

ՅԵՂԻՆԵ ԶԱՐԵՆՑ



Ո, չի յեղել յԵՐ ԳԱՅԼԸ պՆՆՃԻԱ ...



Համայնական հերկերի սերմնաբույսեր ...



Ի Ր Բ

ԾԱՆԱՊԱՐՀԻ

ՊՈԵՄՆԵՐ Ե

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՂԱՆ

MCMXXIII



ՀԵՐԵԶԱՐԵՅ



Ի Ր Ք

ԽԱՆԱՊԱՐԻԻ

—



ԵՏԻՐԱՏ



ԻՐԲ ԵՄԼՍՊՍՐԿԻ



Ընթացքի, մահադատմի, նաճապարհի այս գիրքը՝ այս «Գիրք նաճապարհին», իմացության լույսի այս հեղեղը մեր անբառ արտոնների վրա, հանրության զանգվածից մեզ դեմքի եւ անունի բերող այս արարիչ հայացքը՝ որ յուրաքանչյուրիս մեջ իրեն է տեսնում եւ իր մեջ յուրաքանչյուրիս, լուռ հպատակության նամարաններից մեզ դուրս էջող այս սուր ու չար նիշը, գամվտի հավատարիմ այս աղիադորմը մարդու հայրենիքի մեր ծանր կապսնքի առաջ, բռնության փարից մարդու մեր պատկերը կորզող այս երդվյալ ջանքը,

անասունից գատվելու, փարից թոթափվելու, թոթափումի մեր գորութունը եղալ

եւ լացարձակեց նաեւ մեր իսկ անթոթափելի թշնամանքը թոթափումի մեր գորության հանդեպ.

գիրքը խարույկի տրվեց:

Եթե հավերժ այս փանդումի եւ անվերջ այս նորոգումի մեջ խոսքը մեղք եւ շնորհ ունի, -ունի՛, «Ի սկզբանե էր քանը», - հավատավոր քանի այս գիրքը անցյալի եւ ապագայի միջեւ անկոր մարդկանց մեր ներկան էր քացում, եւ այս «Գիրք նաճապարհին» մենք այրեցինք,

եւ քացվեց, ծավալվեց, գնաց ու տարիներով գնաց եղծված քանի ամուլ աշխարհը - լուռ սպանդի, լծկանային կոռի, անլեզու հպատակության աշխարհը: Բայց այդ - խարդախված քանի այդ լուռ թագավորությունը - «Դրքի» այս լայնաթռիչ ու քարձր հաղթականմարի սահմանասյուներից դեմն է, գիրքը այդ երկրի վրա քացվող դարպասներ չունի,

հաղթականմարի այս կողմը քարձր մարդկանց Զարեհցյան մեր աշխարհն է, անխաթար քանի նորոգ աշխարհը, հայրենի պղնձակոփ ամրոցը եւ պղնձե գայլը այդ ամրոցի նակատին:

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Հունիս, 1997թ.

Երեւան



Ո՛հ յաճատաւ Յոթեշիւ
 , Լուսնայ՛ն, աշտ սեռահոյս Յեր
 Զել տեւ Կոթոյ յերես ու ծորսեր-
 Կշմե Կրկն զաշտաբերոյս բերք,
 Յեւ Կրկն, Կրկն որոշեցոյս սեր
 Յերգի Դոնոնիւս սե. 2 Կառաւորիւ:
 ՅԵՂԻՇԵ ԶԱՐԵՆՑ

ՅԵՂԻՈՒՄԵՆՈՐ ՅԵՐԵԱՆ



ՅԵՂԻՈՒՄԵՆՈՐ ՅԵՐԵԱՆ...



Ուր չկան ցեղեր, չկան ճորդեր...



Ի Ր Բ
ԺԱՆԱՊԱՐԿԻ
ՊՈԵՄՆԵՐԷ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ

MCMXXIII

Ֆոլոր ֆիադոսաբերբերը, Ծապիկը.
սուտեր ծապիկը, ժորգացը յևվ
հեղինակի պորտրեն նկարիչ
ՀԱԿՈՐ ԿՈՋՈՅԱՆԻ

Դիրքս Գլխում եմ իմ սրտս
ԱՐՓԵՆԻԿ ԶԱՐԵՆՑԻՆ

ԱՎՐՈՍՏԻՔՈՍ

Արեգակ, ովկիան զորության,
Բոսկե առ բոսկե քո հրով
Փայփայլի, տուր զորություն
Ելակին այս յերգի ու սիրո.
Նա դեռ փոքր է այնքան ու թույլ,
Իր սիրտը — դեռ սափոր է մաքուր, —
Կազդուրվի թող նա քո հրով:

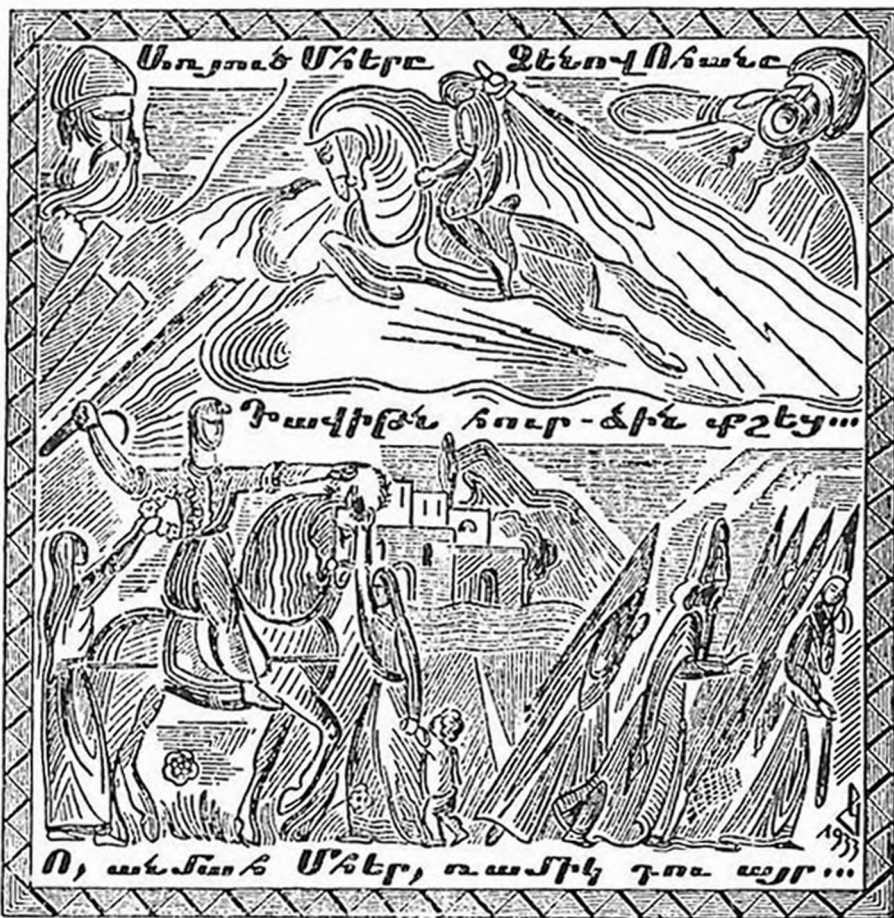
Ձլինի թող որ աշխարհում,
Արեգակ, վոր յես չհրդեմ
Քախճական, ռամիկ՝ այս դարում,
Ելությամբ քո լցված, հրկեղ,
Նվիրված պայքարին այս ու քեզ
Ծարիչ չհղած տաղեր ու յերգեր —

1933. V. 18.

ԲԱՏԱՌՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՌՈՒՂԻՆԵՐՈՒ
ՈՇԱՆԵՐ



ՍԱՍՈՒՆՅԻ ԴԱՎԻԹԸ



ԱՌՆԱՆՔ — բարբառունք նղովք մենք նախ
Մարտնելիքին, թաղալորին:

Դառնանք — բարբառունք նղովք ապա
Զենով-Ոհանին, իշխանին նենդ:

Դառնանք — բարբառունք նղովք ապա
Այլ իշխաններին բոլոր աչն մեր,
Վոր բերին մեզ մահ, ու մուժ, ու նեղ:

Փառք փառարանենք ասլա մենք մեր
Առյուծ-Մհերին, դշուցադնին քանջ,
Դավիթին՝ նրա վորդուն դշուցադն,
Մհերին՝ նրա վորդուն անմահ, —
Վողջ ժողովրդին ասլա Սասմա,
Վոր լուրթ լեռներում մի որ բազմած
Հորինեց պաշտառ զրույցը այս —
Յեվ անցավ անհետ, դարձավ յերազ —

Սկսենք ասլա հանգով ճարտար
Սասունցի Դավթի զրույցն արդար,
Վոր ֆնալու չե հավիտյան — հանր
Զրույց իմաստուն և վստիկառու —

Ա

Մհերը՝ զարմով արևադուն՝
Քառասուն տարի իշխեց Սասուն,
Իբրև այր արդար և դշուցադուն —
Նա պատերազմներ մղեց բազում
Թշնամիներին հանդեպ հզոր,
Վոր խուժում ելին անբավ ուժով
Տիրելու բարձրիկ չերկրին Սասուն, —
Բայց մարտերում այդ հզորազոր
Հաղթում եր նա միշտ իր սրով սուր —
Վորպես այր ռամիկ ու դշուցադուն՝
Նա հուր ձի ուներ, կաշծակե սուր,
Բայց ուժը նրա, վոր չեր կասում,

Ժողովուրդն եր իր բաղմաբաղում:
 Յեւ անպարտ եր նա իր սրով սուր
 Յեւ ժողովրդով ռամիկ ու սուրբ: —

Բ

Մհերի որով չերկրում Սասուն
 Ապրում եր ռամիկ մի ժողովուրդ,
 Չուներ իշխաններ նա դեռ հմուտ,
 Իշխաններ դժնի, ու չար, ու մութ,
 Յեւ ասլում եր իր լեռներում լուրթ
 Վաստակով իր պարզ, քրտինքով սուրբ:
 Առյուծ-Մհերին, դուցազնին մեր
 Նա ինքն եր իրեն իշխան կարգել —
 Յեւ ասլում եր իր լեռներում դեռ
 Նա կյանքով ազատ ու անարգել: —

Գ

Ո՛ր, ռամիկ կյանքի անգո պատկեր,
 Դարերում հեռու, ու հին, ու ծեր,
 Յերբ մարդկությունը ասլում եր դեռ
 Վաստակով արդար, ու սուրբ, ու վհահ:
 Ո՛ր, վաղընջական արշալույսներ,
 Մանուկ մարդկության որեր լուսե,
 Յերբ լուրթ լեռներում դեռ չեր բուսել
 Դժնի բռնության ընձյուղը սե,
 Յերբ իշխում ելին աշխարհում դեռ
 Ռամիկ ու արդար դուցազուններ...

Դ

Իշխեց նա սյսպես, դշուցազնը մեր
 Քառասուն տարի: — Յեվ ահա ծեր
 Մազերին նրա, գլխին հուրհեր
 Իջավ մառախուղ, ցրտին ձմեռ: —
 Դարձավ նա զառամ ու ալիհեր,
 Յեվ կամաց-կամաց դշուցազնին ծեր
 Սկսեց սլափել, ինչպես գիշեր,
 Վերջ ահա թափելի ու մահաբեր: —
 Չունի նա ժառանգ աշխարհում դեռ —
 Յեվ մտորում եր դշուցազնը ծեր:

Ե

Մտորում եր նա, դշուցազնը ծեր,
 Վեր մնալու չե չերկիրն անտեր, —
 Բարձրաբերձ լեռներ, հարուստ հանդեր,
 Յեվ վոսոխի ու չարի հանդիս
 Ռամիկ ժողովուրդ՝ անկար, անգետ: —
 Մտածում եր նա, դշուցազնը սուրբ,
 Վեր անցնելու չե իր փառքը զուր,
 Վեր իր չերկնահեց չերկիրն հզոր
 Դառնալու չե վաղն հազար ու բյուր
 Թշնամիներն աշխարհում: —
 Յեվ աշխարհ՝ հասած ծերության դուռ՝
 Մտորում եր նա սրտով տխուր,
 Յեվ իր հետ մեկտեղ, թախիծով հուր,
 Ժողովուրդն եր վողջ մտորում լուռ: —

Զ

Կարճիկ և սակաւ յաւատանել, Վոր՝
 Վորքան ել լինի ասպազան մութ՝
 Մնա անժառանգ ու անսերունդ
 Յերկիր մի ամբողջ ու ժողովուրդ —
 Կարճիկ և լինել, Վոր յերկրում լուրջ,
 Վորքան ել խաւարն իջնի տխուր,
 Զբացիլ հանկարծ հրաշքով հուր
 Դալիքի համար վրկուկյան զուռ —
 Յեւ ահա — մի վառ ու պայծառ որ —
 Հրաշքով անհաս ու զորավոր —
 Աւշուծ-Մհերին մեր ալևոր
 Ծնվեց մի մանկիկ արևավոր —

Է

Ծնվեց մի մանկիկ արևավոր
 Աւշուծ-Մհերին իբրև ժառանգ,
 Դալիք անվանեց ծերը նրան,
 Փառք տվեց ապա բախտին իրա,
 Վոր հուշն իր ել հար յերկրի վրա
 Պիտի առկայծի ու հուրհուրա: —
 Յեւ նաչելով իր մանուկ Դալիքին՝
 Նա պայծառացավ սրտով կրկին,
 Նա լինքն եր կարծես չեկել յերկիր
 Հրաշքով մի սուրբ ու անհնար, —
 Նա լինքն եր կարծես չեկել աշխարհ
 Ու հուր-հավիտյան պիտի մնար...

Ը

Դիտեր նա արդեն, դլուցաղնը ծեր,
 Վոր դլուցաղուն և Դավիթն հուրհեր,
 Վոր չերկրին իր լուրթ, ու բարձր, ու վհ
 Վորքան ել ահ գա, վորքան ավեր —
 Կենե Սասունցի Դավիթը վեր,
 Իբրև նոր դլուցաղն ու նոր Մհեր:
 Դիտեր, վոր արդեն չերկրին Սասուն,
 Իր ժողովրդին ռամիկ ու սուրբ
 Թեկուզ փորձանքներ իջնեն բազում,
 Վորքան ել տենն նոքա չերկար —
 Ահա Դավիթը իր դլուցաղուն,
 Իր ժողովրդի բազուկը սուրբ՝
 Յեվ արդար, և՛ վհ, և՛ աներկբա...
 Յնծաց նա սրտով իր աներեր,
 Այդ ինքն եր կարծեա ծնվել չերեկ,
 Խոր խավարի մեջ տեսել ցերեկ.
 Փարվեց կարոտով վորդուն նորեկ —
 Խանդով խնդաղին գրկեց նրան, —
 Փակեց նա ապա աչքերը աեդ —
 Յեվ ինքն ել, կինն ել ընկան — մեռան...

Թ

Յերբ մեռավ աշտուկ Մհերը ծեր,
 Թողնելով մանկանն իր նորածին —
 Սասմա իշխաններն չեկան — ասին,

Թե մերն և հիմա Մհերի ձին,
 Յեվ տեր կանգնեցին ու տիրեցին
 Մհերի ամբողջ ունեցածին: —
 Յեկան իշխաններն ու խեցին
 Մհերի հողերն ու նրա ձին,
 Մհերի զորքերը ցրեցին
 Յեվ կալվածները բաժանեցին: —
 Յեվ տիրանալով ցերկրին աշապե՛հ՝
 Ձենով-Ոհանին բերին հանգես,
 Վոր իբրև հմուտ ու հեռատես
 Այր հավատարիմ, իշխան ու մեծ —
 Կառավարե և իշխե իրենց: —



Ձենով-Ոհանը դարձավ իշխան...
 Յեվ Ոհանը ցերկ իշխան դարձավ —
 Առյուծ-Մհերի զինքերն հրցալա,
 Նժույգներն աչն հուր, սուրը կաջծակ —
 Հավաքեց, լցրեց մի քարանձավ:
 Մոռացած նրա փառքը սրաջծառ՝
 Թագադրեց նրա զինքերն հրցալա,
 Առյուծ-Մհերի սուրը կաջծակ
 Յեվ զորութիւնը նրա անծալր: —
 Հավաքեց սաղա, տիրեց իսկուշն
 Առյուծ-Մհերի անբավ վոսկուն,
 Սրտում տն հազար, հազար սոսկում՝
 Աչքերը չսեց նրա վոսկուն: —

Մոռացած նրա համբալիս հավիտ՝
 Նրա վատտակած վոսկունն ցավեց,
 Իբրեւ վոսոխից աշխարհավեր
 Միակ վերկուլթուն ու ապովինս —
 Իսկ գլուցաղն Դավթին, մանկանն հուրհեր
 Նա հովիվ կարգից սարերում մեր,
 Վոր խաշն արածեւ ամառ-ձմեռ,
 Իսկ գիշերները քնի մի ծեր,
 Մի աչքի կնոջ խուզում, վոր ել
 Մոռանա հավիտ, վոր գլուցաղուն
 Իր հալը ունիւր կաշմակե սուր,
 Հուր նժուշգ ունիւր, զրահներ հուր, —
 Զըրկելով նրան աչալեւ մի որ
 Զննքերից իր քաջ, գլուցաղուն հոր —

ԺԱ

Ո՛ր, Առյուծ-Մհեր, ռամիկ արգար,
 Փրկուլթյան պատանեշ չարից չարկամ,
 Զեռք ժողովրդի, ուժ ախրակալ,
 Անհաւանելի ու անեղբաւիտ...
 Մինչեւ բարձրանար վերջին անդամ
 Դուցաղուն Դավթին իր քնից վեր —
 Զննով-Ոհանը, իշխանն աչն նեռ
 Դեռ վորքան ալիտի քրախնք քամեր,
 Յեւ ինքնուլթունն ու հուր գանձը մեր
 Տա՛ր զարկիչներին աշխարհավեր...

ԺԲ

Մարամեկիքը, արքան այն նեռ,
 Յերը լսեց մի որ չերկրում իր ջեռ,
 Վոր չկա Սասնում Առյուծ-Մհեր,
 Վոր իշխաններն են արդեն տիրել
 Լեռներին Սասմա ու դարձել տեր —
 Յեկավ, պաշարեց հովիտ ու լեռ,
 Վորպես չար խորշակ, կամ ժանտ ձմեռ —
 Ոհանը մի որ լարձրացավ վեր —
 Պաշարված տեսավ չերկիրն հացոց,
 Տեսավ դրահներ, ու հուր, ու բոց,
 Սարսափեց, սարսեց ելությամբ վողջ,
 Յեվ գնաց հալցի աղխողորմ
 Փրկութիւնն՝ չարեց աչն անողորմ —

ԺԳ

Գնաց մեր Ոհանն, ահով-դողով
 Արքայի առջև աչն անողորմ
 Դուռն խոնարհեց ազգով-ցեղով,
 «Քհնն ե» — աղերսեց — «Յերկիր ու հող» —
 Լնծալեց նրան վոսկի շողշող,
 Դերության հանձնեց Սասունը վողջ —
 «Լնով» — համաձայնեց Մեկիքն ահեղ, —
 «Ձեր կյանքը» — ասաց — «Կխնայեմ,
 «Միայն թե թող դա քո չերկնահեռ
 «Ժողովուրդն ամբողջ, մանուկ ու ծեր,
 «Յեվ անցնի տաղով իմ թրի կեռ,
 «Վոր Սասմա չերկրում վնչ մի մարդ ել
 «Ձարժի իմ դեմ դրահ ու զենք»

ԺԴ

Ձենով-Ոհանը, իշխանն այն նինգ,
Դլոխ խոնարհեց Մելիքին նեռ,
Արձակեց ապա հրաման զոռ,
Վոր ժողովուրդը Սասմա ամբողջ
Դա, անցնի նրա փալատակող
Արնահոտ, դաժան թրի տակով: —
Յեվ ժողովուրդը Սասմա անկոր՝
Խեղճացած, խոնարհ ու գլխիկոր,
Անցավ Ոհանի դժնի կամքով
Մարամելիքի թրի տակով: —
Մելիքը, շողշող զրահ հագին,
Կանգնեց՝ անուկի ու ահագին,
Յեվ ժողովուրդը, մանուկ ու կին,
Անցավ պողպատե թրի տակից:
Բայց հերթը հասավ չիրը Դավիթին՝
Զմտեցավ նա չարի թրին,
«Ձեմ անցնի» — տապ կամքով անկոր —
«Մարամելիքի թրի տակով:»

ԺԵ

Վոլորեց աչքերը արնակոխ
Մարամելիքը Դավթի վրա,
Մարակեց ապա նժուզն իրա,
Մարակեց, քշեց Դավթի վրա,
Վոր սմբակներով հրահրան
Վոտնակոխ անի, ճզմի նրան: —
Բայց մանուկ Դավիթն անփուշթ, ուրախ,

Իբրեւ խաղ մանկան մի հրածին,
 Բռնեց Մեկիքի ձիու սանձից,
 Յետ գնաց, ահուեց Մեկիքի ձին,
 Յեւ մնաց Մեկիքն այն չարածին
 Կախված ահարեկ ձիու սանձից:
 Մռնչաց Մեկիքն ահով անծիր,
 Իր կաշժակնափալ սուրը քաշեց,
 Վոր հարվածով մի, զարկով մի շեղ
 Դուռցաղուն Դավթին միջից կխեռ:
 Մոտ չեկավ սակաչն նրան մի ծեր,
 Մի ռամիկ արդար, այլ ալեհեր,
 «Ներիր» — ըսրբառեց — «Մանուկ ե դեռ.
 «Վողջ Սասունն ե քեզ դուռս թեքել,
 «Ո՛ր, Մարամեկիք, ինչո՞ւ չես ել
 «Վախենում վորից մի կաթնակեր:»
 Նայեց Մեկիքը ռամիկ ծերին,
 Իր սրին նայեց, իր զորքերին,
 Նայեց սասունցի իշխաններին
 Յեւ ժողովրդին՝ դարձած գերի, —
 Յետ չեկավ, նայեց ապա Դավթին,
 «Ներում եմ» — ասաց ժողովրդին, —
 «Բայց թե փորձանք դա մի որ զլխս —
 «Սրանից կգա, աչս ծուռ Դավթից:»
 Ասաց, մտրակեց իր նժույգ ձին,
 Հավաքեց ապա զորքերն անծիր,
 Հեռացավ, գնաց Սասմա չերկրից,
 Մարդիկ ուղարկեց ապա կրկին,
 Վոր Սասմա ամբողջ հարկը փրկիչ
 Հավաքեն, տանեն Մարա չերկիր: —

ԺԶ

Յեւ լիկան Բաղին ու Կողբաղին,
 Յնծագին հասան մի որ Սասուն,
 Հեաները բերին պարկեր լազում,
 Վոր Սասմա ամբողջ գանձերը ձուլ
 Հավաքին, տանին: — Խանդով քսու
 Ձենով-Ոհանը, իշխանն աչք մեծ,
 Հարկահաններին ղրմավորեց: —
 Գնաց նա ապա, անհուն հորից
 Հանեց Մհերի գանձը խորին,
 Յեւ գարմանովի շապուրին
 Սկսեց չափել, ինչպես ցորեն,
 Սուլուծ-Մհերի գանձը, վոր եւ
 Մարամելիքի ձեռքը դրեւ
 Հավիտյան իշխե, թագավորե: —
 Ձկար Մհերի գորքը հո եւ,
 Վոր ճգմեր նրանց ու արորեր: —

ԺԷ

Այդ ժամին մանուկ Դավիթն հուրհեր
 Այն պառավ կնոջ աղքատ արտում,
 Թռչունների ղեմ վերած մարտի,
 Ձեռին մի կանաչ, բարակ լարդի,
 Խաղում եր ղվարթ ու թռչկոտում: —
 Պառավը կանչեց մանուկ Դավթին.
 «Ո՛ւ Դավիթ» — կանչեց — «Բաջի վորդի,
 «Դու ի՞նչ ես ուղում իմ խեղճ արտից,
 «Ինչքան տրորես վոսկեհատիկ

«Հասկերը այրու կտավատի.
 «Ձե՞ս տեսնու՞մ՝ Բաղին ու Կողբաղին
 «Տանում են քո հոր արդար վոսկին.
 «Ուժ, զորութ՜յունն և տված բաղկիդ,
 «Գնա՛, ո՞վ Դավիթ, գնա՛ հսկի
 «Ձտանեն քո հոր արդար վոսկին»
 «Բայց ո՞վ և տալիս վոսկին իմ հոր
 «Բաղուն, Կողբաղուն» — զարմանքով խոր
 Հարցրեց Դավիթ-գլուցազնը նոր: —
 «Ձենով-Ոհանն և տալիս քո հոր
 «Դանձիրը չարին՝ չարի սովոր» —
 Բարբառեց պառամը հառաչքով խոր:
 Յե՛վ գնաց մանուկ Դավիթը, վոր
 Տերութ՜յունն անի գանձերին հոր: —

ԺԸ

Գնաց նա, տեսավ՝ սենյակում հին
 Կանգնե՛կ են Բաղին ու Կողբաղին,
 Իսկ Ձենով-Ոհանը մահատիա
 Չափում և վոսկին վոսկեհատիկ,
 Պարկերը հենած հողե պատին,
 Խնչակա ընձ հնձած կտավատի: —
 Դավիթը տեսավ, նայեց Բաղուն,
 Դարձավ, լուռ նայեց նա Կողբաղուն,
 Մոտեցավ ապա նա Ոհանին
 Յե՛վ չափը խլեց նա ցորջանի,
 Ասաց. — «Թող վոր չնս չափեմ, Բաղի,
 «Մհերի վոսկին վոսկեհատիկ»
 Ասաց, պարկերի վոսկին թափեց,

Դատարկ ամանով ողջ չավից,
 Շրջեց աչն տալա նա պարկի մեջ —
 Յեւ ծիծաղելով տապ. — «Այս մեկը»
 Զայրացավ, դժնեց Կողբադին նենդ,
 «Դեն, տարեք» — Կանչեց — «Դավթին խնթ,
 «Մսրամեղիքի հարկը տվեք,
 «Ձեք ուղում չեթե՝ դնանք ասենք —
 «Դա, հիմքից քանդե Սասունն անտեր,
 «Անապատ դառնան Սասմա հանդեր»
 Զայրացավ անչափ Դավթին աչտեղ,
 Բարկությունն անհուն ել չզապեց,
 Յեւ դարձավ — ձեռքի պղինձը մեծ
 Կողբադու ճապատ գլխին խփեց: —
 Զայն տվեց տալա նա Ոհանին,
 «Ո՛վ Ձենով» — Կանչեց — «Գնա քնի.
 «Մսրամեղիքը չոթգլխանի
 «Ենչ վոր կարող ե՛ թող դա՝ անի»

ԺԹ

Գնացին Բադին ու Կողբադին,
 Մսրամեղիքին դանդառտ արին,
 Պախարակեցին Դավթին արե,
 Գովեցին, իրրե Սասմա բարիք,
 Ձենով-Ոհանի վարքը բարի: —
 Մսրամեղիքը, արքան աչն նեռ,
 Զայրացավ, ինչպես դաժան ձմեռ,
 Արձակեց տալա հրաման դռ,
 Վոր դա, հավաքվի անհաշիվ զորք. —
 Հաղար, հինգ հարյուր մանուկ նորեկ,

Հազար, հինգ հարյուր ռազմիկ զորեղ,
 Հազար, հինգ հարյուր այր սևահեր,
 Հազար, հինգ հարյուր այր արհեստ, —
 Վոր դնա Սասմա չերկրին տիրե,
 Վոր Սասմա քաղաքը ավիրե,
 Վոր ժողովրդին ամբողջ գերե,
 Տեղահան անե, Մարը բերե: —

Ի

Մարամեկիքի զորքերն չեկան,
 Բռնեցին Սասմա սարերը վողջ,
 Լցրին շահյուռն, ու թինդ, ու կոշ,
 Զինքի խրխինջ ու խրխնջոց,
 Յեւ Սասմա չքնաղ աշխարհն ամբողջ
 Բռնեց ազազակ, ու ծուխ, ու բոց: —
 Զենով-Ոհանը, իշխանն հայոց
 Բարձրացավ, տեսավ մի առավոտ
 Մարամեկիքի զորքերն այն հոծ,
 Տեսավ արշավանք մի մահահոտ
 Յեւ սիրտը նրա լցվեց ահով: —
 Գնաց նա սպա Դավիթի մոտ
 Ասաց. — «Ո՛վ Դավիթ, մանուկ դիվոտ,
 Բերել եմ ահա քեզ մահվան բոթ:
 «Ո՛վ Դավիթ», — կանչեց — «Դավիթ» — ասաց. —
 «Սասմա ավերման ժամը հասավ.
 «Յեկե՛լ և զորքով ըաղմահազար
 «Մարամեկիքը, արքան դադան.
 «Գնանք, ի՛նչ Դավիթ, դնանք» — ասաց.
 «Իրեն տանք հարկը իրա ուղած.

«Գնանք, Դժ Դավիթ, լոսկի տանենք,
«Փրկու՞թյուն հաչցենք արքայից նենգ,
«Վոր վրեժն իր չար հա չհանե,
«Սասմա ցերկերը չկործանե»
Յե՛ղ ասաց Դավիթը Ոհանին.
«Ո՛ւ Ձինով» — ասաց — «Դնա քնի.
«Առավոտ, առած աղեղ ու նետ,
«Ի՛նքս կգնամ — կռիվ կանեմ»

ԻԱ

Առավոտ ցերավ Դավիթը վեր,
Վերցըրեց առավ աղեղ ու նետ,
Վոր դնա՝ Մսրա արքայի հետ
Մղի պատերազմ մի չարաղետ, —
Վոր ուժը նրա հորդած, ինչ դետ,
Դարձընի, քչի մեր ցերկերից ցետ: —
Բաց տեսավ նրան այրին աչն խեղճ,
«Ո՛ւ Դավիթ» — ձայնեց — «Այդ ո՛ւր» — կանչեց:
Դավիթը ասաց. — «Դնում եմ ցետ
«Մսրամեղիքին կոչեմ հանդես,
«Մեր ցերկերի համար կռիվ անեմ,
«Մսրամեղիքին Սասնից հանեմ»
Պառավը ասաց. — «Դավիթ ռամիկ,
«Ի՛նչքան ես անմիտ ու միամիտ,
«Փռչ գլխիդ ունես լերան քամի.
«Մարդ ե՛լ կգնա դարանամիտ
«Մսրամեղիքի հետ հարամի
«Նետով աղեղով կռիվ կանի»
«Բա ի՛նչպես անեմ» — Դավիթն ասաց.

«Վոչ զրահ ունեմ, վոչ զենք հազար»
 «Բա ինչպես անհ» — պառաֆն ասաց. —
 «Բա չեմ իմանում, Դավիթ անճար.
 «Մհերը ուներ զենքեր անչափ,
 «Մհերը ուներ նժույզ պաշտառ,
 «Մհերը ուներ և սուր-կայծակ»
 Դավիթը կիտեց հոնքերն, ասաց. —
 «Բա ռը եմ իմ հոր զենքերն — ասաց. —
 «Հեյ, խեղճ Դավիթ» — պառաֆն ասաց.
 «Ձենով Ոհաննիս գնա ասա.
 «Խնչքան վոր զենքեր քո հերն ուներ,
 «Խնչքան վոր զրահ Մհերն ուներ —
 «Ձենով Ոհաննիս ե տարել-պահել.
 «Գնա, յետ խլիր, Դավիթ հուրհեր»
 Ասաց, խրատեց պառաֆն արթուն
 Դյուցազուն Դավիթին, ինչպես վորդուն.
 «Հաւատ չընծայես ուրիշ մարդու.
 «Թե սիրով չտա — ուժով առ դու»

ԻԲ

Գնաց Դավիթը սրտով տրտում,
 Գնաց ալն Ձենով-Ոհաննի տուն,
 Թակեց, թնդացրեց յերգիկ ու դուռ,
 «Ո՛վ Ոհան» — կանչեց — «Յեկ-արի դուրս,
 «Առյուծ-Մհերի զենքերը տո՛ւր,
 «Վոր կռիվ գնամ զենքերով հուր»
 Ոհանը, սարսափ, յելավ դավիթ.
 «Խոչ զենքեր» — ասաց — «Խեղճ Դավիթ,
 «Դու մանուկ ելիր մի միամիտ,

«Վճրատեղից փչեց գլխիդ քամին»
 Դավիթը ասաց. — «Ձենո՛վ-Ոհան,
 «Մհերը ուներ վոսկե վահան,
 «Մհերը ուներ զենքեր հրցայտ,
 «Մհերը ուներ նժուշգ պաշտառ,
 «Մհերը ուներ և՛ սուր-կալծակ»
 «Բեր, հանձնիր զենքեր ու զրահներ,
 «Յեթե վոչ» — ասաց — «Ուժո՛վ կառնեմ»
 Ոհանը, ահով լցված հաղար,
 Հարցըրեց — «Դավիթ, քեզ ո՞վ ասաց»
 Դավիթը ասաց. — «Պառաջն աչն մեր»
 «Յե՛կ, Ձենո՛վ-Ոհան, զենքերը բեր,
 «Գնամ, մեն-մենակ կռիւլ անեմ,
 «Մսրամեղիքին Սասնից հանեմ»

ԻԳ

Տեսա՛վ՝ ճար չկա Ոհանը ներդ,
 Հաւաքեց, բերեց զրահ ու զենք,
 Բերեց Մհերի զենքերն հրցայտ,
 Նժուշգը բերեց նրա պաշտառ,
 Յեւ ի սուրը բերեց նրա կալծակ —
 Յեւ Դավիթը չերբ նժուշգն հեծաւ,
 Յերբ հագաւ իր հոր զրահն արծաթ,
 Յերբ բռնեց ձեռքին սուրը կալծակ —
 Դարձաւ — Դավիթի հետքից ասաւ.
 «Ափս՜ս, Մհերի հրեղեն ձի,
 «Զրահներ անգին, զանձե՛ր անծիր,
 «Ափս՜ս Մհերի ձիու սանձին...»
 Դավիթը լսեց և չեաւ դարձաւ,

«Ո՛ւլ Ձենով-Ոհան, Ոհան» — ասավ,
 «Պապանձիլի» — ասավ — «քո չար լեզուն.
 «Բա մանուկ Դավիթին չեմ ավաստում...»
 Ոհանը ահից խոսքը փոխեց.
 «Ափսոս մեր մանուկ Դավիթ» — ասեց,
 Աչքերից առատ արցունք հոսեց,
 Իբրև թե խղճաց ու ավաստեց: —
 Դյուցազուն Դավիթն ել չխոսեց,
 Առյուծ-Մհերի անունն հիշեց,
 Յետ դարձավ ապա և ձին քշեց...

ԻԴ

Դյուցազուն Դավիթն հուր-ձին քշեց —
 Մարամեկիքի բանակն հասավ.
 Յերբ բանակն հասավ, նաչեց — տեսավ՝
 Քնել է, բռնած հովիտ ու սար,
 Մարամեկիքի զորքը հաղար: —
 Դյուցազուն Դավիթն չերբ այս տեսավ՝
 Մտածեց, մանուկ մտքում ասավ.
 «Թե հիմա այսպես քշեմ-գնամ,
 «Ցորյանի նման հնձեմ նրանց —
 «Պիտի մտածեն, թե մենք քնած,
 «Դավիթը գող-գող չեկավ գնացի»
 Ձախ տվեց ուստի Դավիթը քաջ.
 «Վեր կացեք, չեղք, զորքեր քնած,
 «Վոր չասեք հետո, թե մենք քնած՝
 «Դավիթը գող-գող չեկավ գնացի»
 Արթնացավ իսկույն բանակն ամբողջ,
 Թնդուն, շառաչուն, շռինդ ու կոչ,

Զիւրի խրխինջ ու խրխնջոյ,
 Զննքերի շաչուէն, ու հուր, ու բոց...
 Հաւաքեց Դավիթն իր ուժը վողջ,
 Մըրիկի նման հուր-ձին թողեց,
 Կաշժակներ թռան քարից, հողից,
 Արեգակն անգամ գուշնը փոխեց,
 Յերբ սուրն արձակեց հրե շողեր: —
 Շարժելով աչսպես իր սուրն հրե,
 Սկսեց հնձել, ինչպես ցորեն,
 Մարամեկիքի զորքը զորեղ,
 Վոր Սասմա վրա քանի՜ որ եր
 Յեկել եր, նստել, ինչպես մորեխ: —
 Ահեղ եր Դավիթն ու ահաւոր,
 Իբրեւ այր արդար, ռամիկ զինվոր,
 Իբրեւ անսասան դշուցազուն, վոր
 Կոպում եր սրով իր անպարտ հոր: —
 Յերբ տեսաւ նրա ցասումն աչդ խոր
 Մարամեկիքի զորքը բոլոր,
 Դեմ չելաւ նրան մի ալեոր
 Մարա աշխարհից չեկած զինվոր: —
 «Դավիթ» — բարբառեց զինվորը ծեր —
 «Ինչո՞ւ չես մեր դեմ կովի չելել,
 «Մարամեկիքն ե, արքան աչն նեռ,
 «Մեզ քշել, բռնի Սասուն բերել.
 «Ո՛վ Դավիթ» — կանչեց — «Ո՛վ միամիտ,
 «Դշուցազո՞ւն Դավիթ՝ մեզ սկես ռամիկ,
 «Մարամեկիքն ե քո թշնամին,
 «Դշուցա՞զն ես՝ գնա՞ դարանամիտ
 «Մարամեկիքից վրեժդ հանի:»

«Լավ» — պատասխանեց Դավիթը մեր.
 «Իսկ ռւր ե հիմա Մելիքը նեռւ»
 «Այնտեղ ե» — ասաց զինվորը ծեր.
 «Վրանում աչն մեծ քնած ե դեռ,
 «Ծուխ ե բարձրանում աչնտեղից վեր —
 «Այնտեղ ե հիմա Մելիքը նեռւ»

ԻԵ

Լսեց — արձակեց Դավիթն իր ձին,
 Ել չանսաց հուր ձին իրա սանձին,
 Խնչպես դերանդին ցորչան հնձի՝
 Մրրկվեց աչդպես թափով անծիր,
 Յեւ դնաց, կանգնեց աչն առանձին
 Վրանի առջև, վորի միջից,
 Խնչպես հնոցից, թափով ամբողջ,
 Ծռւթ եր բարձրանում, ու հուր, ու բոց —
 «Ո՛ւ Մելիք» — կանչեց ձայնով անդող
 Դյուցազունն Դավիթն անհուն խանդով.
 «Ո՛ւ Մելիք» — կանչեց — «Բնելդ թոդ,
 «Յեւ, կռիւ մղենք, զարկենք հերթով,
 «Խնչքան ես տեսնենք արդյոք դու քաջ,
 «Վոր ժողովրդիդ՝ ահից կորած՝
 «Բշիւ ես, բերել Սասմա վրաս»
 Մելիքը լսեց ձայնը նրա,
 Վեր կացավ, նստեց մի պահ մռայլ,
 Նաչեց նա հպարտ իրա զորքին,
 Մոտ կանչեց ապա մանուկ Դավթին,
 Հսկա բերանը ապա բացեց,
 Դյուցազունն Դավթի վրա փչեց,

Վոր նրան, ինչպես չնչին տաշեղ,
Թռցնե, Սասմա դաշտից քշեւ —
Բալց կանգնած մնաց Դավիթն հուրհեր
Իր տեղում անշարժ ու աներեր —

ԻԶ

Վեր թռավ տեղից Մելիքն ահեղ
Սարսափից կորած ու խեղահեղ,
Բալց զսպեց իրեն, շունչը պահեց,
Ժպտալով ապա Դավթին նայեց,
«Ներս արի» — ասաց — «Դավիթ ջահել,
«Նստենք միասին, մարդավաչել
«Խոսք-զրույց անենք, ապա կրկին
«Յեղնենք միասին, կարգով կարգին
«Զիւնժույզ նստած, զրահ առած՝
«Մեր ուժը փորձենք զորքի առաջ»
Ո՛ր, մանուկ Դավիթ դու միամիտ,
Առցուծ-Մհերի վորդի բամիլ,
Քո գլխում ինչքան խաղա քամի, —
Ահեղ փորձության, մահու ժամին
Վորքան հավատաս անգետ կամիլ
Ամեն մի վտտիս ու թշնամի
Մարամեկիքի ու Ռհանի...
Ահա Մելիքը, արքան այն նեռ,
Քեղ նենդ ժպիտով կանչում ե ներս,
Վոր դավով խարդախ ու արնանենդ,
Քեղանից, Դավիթ, իր վիսն հանեւ —
Յեւ ռամիկ Դավիթն, արդար ու մեղմ,
Հավատաց չարին ու մտավ ներս,

Յեւ ընկալ, խաբւած դաւով աչն նենդ,
Մեկիքի փորած անդունդի մեջ...

ԻԵ

Ընկալ մեր Դավիթն անդունդի մեջ.
Շուրջը — մթութուն, ու մութ, ու մեգ,
Իսկ վերից Մեկիքը արնանենդ,
Սարսելով ահից իր խելագար,
Քաշեց մի հսկա, վիթխարի քար: —
Դավիթը մնաց փոստում խաւար,
Անպաշտպան, մենակ, իսկ դուր չար
Մարամեկիքը, արքան դաժան,
Գրքում եր ահեղ ու ժանտաժանտ: —
Յեւ Սասմա վրա իջալ աչնժամ
Խորշակ դառնաղետ, մահ տարաժամ: —
Յեւ Դավիթն, ընկած խաւարում քար,
Ոգնության կանչեց չերկար, չերկար,
Յեւ դուր ե ասում զրույցը հար,
Թե պահուն աչդ սե, աչդ ժամին չար,
Ոգնության չեկալ խորհուրդով վառ
Ձենով-Ոհանը, իշխանն աչն մառ: —
Նա չեկալ, Ձենով իշխանն հայոց.
Սեւ սրտում՝ սարսափ ու ան մահու՝
Նա Մեկիքին եր նվաստ նայում
Յեւ ժողովրդին հրամայում —
Հաւաքեն, տանեն նրա համար
Քառասուն կաղ կին՝ կորեկ աղան,
Քառասուն աչլ կին, վոր ուղտ բառնան,
Քառասուն աղջիկ՝ նման դարնան՝

Գնան՝ Մելիքին վարձակ դառնան: —
 Հավաքեց ապա ահով անսանձ
 Ոհանը անբավ վոսկի ու դանձ,
 Մսրամեկիքի մոտը գնաց,
 Թախանձեց, խնդրեց վիզը ծռած,
 Վոր դերի դրի հավիտյան-հար
 Յերկիրը Սասմա և դարեդար
 Թե իր և թե Վոդջ Մսրա համար
 Գա, վոսկի տանի, անհատնում հարկ: —
 Մելիքը լսեց, չարկամ խնդաց,
 Մռնչաց — ձայնից հողը թնդաց,
 Արձակեց ապա հրաման գող,
 Վոր ժողովուրդը Սասմա ամբողջ,
 Հավաքի, բառնա հարկը փրկիչ
 Յեվ դերի գնա Մսրա յերկիր: —
 Զենով-Ոհանը լսեց, գնաց
 Յեվ ժողովրդին՝ ահից կորած՝
 Հայտնեց Մելիքի հրամանն աչա: —
 Յեվ սուգ բարձրացավ, տրտունջ ու լաց
 Աշխարհում հայոց, — և վորբացած
 Սասմա աշխարհի ձայնը գնաց,
 Հասավ ականջին Դավթի դյուցազն,
 Վոր խավար ու խուլ հորում կորած
 Ժաթքում եր աչքից կրակ ու կաշծ: —
 Սթափվեց, հիշեց Դավիթն աշնժամ
 Առյուծ-Մհերի փառքը պաշտառ,
 Հիշեց կաշծակե սուրը հրցալտ,
 Հավաքեց ամբողջ իր ու ժն անծալլ,

Խփեց — շողշողաց սուրը կաթմակ —
Յեկ քարը կտրեց — միջով անցավ...

ԻԸ

Դուրս չեկավ հորից Դավիթն աչնժամ,
«Ո՛վ Մեկիք» — կանչեց — «Սրբան դաժան,
«Յեկել եմ, բերել քեզ մահու ժամ»
Կանչեց նա ապա ձաչնով ահող.
«Յեկ, հանդես արի, ո՛վ արքա նենգ,
«Զի նստիր, կապիր զրահ ու զենք,
«Վոր վերջին անգամ դեմ-հանդես մենք,
«Ո՛վ Մեկիք, մահու կռիվ անենք»
Դեմ չեկավ դաժան արքան նրան,
Ժպտաց շողոքորթ, նայեց վրան,
Զենքերին նայեց աչն հուրհուրան,
Նժուլդին նայեց նրա կրակ,
«Յեկ, նստիր» — ասաց ժպիտով նենգ.
«Յեկ, նստիր, սիրով զրույց անենք,
«Թե կամիս հետո՝ առած թուր-տեղ,
«Ո՛վ Դավիթ, մահու կռիվ անենք»
«Վո՛չ» — պատասխանեց Դավիթը մեր.
«Սասունցի Դավիթին չես խաբի ել.
«Յեկ, Մարամեկիք, զենքերդ բեր,
«Կանգնիր անխարդախ ու անվեհեր, —
«Բեզ մահ եմ բերել, ո՛վ արքա նեու»
Բարձրացավ Մեկիքն իր տեղից վեր,
Զրահներ հագավ, առավ զենքեր,
Զի-նժուլդ նստեց և կանգնեց մեր
Դավիթի հանդես, ինչպես մի լեռ —

«Դավիթ» — բարբառեց Մելիքը նեռ, —
 «Ո՞ւմն եւ առաջին հարվածն արդէոք»
 «Քոնն ե» — դշուցադուռն Դավիթը մեր
 Պատասխան տվեց այն նեռ-մարդուն: —

ԻՅ

Յեւ ի լանդնեց Դավիթը նրա դեմ
 Անաստան, անահ, դեմքով վսեմ,
 Հալացքով պաշտառ, ժպիտով սեգ,
 Բոցավառ, ինչպես պաշտառ արեգ:
 Մարամեկիքը իր ձին քշեց,
 Հեռացավ, լեկավ, և ապա շեղ
 Հարվածով դժնի, թափով ուժեղ
 Հարվածեց Դավթին, վոր նրա սեգ,
 Բարձրաբերձ կուրծքը միջից կիսե: —
 Յերբ դարկեց Մելիքն հարվածն ուժեղ,
 «Հո՞ղ դարձավ Դավիթ» — դարձավ սսեց.
 «Այստեղ եմ» — կանչեց Դավիթը սեգ,
 Յեւ ահով լցվեց Մելիքը սե: —
 Նա չերկրորդ անգամ իր ձին քշեց,
 Յեկավ, հարվածեց հարվածով շեղ.
 «Հո՞ղ դարձավ Դավիթ» — ելի սսեց, —
 «Այստեղ եմ» — կանչեց Դավիթը սեգ, —
 Յեւ չերկրորդ անգամ իր ձին քշեց
 Մարամեկիքը, արքան այն սե,
 Յեկավ, հարվածեց դուրդով ուժեղ.
 «Այս անգամ մեռա՞մ Դավիթն» — սսեց.
 «Այստեղ եմ» — կանչեց Դավիթը սեգ.
 «Կանգնիր, ո՞վ Մելիք, ո՞վ արքա սե, —

«Յեա պիտի հիմա իմ ձին քշեմ»
 Յերբ կանգնեց Մելիքը նրա դեմ,
 «Դավիթ» — բարբառեց — «Ռամիկ զորեղ,
 «Թո՛ղ, մանուկ Դավիթ, խոր հոր փորեմ,
 «Մտնեմ նրա մեջ, գլխիս քաշեմ
 «Քառասուն կաշի, քառասուն քար —
 «Յեվ ապա արի, քո զարկը զարկի»
 «Լավ» — ասաց Դավիթն արքային չար.
 «Թող փորեն խոր հոր, քաշեն թող քար, —
 «Զի փրկի, Մելիք, քեզ Վո՛չ մի ճար
 «Սասունցի Դավթի զարկից արդար»

L

Բերին, փորեցին մի հոր խավար
 Մսրամելիքի, նեռի համար.
 Յեվ մտավ Մելիքը դողահար
 Իր համար փորած հորը խավար,
 Յեվ բերին ապա, քաշեցին մառ
 Քառասուն կաշի, քառասուն քար:
 Յեվ քշեց Դավիթն ապա իր ձին,
 Վոր խփի հարվածն իր առաջին,
 Մոտ վաղեց սակաչն մի սլառավ կին,
 Մսրամելիքի մայրն եր՝ հագին
 Մսրա զգեստներ՝ մետաքս անգին.
 Յեկավ, փաթաթվեց Դավթի վոտքին.
 «Ի՛նձ բաշխիր» — ասաց — «Զարկդ առաջին»
 «Լավ» — ասաց Դավիթը պսուավին.
 «Յեա քեզ եմ բաշխում զարկս առաջին»
 Յեվ լերկրորդ անգամ քշեց իր ձին

Դավիթն շտապով, սակայն կրկին
 Յեկավ, փաթաթվեց նրա վոտքին
 Մի ուրիշ — տարեց, դեղեցիկ կին.
 Մսրամելիքի քույրն եր՝ հագին
 Զգեստներ չքնաղ ու թանկագին.
 Յեկավ, փաթաթվեց Դավթի վոտքին.
 «Դավիթ» — բարբառեց — «Դյուցազն անգին,
 «Ի՛նձ բաշխիր չերկրորդ զարկդ կրկին»
 «Լավ» — ասաց Դավիթն — «Ո՛վ չքնաղ կին,
 «Քնդ եմ շնորհում զարկս կրկին»
 Յեւ չերկրորդ անգամ իր ձին քեցց,
 Վոչ-վոքի խնդիրք եւ չլսեց,
 Առյուծ-Մհերի անունն հիշեց,
 Յեկավ, կաշձակե սուրը խփեց,
 Զարկեց հարվածով, զարկով վսեմ —
 Քառասուն կաշին միջից կլսեց —
 Կտրեց քառասուն կարծր կաշին,
 Քարերը կտրեց ջրաղացի,
 Ճաթեց զորութեամբ մի անհաշիվ, —
 Դեմքն արեգակա՛ն բռնեց փոշին:
 Յերբ փոշին մի քիչ բարձրացավ վեր —
 «Սլստե՛ղ եմ» — կանչեց Մելիքը նեռ.
 «Սասունցի Դավիթ, չեմ մեռել դեռ»
 Զարմացավ Դավիթն, սալա ասեց.
 «Ո՛վ Մսրամելիք, թափ տուր դու քեզ»
 Մելիքը նրա ձայնը լսեց,
 Թափ տվեց իրեն, արջունն հոսեց,
 Մեջտեղից չեղավ նա չերկու կես, —
 Անցավ, խորտակվեց Մելիքն ախպես...

LU

Այսպէս եւ ասում զրուջցը մեզ,
 Սասունցի Դավթի զրուջն արդար,
 Ասում եւ ապա զրուջն այդ վառ,
 Վոր թեոյով այսպէս յերբ նեռը չար —
 Դավթիքը նրա զորքին դիմեց.
 «Գնացե՛ք» — ասաց — «Ձեր յերկրում կեզ
 «Ապրեցե՛ք ազատ, ապրուստով վես,
 «Յե՛վ հանգիստ թողե՛ք մեր տունն ու մեզ»:
 Ասում եւ ապա զրուջցը մեզ,
 Վոր Դավթն հետո դաշտից քշեց
 Ձենով-Ոհանին, իշխանին նենդ,
 Հաւաքեց ապա զրահ ու զենք,
 Յե՛վ դարձաւ ռամիկ յերկիրն ուժեղ,
 Յե՛վ հնչեց կրկին ամենուրեք
 Սասմա լեռներում ծիծաղ ու յերգ...
 Ասում եւ ապա զրուջցը մեզ,
 Վոր Սասմա յերկրում տիրեց այսպէս
 Կյանք զարմանալի, արդար ու վես,
 Մինչև մահացաւ Դավթն հրկեղ
 Յե՛վ ժառանգ թողեց յերկրի վրա
 Մհերին՝ վորդուն իւր հուրհուրան,
 Բայց դժնի ուժեր տարան նրան,
 Փակեցին Սասմա անհուն լեռան
 Քարայրում մթին, վոր աչնտեղ նա
 Հավիտյան, ընդմիշտ գերված մնա...

— Ո՛հ, դյուցազն Մհեր, ռամիկ դու անլր,
 Առյուծ-Մհերի շավիղ պայծառ,

Դյուցազո՞ւնն լիւրջին, ռազմիկ արդար,
 Ձեռք ժողովրդի ստեղծարար, —
 Ուժեր կործանիչ, և՛ մութ, և՛ չար
 Քարալրում աչն մութ, միգում խավար
 Փակեցին անով քո դեմքը վառ,
 Յեւ զալիք քենից սարսափահար՝
 Հաչտարարեցին քեզ նեռ ու չար,
 Վոր չեղնես մի որ՝ նրանց համար
 Չրերես անկում, ու մուժ, ու մահ...

LԲ

Հուշ դարձավ աչսպես, կյանքից գնաց
 Սասունցի Դավթի դարմը դյուցազն,
 Յեւ տիրեց անհուն աղետ ու լաց
 Լեռներին Սասմա, աշխարհին բարձր,
 Յեւ ժողովրդին ռամիկ ու պարզ —
 Հուշ դարձավ աչսպես, դարձավ չերազ
 Առջուծ-Մհերի դարմը զորեղ,
 Յեւ դարեր ապա ու սարկներ
 Լեռներում Սասմա, աշխարհում մեր,
 Վոր լուչ մի դյուցազն եւ չսերեց —
 Ձենով-Ոհանի դարմը տիրեց...
 Տիրեց Ոհանի սերունդը մառ
 Բազում տարիներ, — ու դարեդար
 Հալրենի չերկրում ժլատ ու չար,
 Անդուլ կեպեքող — ձեռքով շալլ
 Յրեց մեր չերկրի դանձը անծայր
 Յեւ ինքնությունը մեր վոսկեսար: —
 Յեւ չեկան ապա ու շարեշար

Տիրեցին չերկրին իշխաններ չար,
 Տերեր հայրենի ու զանազան,
 Ազատանիններ՝ վարքով դավան,
 Յեւ չհոռւարքաներ հաղարհազար:
 Յեւ ժողովրդի գլխին ազատ,
 Իբրեւ հովանի մի սրբազան,
 Կախվեց տերերի ժանիքը ժանտ —
 Յեւ խարուչկ, և՛ խաչ, և՛ խարազան...
 Այսպէս Ոհանի սերունդը մառ
 Տիրեց աշխարհում չերկաւ, չերկաւ,
 Մինչև որն չեկաւ — և դեմքով վառ
 Յեւաւ քարալից Մհերն արդար,
 Յեւ բերեց զարմին Ոհանի չար
 Անկում վերջնական և մահ տնճառ —
 Ո՛հ, անմահ Մհեր, քանի՛ դու դար
 Պիտի մնացիր ալրում խավար,
 Մինչև աշխարհում քո որը դար
 Յեւ չեղնելի դու արեւալառ —
 Համայն աշխարհի զարմերին չար
 Բերելու անկում և մահ արդար: —

Լ Գ

Յեւ մենք աշխարհում հավիտյան ~ հար,
 Վորքան վերջիշենք զրուցն ալս վառ,
 Սասունցի Դավթի զրուցն արդար, —
 Սերունդե~սերունդ ու դարեդար —

Դառնանք — բարբառենք նվովք մենք նախ
 Մարամելիքին, թագավորին, —

Դառնանք — բարբառենք նզովք ապա
 Զենով-Ոհանին, իշխանին նենգ, —
 Դառնանք — բարբառենք նզովք ապա
 Այլ իշխաններին բոլոր աչն մեր,
 Վոր բերին մեզ մահ, ու մհւժ, ու նեն: —

Փառք փառաբանենք ապա մենք մեր
 Առյուծ-Մհերին, գլուցաղնին քանջ,
 Դավիթին՝ նրա վորդուն գլուցաղն,
 Մհերին՝ նրա վորդուն անմահ, —
 Վհլ ժողովրդին ապա Սառմա,
 Վոր լուրթ լեռներում մի՞տր բաղմած
 Հորինեց պաշտառ զրույցը աչա —
 Յեւ անցավ անհետ, դարձավ յերազ...

1933. IV. 6.



ԲՆԱՏՈՒԹՅԱՆ ԽԱՌՈՒՂԻՆԵՐՈՎ



ԱՏՍՈՒԹՅԱՆ քառուղիներով մենք քայլել
ենք չերկար՝

Անդեկ, ցաքուցրիվ, անգաղափար,
Հին դարերից մինչև այս հանճարեղ
ներկան,

Վոր հուրհուրատում ե մեր դեմ գալիքնափայլ:
Այն անգո առափոտից, չերը լեզենդական
Իր խաղուղին ե վառել մեր անգո նախահայրը,

Այս Մասիսի հանդեպ, այս անիրական
Արարատյան դաշտում, — լորպես զրույց ան-
ծայր մի
Տարածվել ե ուղին մեր անպատմելի,
Անծայրածիր ձգվել դարերով ձիւ,
Յեւ գնում ե այսօր ու յերկարվում ելի
Դեպի ինչ անհայտ ավեր ու դալիքներ ան-
ծիր...

Բայց ուղին մեր չեղել ե միշտ մթին,
Յեղել ե անսպասում ու անփառունակ,
Տարածվել ե անբոց ու անժպիտ՝
Ուրիշների փալլով շարունակ
Շառագունված — լորքան, լորքան աղետալոր...
Վորպես անմիտ զրույց՝ մեղ պատմել են մի որ
Նախնիների մասին մեր փառապանծ,
Բայց որերի հեռվում չես տեսնում եմ միայն
Ստրկութուն, մոխիր, մոռացութուն ու մահ
Յեւ յերկրալին ընթացք մի անխմաստ...
Յեւ յես, ահավասիկ, հին դրերով այս մեր
Իմ տողերը կոփող մի պոետ —
Ինչ խոսքերով չերգեմ ե ինչ տենդով պատմեմ
Մեր անանցյալ անցյալը, մեր ընթացքը, լոր ել
Վնչ մի գուսան չերգով չոգեկոչի հին փառքը
Ու կարոտով անմիտ չես չնայի, —
Զպանծանա ալլա, լոր առանց մեղ աշխարհը
Կլիներ պարտեղ մի ամայի...

.
.

Պատմութեան քառուղիներում առաջնորդել են
նախ

Մեզ նախնիներ անստույգ ու վռնչատեսիլ,
Մռայլ հեռուներում անճանապարհ առկախ,
Վոր իրենց մորթի հետ մխասին
Տարել են բախտը մեր թավազլոր
Յերկրներից-չերկիր, — ո, տառապանք չերկար,—
Նշել են մեզ համար ուղի աղետավոր,
Յիվ տոտեմը չեղել և մեր — դալլ...

Ո՛ր, նախնիներ... Տեսնում եմ ահալասիկ. —
Հին դարերի խորքում, ուղիներով մռայլ,
Քաղցած, քոսոտ, անբուրդ, դեպի լյառը Մասիս
Քալլում և առասպելլալ մեր դալլ...

Հենց առաջին որից բզկտված են նրա
Նիհար կողերը — բշուր գաղաններ կողմից,—
Յիվ կողերով կարմիր ահա քալլում և նա՝
Դեմքը տված գալիք փորձանքների հողմին:—
Վորտեղից և չեկել նա, աչք դալլ,

Յիվ ինչո՞ւ չե արդժոք նա առաջին որից
Սարսափահար հացացքը հառած լուսնի փալլին՝
Աղեկատուր վռնում իր սարսափը խորին:

Յիվ նա գիտե՞ արդժոք, աչք բզկտված գաղանը,
Վոր նշված և արդեն նրա ուղին

Ապագայի գրքում, — վոր տարիներ հաղար
Քալլելու չե աչքալես անուղի, —

Վոր պատմութեան մռայլ քառուղիներում
Նա բազմաթիվ դարեր պիտի աչքալես տանի
Իր բզկտված կողերը — դեպի ինչ անհայտ հեռու,
Ի՞նչ արոտներ կարմիր ու արնանիստ...

Ո, չի չեղել մեր դալը պղնձյա
 Յեւ վոչ մարմարիտնյա, և վոչ անդամ քարե, —
 Նիհար, կողերը լերի, նա անցել և անծայր
 Տափաստանների, մինչև նա հանդիստ և առել
 Այս Մասիսի հանդեպ անիրական,
 Այս խորշակչալ, անդուռ Արարատյան դաշտում,
 Յեւ՝ լուսնի դեմ նստած՝ նա չերկար
 Վոռնացել և իր վիշտը անկշտում, —
 Վոռնացել և անձուկ իր տառապանքը,
 Անասնական իր քաղցը, — և վոռնոցը նրա
 Դարձել և հիմնը մեր անարձագանդ —
 Ու դարերով հնչել մեր պատմության վրա...

.

Ապա առաջնորդել են մեզ տարիներ չերկար
 Արքաներ անժողովուրդ և դահազուրկ,
 Վորոնց փառքը՝ մեր հին մառյաններում չերգած՝
 Յեղել և չեղիլություն ու քծնություն քսու —
 Ո, դժբ, մեր վաղեմի առաջնորդներ,
 Առասպելչալ Հայկեր ու Տրդատներ բազում,
 Իշխաններ անփառունակ, սին ըղձերի ճորտեր,
 Արքաներ անժողովուրդ ու դահազուրկ, —
 Դժբ, վոր դարեր չերկար, հաղարամյակներ,
 Ուրուների նման անկերպարանք
 Ապրել եք ու կանգնել ոգե տալարանքներ,
 Ոտար խարուչկներից հացել վոգու կրակ, —
 Վոր ամբողջ ձեր դուշության հաղարամյակներում
 Ձեք ծնել և վոչ մի խոհ սերունդների համար —
 Վո՞ր, վո՞ր պատմիչը ձեզ պիտի կարգա ներում,

Ո, դժեք, անպտուղ պարտեզներ ու խորաններ
ամա...

.
.

Ապա առաջնորդել են մեզ տարիներ չերկար
Ֆեոդալներ շվապո ու իշխաններ չնչին,
Հազար չերանդներով իրենց դեմքը ներկած, —
Յեւ մեր անմահության ակունքները աչք ջինջ
Պղտորել են վսխով ու վոչնչությամբ,
Զնչին տենչանքների անխոհությամբ վոսին,
Փաթաթելով վզին մեր մի ճորտալին շղթա,
Սերմանելով մեր վոզջ ժողովրդի մասին
Վոչնչության սերմեր, անխոհության,
Թշվառ անհողության և աղապատանքի,
Յեւ դրել են դեմքին մեր կնիքը գերության,
Մնել թշվառ կաթով աղաշնորհ կյանքի...

.
.

Իսկ նոքա, վոր չեկել են իշխաններից հետո, —
Վերջին ասպետները մեր խեղճության խորին,
Մնված նախնիների անհողության կաթով, —
Ո՛, վարդապետ Մինաս, կամ Իսրայել Որի, —
Այն ինչ տենչեր են վեհ, ու անխորտակ ու խոր,
Վոր սերմանել եք դուք չերկրներում ոտար,
Յեւ վժիր, և վժիր, և վժիր նապատակի շողով
Զգտել եք կյանքը մեր անմխիթար
Հանել ափունքներից աչք սև ու ապերջանիկ,
Նշել սերունդներին ուղի պայծառ, —

Յեւ ձե՞ղ պիտի արդշոք մենք չերգենք հիմն—
Ձեր վճիռ խոհին, կամ վճիռ չերազանքին անճառ...

... Ահա վստիկ չելած մեր լեռներից աչն ըսածը,
Ուր վառվում եր հուշար մեր խարուկը վերջին,
Շուրջը — խավար գիշեր ու մառախուղ մի թանձր,
Շուրջը — ժայռեր մռայլ ու բարդիներ վերձիգ,—
Ու թանձրացյալ մութում — սպարանքներ ահա՝
Փոքրիկ, վողորմելի, խեղճ —
Իրենց մութ պատերում մի բուռ վռակի սլահած,
Յեւ վո՞չ մի, վո՞չ մի մեխ,—
Վո՞չ մի կտոր չերկաթ, կամ անաղի շաղախ,
Կամ մարմարյա մի սյուն, կամ թեկուղ կիր,
Վոր փորձության պահին անձրևներից մխար
Յեւ իր ծուխը խառներ ըմբոստության չերգին...

Սպարանքը — այսպես — Իսկ ներքեում — խու-
ղեր՝

Գետնափոր, ստորերկրյա, ցաքուցրիվ,
Թաղված դանդի պես խուլ, դանդի պես անուղեղ,
Կարծես մի խեղճ նախիր
Արածելու ժամին կաշծակնահար՝ հանկարծ
Կըծկըվել և ահից ու մոխրացել—

Յեւ մնացել և տեղը մի մոխրաբույր զանգված՝
Դարերով անջրդի ու հողմածեծ...

Յեւ նոքա — մեր անդեկ առաջնորդները,
Այդ իշխանները չեղի, այդ տերերը վերջին,
Յեւ և են գիշերով ու մենակ ճամբորդել են
Դեպի հյուսիս, դեպի հյուսիսային վորջի

Արջերը սառցասիրտ ու արնաթաթախ, —
Այդպես մեր գնչն եր հին ճանապարհվում վորսի՝
Հյուծված, կողերը լերկ և անատամ...

Յես տեսնում եմ նոցա — Իմ աչքերի առջև
Ահավասիկ իրենց չեղկ հասակով ամբողջ՝
Իրենց խուլ խուղերից ու լեռներից այն բարձր
Ճանապարհ են ընկնում՝ անուղի ու անխոհ —
Յեւած վորոնելու հորիզոններ, գալիք
Սերունդների համար արահետներ ուղիղ —
Ի՞նչ են տանում նոքա ուրիշներին տալու,
Այն ի՞նչ բերքեր չերկրի ու բարիքներ հողի...
Այն ի՞նչ դանձեր արդյոք, ի՞նչ արգասիք ու բեռ,
Ի՞նչ վոսկինի վոգու ու զորության...
Վո՛չ — Տանում են նոքա, վորպես շնորհ առձեռն,
Կարավաններ ահի ու թշվառության —

Յեւած վորոնելու փալիքների շավիղ,
Ապագայի ընթացք ու հորիզոն —
Նոքա կրում են լոկ անանձնական ցավի
Ու հանգուցյալ փառքի մեռելային կավիճ՝
Հազարամյա մեր դեմքը չերիզող...
Յեւ լանվավեր փառքի առասպելյալ փայլով
Շղարշելով խեղճութունն հազարամյա —
Միջնորդել են նոքա հյուսիսում ու ալլուր՝
Ներքինատիպ, զազիր ու դառամյալ...
Պոստացել են նոքա իրենց չերեք չեղյալ
Փառապանծ անցյալի անունով —
Առաջնորդել նոցա Յերկիրը Ավետյաց՝

Հանուհն վորդու, հոգու և հանուհն հոր...

.
.

Այսպես անցել ենք մենք անխոհ ու անգաղափար
Պատմության քառուղիներով, վորպես մի րափ,—
Կտրել ենք չերկար մի ճանապարհ

Յիվ ճանապարհը մեր այս

Յնրբ և արդյոք, չնրբ և փալատակել, ո, չնրբ,
Յնրբ և վառվել լույսով գալիքնափայլ,—

Յիվ հիվ, և հիվ և մեր ապագային տվել

Անխղելի ընթացք ու գաղափար...

.
.

Իսկ նրանցից հետո ահավաստիկ իմ դեմ

Մի ձեռք, վոր զորութչուն և տալիս դրչիս —

Մեր պատմության գրքից դարձնում և մի թերթ

Յիվ բացում և եջը նախավերջին, —

Յիվ հանդես են գալիս — անկերպարանք ան-
դեմ —

Յերեկվա մեր տերերը չնչին։—

Ո, վաշխառու ճորտեր, հացկատակներ, մթին

Սերմանողներ քամու ու մուրացկանության, —

Մեզ ժառանգած դանձի ո, վատնիչներ հետին,

Վոր ափերում հեռու ձեզ ապաստան գտած —

Կերտեցիք զղյակներ ու ապարանքներ,

Մեր անունից մրրկի սերմանեցիք —

Յիվ աչտորվա ձեր խեղճ վոչնչությանն անգետ

Վերջին խարխալը մեր

Վաճառքի հանեցիք...

Յեւ ի ործանակեց ձեր փառքը: — Ապարանքները
 ձեր

Միրաժների նման անապատի

Անեկացան մի որ — և վնչ մի ձեռք

Ձգբոցմեց ձեր հետքը պատմութեան ճակատին...

Վորպես փոշի — անցաք, վորպես քամի,

Յեւ վնչ մի, վնչ մի մատչան

Ձի նշելու չերեք ձեր ցնորքը անհիմն

Իր եջերում անջինջ ու անհատչալ...

Անեկացաւ ձեր փառքը: — Յեւ աչն, վոր դեռ
 ունեք

Աշխարհի բոլոր հեռուներում —

Կործանվի մի որ ամենուրեք

Յեւ գալիք պաշտառ որերում

Վնչ մի գուսան յերեք իր չերգերում հնչեղ

Ձի կարգա նդովք անգամ ձեզ, —

Դնւք, վոր միտչն վոգու խեղճութչուն եք ցանկ

Յեւ գալիքում — տխուր մոռացութչուն հնձեւ...

.

Իսկ ժողովմւրդը, վոր չեղել և հանճարեղ,

Յեղել և վորմնապիր, չեղել և կառուցող,

Գողաքներ և շինել, պարխապներ և շարել,

Կամուրջներ և գցել կոր գծով, —

Վոր դարերի միջով մինչև աչդն աչս հասած՝

Կրել և մեջքի վրա իր

Ո՛, չեղեղի տերեր, զապիր ու լաղմաղան

Ձեր ընդութչունը բերտ...

Ունի՞ արդցոք թեկուղ մի աննշան մասնիկ

Վաստակներում ձեր այս անքանքար —
 ժողովուրդը, լիք իր աշխատանքն ե ազնիվ
 Ձեր սեղանին բերել՝ արնաքամ: —
 Ո, վոչ: — Ապրել ե նա իր ճորտային կյանքով,
 Խոր խավարում՝ արև՝ չերազել, —
 Յեվ չերգել ե դարեր իր ռամկական հանգով
 Իր խոհերը արդար ու վսեմ:
 Ստեղծել ե նա իր հեքիաթները, — և իր
 Հնամյա վեպում հանճարեղ —
 Իր ապագա կյանքի գաղափարը կարմիր
 Յեվ անմահ խորհուրդն ե դրել:
 Խոր գերության ներքո, այնուամենայնիվ,
 Պատմության քառուղիներում վոլորապտույտ,
 Պայքարել ե վոգով, մաքառել ե նա միշտ,
 Յեվ չի կորել դաժան տարիներում այն մոլթ: —
 Խճր գերության քարե կամարների ներքո,
 Բռնության տակ հալընի և ոտար,
 Նա մեր անպարտ վոգու ստեղծարար բերքի
 Ճանապարհն ե հարթել անդադար:
 Այդ ճանապարհն ե, լիք չնչին արքաների
 Յեվ բոլոր տերերի վոչնչությանն ընդդեմ —
 Դարձրել ե վոգին մեր — այնքան բերրի,
 Ամեն ճորտության անընտել:
 Այդ ճանապարհը ձգվում ե ահավասիկ
 Մեր որերից մինչև միջնադարյան հեռուն,
 Մինչև դարերը հին, ուր մենք հաղթիվ ենք
 Պատմության ընթացքը տարբերում:
 Քայլել են քարքարոտ այդ ճանապարհով
 Գորշ, անանուն մարդիկ, գեղջուկ ճորտեր, —

Կրել են կրծքերում զաղափարներ դերող,
 Ստեղծարար մտքեր, բոցե բառեր, վոր դեռ
 Ջեն խոչացել չերկինք, չեն ընդունել դեռ ձև,
 Բայց կհառնեն մի որ կերպավորված, —
 Ո՛ր, հանճարեղ վոգու դեռ չբացված գանձեր,
 Յեւ հանճարի հանքեր դեռ չփորված...
 Ա՛յս ե տվել նրան վոգու անհուն կորով
 Յեւ այս ե մեղ փառք սահմանել, —
 Բայց կարող եր արդյոք՝ կապանքներում դերող՝
 Իր հուրը անեղծ նա պահել...
 Արքաների որով և իշխանների
 Կքել ե ճորտության կապանքներում նա լուռ,
 Յեւ անգամներ բաղում նա քշվել ե դերի,
 Յեւ գերությունը իր կրել ե համր ու լուռ: —
 Յեւ գերության դրկում կեղեքող
 Յուրաքանչյուր գերին՝ աչքը անեղ մահի՝
 Ծածկել ե խեղճության թաղիքով,
 Իբրե անվին մի գանձ, իբրե ավանդ վերին՝
 Իր հանճարեղ վոգու կրակն անշեջ,
 Ստեղծարար այն հուրը, — և բոլորից թագուն
 Վառել ե միացնակ, վախվրխելով, ինչպես
 Հանցագործն ե վառում իր լսպտերը միգում:
 Զլատվել ե աչսպես ժողովրդի աննզր
 Հավաքական հանճարը դարկիչների հանդեպ, —
 Յեւ դարձել ե անա ժողովուրդը և՛ս,
 Իր տերերի նման, անուղի ու անդեմ...
 Իսկ ապա, յերբ փոխվել ե ընթացքը դարերի,
 Յերբ դարերում մարել ե թիթեղյա,
 Սակայն շլացուցիչ պորփյուրն արքաների —

Յիվ արքաների տեղ ան
 Վոսկիլն ե նվաճել իշխանություն ու փառ,
 Բաժանել արչունոտ դալինիներ,
 Պետություններ կանգնել, ուր պճնություն ու
 փառք

Կարելի չե գնել, —

Նա քշվել ե կրկին նախիրների նման
 Դեպի թխարաններն անհայտ աշխատանքի,
 Յիվ վաստակել աշնտեղ միչև ի մահ՝
 Ընտելացած արդեն անլինքնուրույն կյանքի:
 Յիվ անհայտ վաստակի ալդ թխարաններում,
 Ինչպես առաջ՝ դաշտերում ճորտության —
 Վիճակվել ե նրան մի կապարե հեռու
 Կրկնակի տառապանքի և գերության:
 Նրա գլխին շաշոդ ալդ նոր խորագանը
 Յեղել ե չերկճուղ, ինչպես քիստ, —
 Յիվ վաստակը վոգու, վոր սրբազան ե —
 Արգելված ե չեղել նրան միշտ:
 Բայց առաջին անգամ իր գոյության չարքաշ
 Հաղարամյա ուղու ընթացքում —
 Նա աչատնղ ե տեսել շողշողացող մի ալդ,
 Վոր պաշքարով ե բացվում...

Յիվ աչապես — պատմության քառուղիներով
 Անցել ենք մենք անդեկ ու անդադափար,
 Շառագունված անվերջ ուրիշների հրով, —
 Յիվ մեր ճանապարհը անփառ
 Յեղել ե ճանապարհ ունայնության, մահի —

Յեւ չէնք կարող այսօր ձեզ մեծարել
 Ո, նախնիներ մեր խեղճ, առաջնորդներ մեր
 հի՛մ, —

Մեր պատմությունն անդամք ու անհանճարեղ...
 Ահալասիկ չերած ձեր աներազ քնից
 Նշովում ենք մենք ձեր չեղելությունը մթար —
 Ո՛ր, կերտողներ չնչին մեր անհանճար հնի
 Յեւ հերոսներ անքանքար մեր պատմության...
 Մոլորակի վրա այս խաչտարպետ,
 Աշխարհի սկզբից մինչև վախճանը
 Յերեկի առաջին ժողովուրդն ենք մենք,
 Վոր կամենանք անդամ -- դավաճանել
 Անկարող ենք փառքին մեր ու պատմությանն
 անցած, —

Ու կանգնած ենք ահա աղաղակի հանդեպ
 Զարմանալի՜ թեթեւ, զարմանալի՜ անդեմ՝
 Մերկության պէս տկոյր ու անանցյալ...
 Այդ մենք ենք յերեկի այն ուղտը հաստակող,
 Վոր Հիսուսի տուսկին հաղառակ —
 Պիտի մտնենք՝ անդամ ասեղի նուրբ ծակով՝
 Աղաղակի դրախտը անարատ...
 Այդ մենք ենք յերեկի այն հարուստը,
 Վոր անցյալի մեր այդ տկոյրությամբ հարուստ —
 Պիտի ժառանգենք մեր դարերի կորուստը,
 Վոր բոլոր տկոյրներին սահմանված և վերուստ...

1933. I.



ԴԵՊԻ ԱՅԱՌԸ ՄԱՍԻՍ



Ա դուրս չեկա՞մ տնից առա՛վոտ՛վա ծեղին,

Ի՞ր չետե՛կց կամաց դուռը փակեց,

Վերջին անգամ նա՛ցեց ի՞ր տնակին —

Յե՛ղ քաղերը ուղղեց դեպի բաղերը —

Յուրտ երո՛ւ — Արե՛ր դեռ հորիզոնից

Նոր եր փոխ աղջամուղջը վաղը՛նջական,

Յեւ վաղ առավոտի ծիրանեղուչն ֆոնին
Հեռվում չերեւում եր Մասիսը՝ կապույտ շղարշ
հապած...

.
.

Դիշերը չեր քնել, — Դրքերի եր թղթերը,
Յերկար թերթիկ թերթիկը բազմաթիվ. —
Որագրեր, գրքեր, ձեռագրեր,
Դրություններ՝ մնացած դեռ Դորպատից,
Կյանքի նման իր բարդ, խառնիխուռը, լիքը
Իր խոհերի նման բազմապիսի,
Խոհեր՝ ուղղած դեպի սերունդները գալիք,
Ծրագրերներ՝ կիսատ, կամ սկսված հազիվ, —
Ո՞ւմ եր թողնում բոլորը, վճիռ սիրեցյալ սանին,
Վորպեսզի վաղը նա այդ թերթիկից
Դուրդուրանքով հաներ իր խոսքը կենդանի
Յեւ խնամքով հանձներ տպագրյալ դրին...
Յեւ նամակներ ապա... Այդ թերթիկը դեղին,
Ծածկած հաճախ զրով դոթական —
Այդ չէր միթե հախուռն իր որերի ուղին,
Իր խոհերի, դործի ու տքնաջան
Մաքառումի՝ ընդդեմ իր գոցության չաքքաշ...
Ո՛, անպտուղ վաստակ ու տքնություն չերկար,
Դոսն որերում — վոգու հոգնություն չնդի, —
Անտեանիլի գալիք ու կապարե ներկա,
Անհորիզոն կյանքի կապարե չերգ...

Դիշերը չերկար նա նստած
Դրքերի եր իր հին նամակները բազում. —

Մոռացուեցան փողին եր նրանց վրա նստած,
 Յեւ թվում եր՝ հեռու մի չերազում
 Նա տեսնում ե իրկին իր որերը,
 Հորձանուտը նրանց անորինակ —
 Այդ դեղնավուն թերթերը, այդ դանադան դերերը՝
 Խնչ ըզձերով արդչոք հորինած...
 Նամակներն դեղում կալին խատաբարո
 Գրուեցուններ՝ շեշտով խրատական,
 Խնչ-վոր ուրիշ կյանքի ընթացք բարբառող, —
 Գրուեցուններ կալին, վորոնք, սակաչն,
 Նշում ելին նրան ուղի նվառ,
 Դժոււմ դժնի ընթացք ասիացու,
 Յեւ հորդորում ելին քալելով դգաստ
 Ընթանալ կամոքն աստուածո՝
 Խոնարհուեցան շավղով, առաքինուեցան,
 Դարերով սրբագործյալ հեղուեցան,
 Վոր ժողովուրդը լինի, ինչպեհ հնում —
 Զարքաշ, աստվածավախ ու արդար —
 Սակաչն նամակներն դեղին դեղերում,
 Ծալքերում նրանց փոշարուլը
 Հանկարծ աչքին ընկավ մի գրուեցուն դերող՝
 Մի փոքրիկ թերթ կապույտ —
 Խնչպեհ ցողն ե լինում ծաղիկներն վրա՝
 Թափանցիկ, վաղընջական ու դերող —
 Այդ թերթիկը կապույտ ալեկոծեց նրան
 Հուշերով՝ չճաշակած մի քաղցրուեցուն բուրդ...
 Հիշեց — Յնրը եր արդչոք — Դեռ ինքը՝ չերի-
 տաճարդ՝
 Լցված չերաղներով ու հուշերով,

Յերևանից մինչև այն չեղերքը հասած՝
 Բռնկվեց անկարելի մի սիրով...
 Մռայլ հեռուններից չեկած մի արեղա,
 Ընտելացած խոհեմ չերաղի ու կշանքի —
 Զգեցած սուրբ վարքի խստաբարո ուրար —
 Դեմ հանդիման չեկավ այդ տենչանքին անգին...
 Յեվ հանկարծ — աչքան պայծառ,
 Կարծես աչսոր լիներ, հենց հիմա —
 Պատկերացավ նրան այդ անցյալը
 Մի տեսիլի նման։ —
 Կանգնեց իր դեմ աղջիկը. — վոսկե գիսակներով,
 Աչքերով, վորպես չերկնակամար,
 Աստվածածնի նման պատկավոր, —
 Ի՞նչ մեղսական ու հույլ տենչանքների համար
 Բռնած, ինչպես ծաղիկ, անուշ ու անդրկեկի...
 Յերևասարդ եր. կուրծքը հեշտանքով լի,
 Բարակ մատներն ինչպես սիրո տավիղ. —
 Մորմոքում եր իր սիրտը անհուն ցավից,
 Յերբ դիտում եր պատկերն այդ մեղսակի...
 Այդ չեբր եր. չերեկ եր, թե տարինե՛ր,
 Տասնամյակներ առաջ... Յեվ չեբր անցավ...
 Ժամանակը հետո փոշոտ պատենե՛ղ հինեց —
 Յեվ ինքը ամբողջը մոռացավ։ —
 Յեվ ի՞նչ մնաց։ — Այս թերթը վոսկերիդ,
 Այս թերթիկը կապույտ, ինչպես անուշը,
 Ուր դրում ե նա իր հրաժեշտի խոսքերը,
 Այն վոսկեծամ աղջիկը — Շարլոտտա Շուլցը։ —
 Մի լաց-կապույտ թերթիկ, վերևը զարդարած
 Սուվենիրով խրթին ու մանրանկար,

Յեւ զօթական սուրսալը նշաններով զրած
 վոտանալոր մի խեղճ ու անքանքար...
 Ահաւասիկ ամբողջը — Յերկա՛ր, յերկա՛ր նայեց
 Սուվենիրին նա հուրբ ու գրերին,
 Ուղեց ճմլել այդ թերթը, ինչ-վոր մի տեղ պահել,
 Կամ պատաստել նախը, —
 Սակալն թողեց. թաղեց թերթերում ալ,
 Կամքի վերջին ճիգով քերեց խոհերից,
 Յեւ սկսեց թերթիկ զգաստությամբ մռայլ
 Մյուս թերթերը հինս —
 Յեւ հետո, արգին լուսադեմին,
 Յերբ մոտենում եր անից հեռանալու ժամը —
 Նա գզրոցից հանեց տետրակ մի հին,
 Վոր նայի նրան մի անգամ ել,
 Յերկա՛ր, յերկա՛ր նայեց նա տետրակին,
 Հիշեց հանկարծ իր հորը, Յերևանի բերդը,
 Մորը հիշեց՝ պարթև ու արխալուզ հալին, —
 Յեւ սկսեց թերթիկ...
 Նախ թերթում եր աչնպես, աննպատակ,
 Հետո աչքին ընկավ մի բալաթի,
 Սկսեց կարդալ մի հատված,
 Հետո խորասուզվեց — և մինչև առավոտի
 Շողն առաջին ընկավ սենյակից ներս —
 Նա կարդում եր, կարդում եր, մոռացած, վոր
 պիտի
 Շուտով թողնի ամբողջը և չենի վեր...
 Յերկա՛ր, յերկա՛ր կարդաց: — Մի յերկու տեղ
 Նկատեց փոքրիկ վրիպումներ
 Յեւ մատիտով ուղղեց: — Հետո թեթև

Այլ ուղղումներ արավ, — սակայն անվերջ
 Դիտակցության տակից, իր կշռության
 Մութ խորքերից, ուր մխտը վախում եր թա-
 վանցել —

Տաղնապարհից աճում եր տհամա՛ն մի բան՝
 Կասկածի պես անորոշ ու անձե...
 Արդեն մոտենում եր առավոտը և նա պիտի
 գնար,

Սակայն կարգում եր դեռ, — և հանկարծ
 Տաղնապարհից այն մխտը անհնար
 Բարձրացավ, ցցվեց ուղեղում՝ զարմանալի ու-
 ռուցիկ ու պայծառ: —

Ի՞նչ և ասում այդ գիրքը յեվ ի՞նչ և բարբառում.
 Զուր չի՞ արդյոք վասնել անհասցելի իր ձիրքը.
 Յեվ չի՞ արդյոք յեղել իր վողջունած հեռուն
 Մի քիարան վասքառ, — յեվ այդ գիրքը՝
 Իր արյունով, սրժի յուրաքանչյուր նյարդով,
 Իր վերջին նիգով հորինած —
 Չի՞ արդյոք խեղճության ու սխալի արդյունք՝
 Սերունդների յերթին ի վնաս...

Վաղճկց են չարաշուք այդ խոհերը խոցել
 Անողնական իր սիրտը, — սակայն ամեն անգամ
 Հենց վոր հանել և գիրքը և կարգացել —
 Ինչ-վոր անհուն մի բան,

Զարմանալի մի բան՝ կարոտի
 Ու թովչության նման անհասկանալի —
 Վողորդել և իր սիրտը և կոկորդում
 Իբրև արցունք՝ հորդել... Ո՛ր, անձկալի
 Փամեր միայնության, ընդվզումի՛ն, խոհի՛ն,

Վոգու ըմբոստության ու կորուլի, —
 Ստեղծագործ մաքի թռիչք ամենի՝
 Ճգնության սկես անձուկ ու թուլիչ...
 Յեւ հալոնի բարբառը՝ վորոտաձայն, հախուռն,
 Վոգու անկղծ հրով սրբագործած, —
 Յեւ խորախոց խոհերը տարիներում անդուռ —
 Միթե սոստ եւ բոլորը և փորձանք...
 Միթե մոլիս եւ բոլորը, վոգու սալթաքում, —
 Յեւ ամենը, վոր չեղել եւ կլանքում
 Իր չերազանքը սուրբ, իր ըղձանքը թագուն —
 Անխմատ եւ չեղել, ինչպես հորձանքով,
 Դոսն որերի դժնի հորձանուտով տարված
 Թղթե չնչին նավակ կամ տաշեղ, —
 Յեւ իր կլանքը ամբողջ չեղել եւ սին մի հարց՝
 Աննպատակ ուղղած և ամպաշեն...
 Բայց վոչ. ինչ եւ լինի — անուամենայնիւ
 Հո չի ստում կարկաչն այս բարբառի,
 Այս չերգեցիկ դրքի չերգանման ձայնը,
 Վոր դիպչելով կլանքի հաղարամյա քարին՝
 Պիտի ճեղքե այդ քարը, այդ ժաշակուռ պա-
 րիսպը,
 Պիտի բանա թեկուղ փոքրիկ կածան,
 Վոր դարությունն անցնի ու հորդանա, ինչպես
 Զինջ առուն եւ անցնում ջրանցքներով բացած:—
 Վոչ. չի ստում բարբառը. — ահավասիկ գարնան
 Հեղեղների նման վորոտում եւ իր դեմ, —
 Յեւ նա կարգում եւ հափշտակված, կարգում եւ
 բարձրաձայն,
 Իսկ դուրսը — առավոտ եւ արդեն: —

Իսկ յերե չի՝ ստում այն կտակածը
 Յեվ ստում ե այս գիրքը... — Նա
 Տաղնապատիրտ՝ գրքի նախարանը բացեց,
 Մի-չերկու տող կարդաց — և դադադած
 Պատրաստվում եր արդեն շարտել գիրքը դեն, —
 Յերբ աչքերի հանդեպ ահասատ
 Հաւնեց, կանգնեց հանկարծ մի բարի դեմք...
 Այդ նա չեր — ուսուցիչը: — Դեմքով բարի,
 Յեվ հարադատ, և՛ սառը, խստարարո,
 Բարեկամի նման մտերիմ,
 Յեվ անհողգողդ, և՛ մեղմ, և՛ անսահման ներող —
 Նայեց նրան մի սլահ, աչքերը սեւեւեց
 Նրա հոգու խորքը — և մարմարի պես նուրբ
 Ձեռքը լեղրալարար գրքի վրա դրեց
 Յեվ մրմնջաց հանգիստ. — Թող, Խաչատուր: —
 Այնքան քնքրեւ իր ձայնը — և, միւկնուկն պահին,
 Ահասատ եր, ինչպես մահվան պատգամ, —
 Յեվ նա հիշեց հանկարծ. — աչն ցուրտ ճանա-
 պարհին
 Դեպի լշարը Մասիս — մի անգամ
 Այդ միւկնուկն ձայնով նա՛ ուսուցիչը՝
 Զսպեց իրեն, չերբ ինքը մի դուռդացու
 Ուղում եր սառցապատ ճանապարհից գցել,
 Վարովհաւ աչդ ըտ.թ դուռդացին
 Համոզել եր, թե ինքը գիտե ճանապարհը,
 Բայց հասցրել եր իրենց անդունդի, —
 Յեվ այժմ, նուկն ձայնով, նա հորդորում եր հար
 Անդալաճան մնալ իր ուխտին: —
 Յեվ նա մնաց: — Հապճեպ մի շարժումով

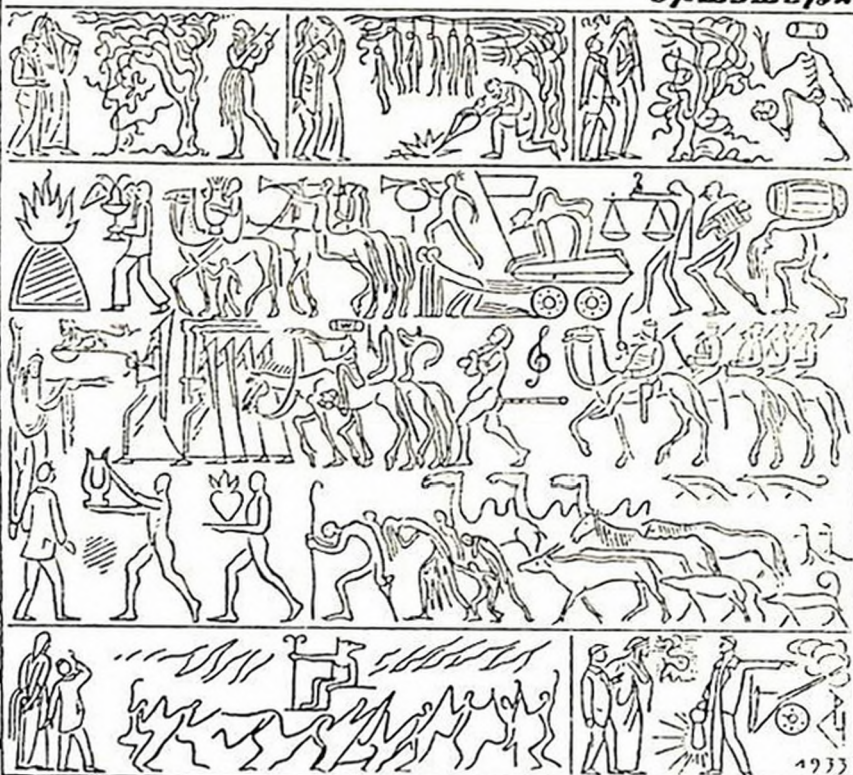
Դիրքը ծալեց, դրեց արկղում տվանդական,
 Հետո հավաքեց նամակները ու մի
 Դառն հայացքով — չերկնր, վերջին անգամ
 Դիտեց թղթերը, արկղը, պատերը սենյակի,
 Արկղը փակեց, հագավ վերաբերուն,
 Դլիարկը դրեց կռնատակին —
 Յեւ վերավ դուրս: —
 Առավոտ եր արդեն: — Աչգիների վրա
 Արդեն փռել եր իր լույսը ծիրանագուն
 Արարատյան արևը — և հուրհուրան
 Առավոտվա միգում
 Հեռուն, հորիզոնի վաղընջական ծիրում
 Արթնանում եր Մասիսը վեհափառ,
 Վորպես լուսե ցնորք, վորպես հեռու
 Բարեկամ անդավաճան, կամ չկորացր:
 Գիշերը չեր քնել: — Հոգնած եր, վաստակած,
 Խոհերը խառնխոռուր և վրդովյալ, —
 Հոգնած եր ու տխուր, — չեր դուրս չեկավ սա-
 կայն —
 Առավոտվա վեհությամբ թովված՝
 Զգաց հանկարծ իրեն աչքաճան թեթև,
 Յեւ աչքաճան, աչքաճան թարմացած,
 Վոր ամենը, ամենը, վոր մնում եր չետեր,
 Իբրև ցնորք անցած —
 Թվաց անգին ու քաղցր, հեռու ու անիրական,
 Արագործված, ինչպես վոսկեղեն հուշ —
 Յեւ նա քաջլեց հաստատ, քաջլով սովորական,
 Ինչպես գնում են գործի, վոր կարևոր և հույժ:
 Դեմը — դաշտն եր անծայր, իսկ հեռվում — Մասիսը,

Լյառն աչն վսեմ, վորի ճանապարհով մի որ
 Բարձրացել եր ինքը և սառցանիստ
 Գեղեցկությամբ դերվել: — Յեւ աչժմ, մենավոր
 Նա դնում եր կրկին դեպի հեռուն աչն լուրթ,
 Դեպի լյառը անհաս ու վեհանիստ, —
 Դեպի դադաթը բարձր, վոր իր ժողովուրդը
 Համարել ե հավետ իր գոցության խորհուրդը, —
 Վոր ճաշակե աչնսեղ հավերժական հանգիստ...

1933. II. 20.

ՄԱՀՎԱՆ ՏԵՍԻԼ

Կոփորանձ, կոփորանձ, կոփորանձ...
Միամանրո



Մ Ո Ւ Տ Ք

ԵՐԹՈՒԹՅԱՆ վերադարձի ճանապարհներով

Անհանգրվան անցած տարիներ չերկարաձիգ,

Մերտա կիզած բազում արևների հրով,
Խուսափելով ընդմիջա չերգերից դյուրածին,

Ահա զգում եմ ինձ կրկին անողնական,
 Ահա՛վորված, ինչպես բարձր լեռան առջև,
 Վորի վոլորաներով կրկին պիտի դնամ,
 Յեւ չգիտեմ՝ ընկնե՞մ պիտի արգցոք, թե՞ վաս-
 տակած հանգչեմ...

Արդ՝ մանուկ եմ չես նորից, և՛ անուժ, և՛ զոդա-
 հար,
 Անհամարձակ, ինչպես աշակերտ, ուժերիս ու
 գրչիս անվստահ, —
 Լեզվիս վրա կսկիծ, և՛ ջերմություն, և՛ վահր՝
 Աչքերս հառել եմ անցյալին՝ ապագայի նժույգը
 նստած: —

Ձեզ եմ հառել աչքերըս, ո՛վ անցյալի վսեմ քեր-
 թողահալքեր,
 Գազաթներ Մտքի ու Հանճարի և Քերթուծյան
 պետեր, —
 Քեզ, անհույզ, մարմարյա Հոմերոս, վոր ցերգի
 ես հերոսների մահը,
 Սակայն խաղաղ սրտով, մի մանկական հեքյաթ
 իրբև թի: —

Յեւ քեզ, լատինական փառքի հռչակը ավատող
 Ռ՝վ դուշագոհական և բարբարոս Վիրգիլ,
 Վոր ընթացել ես թեև հեղին հանճարների սրբա-
 զործած հետքով,
 Սակայն ինքնահուն ե ցեղել պղնձյա արշա-
 վանքը ցերգիդ:

Յեւ լքեղ, արեգակնակա՛ն հանճար, շռայլորեն
 փարթամ Ֆիրդուսի,
 Բաղմարդետ, ինչպե՛ս Արեւելքը, գանձերով ու
 արկածներով հարուստ,
 Վոր հանճարիդ աչնքա՛ն անայլայլ և իմաստուն
 լույսով
 Ներբողել ես շահերի սխրութ՛յունները սին, իբրեւ
 ուղի անմեա, վոր արվում ե վերուստ...

Սակաչն բոլորդ միասին թվում եք ահավասիկ
 Ապագայով լեցուն աչքերիս, վոր անցյալին եմ
 հառել ահալի, —
 Ո՛վ դուք, զառամյալ մանկութ՛յան հիշատակներ
 վսեմ, —
 Աչնքա՛ն թոթովախոս ու միամիտ...

Ձեր չերդը միամիտ մանկութ՛յան և վոգու չեր-
 ջանիկ անգիտութ՛յան,
 Յեւ կարծեցյալ փառքի, և ճորտութ՛յան դժնի,
 Բայց և հանճարափայլ պարզէն եր՝ մեզ տրված
 Հի՛ն դարերի տքնութ՛յունից ազնիւի: —

Ալեւ ներբողել ե ձեր չերդը հերոսութ՛յուն ու
 փայլ,
 Խրդախների վսեմ արշավանք և այրերի դաշինք,
 Նշել ե քերթութ՛յան լուսազարդ ճանապարհ,
 Փառք անմահական՝ բազմած մարմարիոնյա
 նժույգների բաշին: —

Բալց անցյալը աչն, աչն ուղին, աչն ճանապարհը
չարհարանաց,

Վորին չես ահավասիկ ուզում եմ մոտենալ —

Ձե լսառ հերոսութեան, կամ վեհութեան ուղի,
կամ փառքի ճանապարհ,

կամ իմաստութեան պարտեզ, կամ վոգորում
վոգու, կամ աքնություն անահ...

Յեվ աչն տեսիլը, վոր՝ տարիներից հառնած՝

Ծառացիկ ե ահա իմ վարանոտ ու զարհուրյալ
հաշացքների դեմ —

Վնչ փառքի դազաթ ե խոստանում, վնչ քերթու-
թեան Պառնաս,

Վնչ անգամ փողփողյալ տողերի անմրցելի հան-
դես: —

Այդ տեսիլը դժնի չե ե ժանտաժանտ, անփաշկ
ե ե դոսնական,

Յեվ զարհուրելի չե, ինչպես զառանցանք, ե անի-
մաստ ե հավետ, —

Ո՛վ անցյալի պաշտառ քերթողներ, ձեր չերգը
հերոսական

Թող դարերին ննա ձեր հեռավոր, ձեր որերին
անե: —

Ձեր մարմարիոնյա ե դաշն դեմքերի փոխարեն,
Իբրե վարպետ միակ, իբրե անկաշառ մարգարե —

Ահավասիկ հառնում ե մռայլ միջնադարից

Յեվ կանգնում ե դեմս, ո՛վ տառապյալ հանճար,
քո կերպարանքը քարե: —

Անցյալի արնակարմիր տեսիլներից շժամ հա-
 չացքներիս հանդեպ,
 Վոր ուղեցույց են հալցում, և՛ առաջնորդ ար-
 դար, և՛ կորովի հանձար —
 Պատկերելու համաց Անցյալի խավարից հառնած
 զարհուրանքը —
 Դժողքի դժնի մշուշից բարձրանում և ահա քո
 դեմքը բազմաշարչար...

Զարհուրանքի սովոր աչքերով, վոր խորն են ու
 դերսդ,
 Դու հաչում ես ահա վոգուս խորքը, չերկամ
 հաչում ես վոգուս խորքը, —
 Յեւ բռնում ես ձեռքս, վոր ինձ առաջնորդես
 մառլ ուղիներով,
 Ինչպես Վիրգիլը լուսավոր, վոր ցույց տվեց մի
 որ քեզ չերկնային դժողքը: —

Ահավասիկ գնում ենք քեզ հետ միասին, աշա-
 կերտ ու վարպետ,
 Դերթուլթյան թոթովախոս մանուկ և աչք բազ-
 մավաստակ,
 Մեր խոհերով, մեր կշանքով, մեր չերգերով ան-
 հունորեն տարբեր,
 Բաց և հարազատ ու արնակից, իրրե միևնույն
 մարդկության չերկու տարբեր հասակ: —

Ընկնում ենք քեզ հետ միասին մենք ճանապարհ
 չերկար,

Յեւ մեր առջև ահա իր հորձանքն ե ձգում ար-
նափրփուր մի գետ,
Վոր բաժանում ե դժնի անցյալից այս լուսավոր
ներկան, —
Յեւ մենք նստում ենք Մտածումի նավը, վոր
նավարկենք քեզ հետ —

Գնում ենք ահավասիկ քեզ հետ Քերթության ու
Խոհի դժվար ճանապարհով
Դեպի ավր դեմի՝ ամեն հույս ու հավատ թող-
նելով այս ավին,
Յեւ Մտածումս ահա, վորպես մշտնջաղան ու
կորովի Քարոն,
Նավարկում ե դեպի Անցյալը, դեպի Անցյալը
դառն, դեպի ավր Մահվան ու Սարսափի...

Ա

Մենք ավ ենք չեղնում միասին ե նայում ենք
մեր շուրջը մի պահ. —
Լուսթյուն ե, մռալ մառախուղ, իսկ վերից գու-
նատ մի մահիկ
Իր մեռյալ լուսի հետ մեկտեղ տարածում ե
տերություն ու ահ
Այդ անձիր չեղերքի վրա անսահման Սոսկումի
ու Մահի:

Քալում ենք, իրարու բռնած, քայլերով տար-
տամ, չերհրուն,

Անուղի, ինչպես մոլորված չերկու կույր, կամ
անոգ մանուկ:

Միևնոյն մառախուղն և բռնել թե մոտիկը մեր,
թե հեռուն,

Միևնոյն լուսթյունն անհուն:

Խտանում և մեր դեմ մառախուղը. — ժայեր են
կարծես ու քարեր

Պարսպի նման բարձրացել և բռնել ճանապարհն
անդարձ: —

Մոտենում ենք մենք ժայերին — և տեսնում
ենք վիթխարի ծառեր,

Յեւ մտնում ենք ահա խավարով ու ահով լեցուն
մի անտառ:

Ծառերի միջով վիթխարի գնում ենք դանդաղ
մենք առաջ,

Կանգնում ենք, ահանջ ենք դնում լուսթյան
մեջ չերկար ու չերկար, —

Յեւ ահա հնչում և մթին անտառի խորքից մի
հառաչ. —

Այդ չերգ և արդյոք, հեղեղանք, թե՞ տրտունջ՝
քնարով չերգած: —

Լսվում և ապա մոտիկից մի հանդարտ, դանդաղ
վտանաձայն.

Մոտենում և մեկը. դեպի մեզ, դեպի մեզ և դա-
լիս ահա նա.

Յեւ շահա — ծառերի չեռեց չեղնում ե մի աչք
դժբախտաց. —

Վարդապետ ե նա, մուրացիկ, թե՛ դեղջուկ, աղ-
քատ քահանաւ —

Լուսնի սառ լուսներով վողողված՝ մոտենում ե
նա չերերուն

Քաղերով, կանգնում ե մեր դեմ, — ուրվական ե
կարծես նա ցավի. —

Փոքրիկ ե. նիհար. կխամբերկ. ճակատինս առ
ե կրում,

Յեւ ձեռքին բռնած նա ունի մի հսկա արծա-
թյա տավիղ:

Հասնում ե մորուքն սպիտակ մինչե սրունքները
նրա՝

Սպիտակ սավանի նման ծածկելով մերկութունը
ծերի.

Հաջացքով տխուր ու անող նայում նա լուռ մեր
վրա,

Յեւ ապա, դառնալով Վարդապետին, նա ասում ե
ձաջնով մտերիմ.

« — Վարդեա, ո՛հ, չեա ել քեզ նման մի գիշեր
աշխարհից անցա,

«Սպրեցի, իբրե վանական, հալընի չեղերքում
քո ծովի.

«Բալց չքնաղ հայրենիքը քո — ինձ համար հայ-
րենիք չդարձավ,

«Յեւ ծովը ձեր ան ծածաղիուն — չբուժեց իմ սիրտը ցավից:

«Սշխարհում շաչող հողմերից ան կղզում ապաստան գտած,

«Զգեցած սկասկ սքեմ՝ չես տալիսը սակաչն սիրեցի:

«Յեւ տալիսը շեփոր դարձրած՝ քերթուժյան պարտեզը մտա,

«Վոր կորած հայրենիքս լերգեմ և անցյալը նրա հրածինս: —

«Յերգեցի չես ձայնով առնական ամբոցներն ու լերգերը հայոց,

«Վոստանները հայոց արքայից, պալատները նոցա փառահեղ:

«Յերգեցի Կարմիր Ավարայրը, Մասիսը՝ աստղերին հայոց,

«Զգտելով հին փառքը հայոց սրտերում անմար միշտ պահել:

«Բնարով մարտի կոչեցի չես նոցա՝ հանուն անցյալի,

«Կոչեցի չե՛նեւ վերստին, թո՛թափել փոշին բարբարոս, —

«Կոչեցի արժանի լինել մեր նախնյաց փառքին պանծալի՝

«Վառելով ջահերն անցյալի, իբրեւ նժր փրկուժյան փարոս: —

«Յեւ վերգս իղուր չհնչեց: — Հայրենի յեղերքից
քո լուրթ

«Թռչելով, իբրեւ հրավեր, դեպի հայրենիքն իմ
հեռու —

«Նա վոտքի հանեց քաջարի ալերի տնման մի
սերունդ,

«Վոր չեղավ գերության փոշուց հայրենյաց հա-
մար կովկելու: —

«Յեւ թեւ քենով բարբարոս փորձեցին նոքա,
դարավոր

«Վոսոխները հալոց աշխարհի, մեզ արչամբ վո-
ղողել կրկին, —

«Բացց վսեմ մեր չերթը չեղավ անցյալի փայլով
փառավոր,

«Յեւ խաղաղ սրտով չեա մեռա՝ միչեւ մահ քնարը
ձեռքիս» —

Ասաց — և խփեց քնարին նա մոմեւ մատնելով
գեղին,

Աչքերում ամենի մի հուր, մորուքով մերկու-
թյունը ծածկած,—

Յեւ ձաչնը նրա քնարի, վոր նման եր ձաչնին
թիթեղի,

Հնչում եր, ինչպես մի հիվանդ, մահամերձ ըն-
կած մանկան լաց:

Յեւ տավիղն հնչելով հեռացավ, խարխափով
մտավ նա նորից

Անտառի խորքը խավար, ուր տիրում էր տափ-
նապ ու հառաչ: —

Մենք յերկար լսեցինք նրա քնարի հառաչքը
խորին,

Մինչ սուղվեց, լռեց նա հեռվում... Յեվ անձայն
անցանք մենք առաջ: —

Բ

Գնում ենք մենք ահա կրկին անտառով աչք մոլթ
ու խավար,

Ծառերի ճյուղքերն անտերև քսվում են դեմքե-
րին մերթ մեր,

Յեվ թվում է մեզ, թե նոքա չորացած մատներ
են նիհար,

Յեվ թվում են ծառերն անտառի — սարսափից
քարացած դեմքեր:

Գնում ենք անտառով վերկար, և ինչքան խորն
ենք մտնում —

Լցվում է անտառը անքան հառաչի ու լացի
ձայներով,

Մանուկներ են կարծես դառանցում, ծերեր են
հռնդում մթնում,

Սերունդներ են կարծես կարկառում բազումներ
զրկող ու դերող:

Բայց ահա չերևում է հեռուն տազնապով թար-
թող մի կրակ,

Թարթում է նա մերթ խավարում, ու կրկին
տազնապով մարում:

Մենք քաջում ենք նրա ուղղությամբ, մոտենում
ենք ահա մենք նրան,
Յեւ տեսնում ենք արդեն մոխրացած, համարյա
հանգած մի խարուչկ:

Խարուչիկ շուրջը թափված մենք տեսնում ենք
զենքեր, վոսկոբներ,
Մարգկալին դանդեր, հնորչա զրահներ, մի հին
հրացան: —
Յեւ տեսնում ենք ապա, աչլաչլված հացացքով
նայում ենք չերբ վեր —
Ծառերի ճլուղներից կախված կմախքներ՝ տա-
պից չորացած:

Այս դժնի պատկերից սարսած՝ ուղղում ենք ար-
դեն կիսամար
Այդ խարուչիկ թողնել ու գնալ, ընթանալ կրկին,
չերբ հանկարծ,
Ծառերի չետիկից չեղներով՝ չերեում և կիսամերկ
մի մարդ՝
Սեահեր, ահագին գլխով, վոտքերը վոլորուն ու
կարճ:

Գաճաճ և կարծես՝ հրաշքով անտառի խավարից
չկած.
Աչքերը շանթեր են թափում, ցալտում են կաշ-
ծակներ ու կիրք.
Ղիթխարի գլուխը կարծես տնկած և ուսերի վրա.
Ակնոցներ ունի նա դրած, և ձեռքին բռնել և
մի գիրք:

Նայում ե շանթող աչքերով նա մի պահ աչքերի
տակից,

Նստում ե ապա կիսամար խարուկի մոխիրի վրա,
Յեւ հսկա մի գնդի նման ցնցելով գլուխն ահա-
գին՝

Ասում ե ձայնով կանացի՝ ցուցամատը ճակատին
դրած.

« — Այս խարուկը լես վառեցի աշխարհում ձեռ-
քերով իմ թուլը,

«Յեւ տասնյակ տարիներ բորբոքված՝ նա ցրեց
շողեր ու կալծեր,—

«Իմ ամբողջ կյանքում կռացած՝ փչեցի լես ան-
խոնջ ու անդուլ,

«Վոր լերբեք, լերբեք չմարի նրա հուրը — և հար
առկալծեւ:

«Յեւ լեկան, տասնյակ տարիներ սերունդներ լե-
կան բորբոքված,

«Այրեցին սրտերը թափուր աշխարհում վառած
իմ հրով, —

«Հայրենի լերիլի խավարում սիրեցին հուր ցնորք
ու կալծ.

«Այստեղից զրահներ առած գնացին Փահրատն
ու կարոն: —

«Յես վրեժը կյանքում լերգեցի թշնամու հանդեպ
հնորյա.

«Իմ քնարը, գրիչն իմ հատուկ — սրբազան մրրիկ
սերմանեց, —

«Բայց նստած եմ կրկին ահա չես խարուչկիս
մոխիրի վրա —

«Յեւ շրթերս թորում են հիմա նախատինք մի-
այն ու անեծք...»

Վեր թռավ հուզված նա տեղից, շարանց գիրքը
մի կողմ,

Կռացավ խարուչկի վրա և կրկին սկսեց փչել. —
Յեղնում եր շունչը կրծքից մի խռպոտ, փախչա
աղմուկով,

Յեւ խարուչկը չեր բորբոքում... Յեւ կանգնեց
նա վտտքի ու գոչեց.

« — Բարձրացիր, չեղիր խավարից, մի՛ ռազմի
չերգերի գուսան,

«Հնչեցրո՛ւ քնարդ կրկին, թող ձայնը նրա շա-
ռաչն. —

«Թող մարտի՛ նա կոչե կրկին բանալիները մեր
սրբազան,

«Յեւ ղենքերը թող վորոտան, և՛ ռազմի սրերը
թող շաչեն: — »

Այսպես նա կանչեց, — և ահա, անտառի խորքից
չեղնելով,

Մոտեցավ մեզ մռայլ մի մարդ՝ մաղերը գանգուր
ու խրիվ.

Վիթխարի ճակատ նա ուներ, հայացքը խրոխտ
 ու խելոք:

Իր ձեռքի պղնձյա շեփորով շեփորեց նա պաշտար
 ու կռիվ:

Բալց շեփորը՝ ռազմի ամպարոս, շառաչուն վերգի
 փոխարեն՝

Արձակեց խռպոտ մի հառաչ, վոր նման եր քա-
 մու կաղկանձի:

Բալց նրանց մեռչալ աչքերում ամենի հուրեր
 նա վառեց,

Յեւ զաճաճն սկսեց պարել — խելադար, խնդու-
 թյամբ անծիր...

Քարացած՝ մենք նայում ելինք վիթխարի գլխով
 այդ մարդուն,

Վոր վաչրի մի պար եր պարում կաղկանձող նվա-
 գի ներքո,

Իսկ վերից, խավարի միջից, պահակի նման
 մշտարթուն,

Զառամյալ լուսինն եր նայում՝ հմայված պարով
 ու վերգով: —

Իսկ ծառի ճյուղքերից կախած կմախքները աչն
 չորացած,

Շարժելով ծնոտներն իրենց՝ սկսեցին ամենի կափ-
 կափել, —

Յեւ լուսինը, ի վերուստ տրված իր ժպիտը ան-
 դարձ մոռացած,

Սկըսեց քրքջալ և վերից մեր գլխին սաղ մոխիր
թափել...

Գ

Մենք թողինք սլարոյ գաճաճին և ռազմի շեփո-
րով մարդուն,

Յեւ կրկին դանդաղ քայլերով քայլեցինք անտա-
ռի միջով, —

Յերբ թնդաց հանկարծ անտառում մի չերկինք
հասնող դլրդյուն,

Յեւ անտառը լցվեց ծայրեծայր բարձրաձայն լա-
ցով ու ճիչով:

Սարսափած՝ վաղեցինք մենք սռաջ ծառերի միջով
անտառի,

Անպաշտպան կրծքերս նրանց ճյուղքերի հարվա-
ծին բացած, —

Յեւ աչգալես չերկար վաղելով — դուրս չեկանք
հանկարծ անտառից

Յեւ փովեց աչքերիս առջև — ամալի, ընդար-
ձակ մի բացատ:

Վողողված կարմրավուն լույսով — ձգվում եր բա-
ցատն ընդարձակ,

Ամալի, ինչպես անապատ, անսլտուղ, քարքարոտ
ու լուռ: —

Այդ մռալլ բացատի մեջտեղում, հրաշքի նման
բարձրացած,

Ցցվել եր ժալոերից կերտած մի կարմիր, կո-
նաձև բլուր:

Մենք նայում ելինք բլուրին՝ աչքերս սարսափից
չռած,

Այնտեղից ռազմի մի շեփոր կանչում եր խրոխտ
ու առուչդ:

Վառվում եր բլուրի գլխին բարձրաբերձ բոցով
մի կրակ,

Թվում եր, թե վառել են այնտեղ մի հսկա տո-
նական խարուկի: —

Վոլորուն մի ուղի չեր տանում բացատով դեպ
բլուրն այդ թեք,

Դայլեցինք ուղիով այդ վոլոր, — և ահա, բլուրին
չհասած,

Հանդիպեց, կտրեց մեր ուղին մի ինչ-վոր կեր-
պարանք անդամ,

Մի, կարծես դժոխքից չեղած, անսահման դժնի
արտրած:

Դա մարդ եր, ուրճ, թե մի դե՞, — դժվար եր
վորոշել խկուչն: —

Նման եր հսկա մորեխի, շարժվում եր թռչնքով
թեթև:

Մնում եր մի պահ իր տեղում — և հանկարծ
թռչնք եր անում,

Կարճ, հատու, ինչպես դաշտերում մորենին և
թռչում տեղից-տեղ:

Այդպիսի թռչնքով հատու ծառացավ չերք նա մեր
առաջ —

Սակղբում տեսանք մենք միայն վոսկորի և մսի
մի կույտ:

Կարծես մեկը առել էր մի խուրձ վոսկորներ և
խառնել էր իրար,

Իսկ հետո — իրարու կապել, խառնելով ազդերի
ու գլուխ:

Յերբ մի քիչ չերկար նայեցինք վոսկորի ու մսի
այդ կույտին —

Տեսանք, վոր կմախք է դա մի՛ գլխի տեղ — չեր-
կաթյա մեքենա,

Ձեռքերը տեղերից սլոկած, գլուխը հազցրած վո-
տին,

Իսկ սրտի փոխարեն — կրծքում պողպատյա զըս-
պանակ դրած:

Ներքևից, ձախ վոտի մոտից, գլուխը նայում էր
վերև՝

Աչքերից շանթեր թափելով, ատամները քսելով
իրար:

Այ վոտի մատներով մի սլահ նա դռնատ ճակո-
տը քերեց —

Յեվ այսպես նա խոսեց՝ ներքևից ցատուձով նա-
չելով մեր վրա:

« — Ո՛ւ՛ր դուք, վոր մտել էք ահա այս մռայլ
անտառը Ահի, —

«Նայեցե՛ք հատչալ կմախքիս և գլխիս՝ սլոկված
իր տեղից: —

«Աշխարհում վորոճում ելի չես խոհեր կովի ու
մահի,

«Յեւ գլխի փոխարեն ունեյի մեքենա՝ շինված
թիթեղից։—

«Յես սրտի փոխարեն ունեյի իմ կրծքում պող-
պատ դսպանակ,

«Անծանոթ եր կյանքում ինձ համար ամենայն
վարանում ու ահ.

«Մեր չերկրի արի այրերից կաղմեցի չես մեծ մի
բանակ,

«Յեւ մեր սե դրոշի վրա գրեցի «Հայրենիք կամ
Մահ»:

«Գնացին նոքա, այդ արի զինվորները, Յերկիրն
Ավեսաց,

«Տիրում եր այնտեղ բռնություն, և՛ վոճիր, և՛
կյանք անաղատ.

«Գնացին նոքա՝ սրբելու մեր դեմքից նախա-
տինք ու լաց,

«Բաց չերկիրն արլամբ վողողեց տաղնապած
Արքան այն դադան:

«Հանելով բարբարոս հորվաներ — նա քանդեց
մեր շեները բոլոր,

«Մեր մանկանց արլամբ արեցեցավ՝ թափնված
վորջում արքունի, —

«Յեւ ահա, վրեժով լցված, դժոխքի հանճարին
դիմելով,

«Ուխտեցի ըմպել մի բաժակ բռնակալ Արքայի
արյունից:

«Յես դուռսս դարձրի անժամ դժոխքի մի դռ
մեքենա,

«Բայց, դժբախտ փորձի ժամանակ, Արքայից հե-
ռու նա պալթեց, —

«Յեւ խփեց — խորտակեց նա ինձ... Իսկ Արքան
կենդանի մնաց,

«Յեւ, իբրև դևի տրիտուր, նախճիրներ նշութեց
ու ջարդեր...

«Յեւ մնաց նա կենդանի... Կենդանի՛ նա մնաց...
Վաչ ինձ...

«Աշխարհից հեռացա չես անպես՝ իմ ուխտը թո-
ղած անկատար...

«Յեւ վոչ մի կաթիլ չիմած արյունից ան ձեռ-
Արքայի՛

«Յես կյանքից ընդմիջտ հեռացա... Յեւ չունեմ
հանդիստ ու դադար...»

Ասաց — կափկափեց կրկին ատամները թափով մի
ահեղ,

Աչքերից շանթեր արձակեց, — և հանկարծ թռչե-
լով տեղից,

Սկըսեց թալրտալ ոգում, թռչկոտել, ճչալ ու վա-
լել,

Լցնելով բացատն աղմուկով վոսկորի և շաշոդ թի-
թեղի՝ —

Թռչկոտում եր նա խելահեղ, կատաղի դառնում-
թխամբ վաչում,
Դառնում եր ողում, ինչպես հոլ, և ճիչեր արձա-
կում ցավի։ —

Մենք դիտում եյինք քարացած, սարսափած աչ-
քերով նաչում,
Յերբ հանկարծ մոտեցան նրան յերկու այլ՝ դեմ-
քերով կավիճ։

Բուսնելով կարծես խավարից՝ մոտեցան նրան
յերկու այլ,

Յերկու մարդ սեղանստ, մռայլ, կրծքերին պը-
ղընձյա նշան.

Կմախքներ եյին՝ զգեցած զգեստներ մթին ու
մռայլ,

Ձեռքերին վոսկորներ բռնած, ինչպես դու մար-
տի դրոշակ։

Յելնելով կարծես խավարից՝ մոտեցան նրանք
այն հոլին,

Վոր ցատկում ու դառնում եր ողում և ճիչեր
արձակում ահեղ, —

Յեւ մեկը նրանցից, վոր ուներ հալացքներ՝
մռայլ փայլով վի —

Սկըսեց ձեռքերով ողում, նրա շուրջը շարժումներ
անել։

Հիպնոսող բժիշկն և ինչպես ներազդող շարժում-
ներ անում՝

Հիվանդի առջև շարժելով պսպղուն մի գունդ,
կամ բլուրեղ —

Նա շարժում էր ալգայես մի վոսկոր, կրկնելով
անհատ մի անուն,

Հոնքերի տակից ցայտելով կրակներ կարմիր ու
հուրեր:

«Հրդահյճեն, Հրդահյճեն, Հրդահյճեն» — ձայնում
եր կանչով շառաչուն,

Ձեռները կարոտով ողում հոլաձև մարդուն տա-
րածած,

«Խան-Բան-ճո, Խան-Բան-ճո, Բան-ճո» — ձայ-
նակցում էր նրա հառաչին

Ուղեկիցը նրա՝ ամենի եքստազում լինչպես վե-
րացած:

Այդ մռայլ կանչերի ներքո հոլատիպ մարդը
քիչ-քիչ

Սկսեց թուլանալ, հանդարտել, — և ահա ընկավ
ուժասպառ.

Ծնցվում էր մի քանի վայրկյան իր գլուխը մի-
այն ահագին,

Բայց նա չիլ հանդարտվեց ահա... Յեւ տիրեց
լուսթյուն անբառ —

Մենք նայում ելինք քարացած պատկերին ալդ
մութ ու հոռի,

Յեւ ուզում ելինք հեռանալ, ընթանալ բացատով
կրկին,

Յերբ հնչեց բլուրի գլխից հռինդը ռազմի շեփորի,
Յեւ լավեց աղմուկ, վոտնաձայն — ներքեից, ան-
տառի խորքից:

Լսելով ձայնը շեփորի — վեր թռավ տեղից հոլաձև
Այն կմախքը, կամ մարդը կրկին՝ ճակատին ար-
նաթոր վերքեր, —

Մի քանի վաչրկյան քարացած, աղանջը շեփո-
րին, նա լսեց, —

Յեւ քամու նման սրընթաց — չերեքով սլացան
ներքև:

Շռինդը ռազմի շեփորի թնդում ու կանչում եր
մինչդեռ,

Ձայնում եր բլուրի գլխից, ինչպես կոչ, չերթի
աղաղակ, —

Յեւ լավում ելին ներքեից, անտառից — ճիչեր ու
կանչեր,

Հավաքվում եր կարծես անտառում և չերթի չեր
չելնում մի բանակ:

Վերեից, բլուրի գլխից հնչում եր շեփորը, կան-
չում,

Տափնալույ, ինչպես ահազանդ, — և ձայնին նրա
դուգահեռ՝

Լավում եր հառաչ, վոտնաձայն, մի զանգ եր հե-
ռուն դողանջում,

Յեւ վառվում ելին անտառում բազմաթիվ կրակ-
ներ ու ջահեր...

Դ

Մենք լսում ելինք, քարացած, շեփորի ձայնը դժնի,
Վոր վերից, բլուրի գագաթից, հնչում եր ամեհի
Թափով, —

Յերբ ահա ներքևից, անտառից, վողողված ցոլ-
քերով լուսնի,

Սկըսեց չեղնել ու հոսել դեպի մեզ — հսկա մի
Թափոր:

Շարժվում եր Թափորը՝ լուսնի սպիտակ լույսով
վողողված,

Ահագին, ինչպես մարդկային վիթխարի մի գետ,
կամ հեղեղ.

Ձիերի խրխինջ, բառաչյուն, մարդկային հեղեղ-
կանք ու լաց,

Ջենքերի շաչյուն, թմբուկներ, կրակներ կարմիր
ու դեղին, —

Այս ամենը խառնըված իրար, գալիս եր դանդաղ
դեպի մեզ,

Կամ դեպի բլուրն եր գնում՝ անսալով շեփորի
ձայնին: —

Քաշվեցինք զգուշ մենք մի կողմ, վոր հորձանքը
մեզ չճգմե,

Կամ չնչին տաշեղի նման մեզ հանկարծ իր հետ
չտանի:

Մոտենում եր Թափորը դանդաղ, հոսում եր հան-
դարտ ու ահեղ.

Հեղեղի նման հորվանում՝ բերելով աղմուկ ու
հառաչ,

Ծնծության ճիչեր խելագար, դառանցանք ու վիշտ
խելահեղ,

Վոսկորի ու մսի մխրճանք, չերկաթի շւինդ ու
շառաչ,

Մոտեցավ թափորն ահա մեղ և դանդաղ սկսեց
անցնել

Մեր չռած աչքերի առաջով, չերազի նման մի
դժնի —

Մենք նալում ելինք քաղաքած, սարսափով ան-
հուն ու անծիր,

Վողողված սպլտակ լույսով այն ահից դալկացած
լուսնի

Գալլա եր ամենից առաջ վիթխարի հասակով մի
մարդ՝

Զոր, բարակ, հեղա ճակատով, բեխերը սափրած,
բալց կլոր

Մորուքով, ինչպես քահանա, հալացքով խոնարհ
ու հանդարտ,

Իր գոհատ, մահատիպ շրթերով մի ինչ-վոր
աղոթք չերգելով:

Մազերին չեղլամ եր ցանել մառախուղը կարծես
Հյուսիսի,

Վոր շողում եր ալեզարդ գլխին, ինչպես սառը,
ոտար լույսի փայլ:

Նա տխուր շարական եր չերգում առածո վորդի
Հիսուսին,

Բայց բառերը խառնում եր իրար՝ հորդելով ան-
հարթ մի բարբառ:

Իր բարակ, վոսկրոտ մատներով նա բռնել եր մի
դանձարան.

Աջհամբույր են փոքրիկ ժամերում հավաքում
նման ամանով.

Թիթեղյա չեր փոքրիկ դանձարանը, — և ձեռքով
դրված եր վրան՝

«Բ ա դ ա ք ա կ ա ն ա ն ո թ ՚»

Սկիհի նման սրբազան դանձարանն այդ բարձր
պահած՝

Յերբ անցավ առաջով նա մեր — ժենք տեսանք
դարմանքով անծիր,

Վոր ճախրում ե անոթի վրա, աղափնու կերպա-
րանք առած,

Սուրբ հոգու նման — մի փոքրիկ չերկզկսանի
արծիվ:

Այդ անոթի բարձր պահած՝ նա անցավ քաջներով
դանդաղ,

Անառունչ, ինչպես քահանա, վոր դանձ ե հավա-
քում ժամում, —

Յեւ դիմքը նրա սղիտակ և սկիհը նրա այդ —
անդարձ

Դրոշմված քնաց իմ հոգում — աչքքան եր պատ-
կերն այդ անհուն:

Գալլիա եր ասլա անտառի չեղերքին մեր տեսած
այն ծերուկ

Վարդապետը, կամ քերթողն այն հղոր՝ մորուքով
մերկութունը ծածկած. —

Նստած եր կմախքի վրա նա մի մերկ, չերերուն
ձիու,

Վոր քալում եր ճոճվելով, ինչպես ձիերն են
քալում ծերացած:

Իր ձիու կմախքե վզին արծաթյա տավիղն իր
դրած՝

Խփում եր մասներով նա չոր ու չերգում ռադ-
մական մի չերդ,

Յեւ նրա չետեից մի քանի չերգիչներ, հրելով
իրար,

Արշավում ելին՝ նրա պես նստոսած կմախքե
ձիեր:

Բայց նրանք տավիղի փոխարեն վոսկորներ ու-
նեցին ձեռներին,

Վոր թափով խփելով իրար՝ աղմկում ելին կա-
տաղի. —

Նրանցից մեկն եր միայն, վոր ուներ լակական
սրինգ,

Յեւ սրինգը ձայներ եր հանում չափազանց
տխուր ու աղի: —

Պատանի չեր դա մի դալկահար, արցունքով լե-
ցուն աչքերով,

Յեւ ձայնը նրա սրինգի նման եր վողբի ու լացի.
Նվազում եր իր խեղճ սրինգով նա տաղեր վշտի
ու սիրո,

Խառնելով ալյոց աղմուկին իր ձայնը՝ մի քիչ
կանացի: —

Այս դռնատ ալատանու կողքին արշալում եր ալ
մի քերթով,

Նրանից ավելի տարեց, փառահեղ ճախատով և
ճաղատ.

Նա տալիլ ուներ արծաթե և շեփոր պղնձե —
ու հերթով

Նվազում եր կամ սիրո տաղեր, կամ հնչում
առդմի աղաղակ:

Յեւ աչսպես՝ խառնելով իրար առդմաշունչ, ամ-
սլապու տաղեր

Յեւ սիրո տխուր նվաճներ — անցնում եր խում-
բը նոցա, —

Յեւ հնչում եր նվաճն աչք խմբի — թաղումի
նման դառնաղետ,

Լցնելով սրտերը հավիտ — դառնություն անկորար
ու ցավ:

Յերգեցիկ աչք խմբից հետո դալիս եր մի սև
շխալառք,

Վոր քաշում ելին մարդակերպ, չորեքթաթ դեեր,
կամ ձկներ.

Դրված եր աչք կառքի վրա վոսկեղոծ, շքեղ մի
դադաղ,

Յեւ չստած եր դադաղի վրա մի գաճաճ՝ դեմքով
դեպի չեաւ:

Նախ աչնայեա մեղ թվաց, թե նա, դադաղի մարդն
այդ գաճաճ

Կրում ե իր մարմնի վրա՝ վիթխարի գլուխներ
չերկու,

Բայց կառքը չերբ քիչ մոտեցաւ և կանգնեց մի
սահ մեր առաջ —

Մենք տեսանք դադաղի վրա — վիթխարի մի
գլուխ և մի կուղ:

Այդ կուղն եր, վոր չեա եր նայում, իսկ գլուխը
նայում եր առաջ,

Կոնաձև բլուրը դեպի, դեպի լուսը նրա դադա-
թի: —

Իր խորխոր, արծվային քթին ակնոցներ ուներ
նա դրած

Յեւ խորունկ կնճխներ ուներ սպիտակ ու նեղ
ճակատին: —

Նա վնչ թե չստած եր վոսկյա դադաղի վրա,
այլ մի մեծ

Չղջիկի, կամ բուր նման՝ թառել եր կարծեա
չորեքթաթ: —

Նա կառքի անհարթ շարժումից կշռվում եր մերթ
առաջ, մերթ չեա,

Յեւ մերթ կուղն եր բարձրանում վերև, մերթ
գլուխը՝ մի փոքր հերթափ:

Բայց այդպես չորեքթաթ կռացած՝ ձեռքերով նա
իր ահադին

Պահել եր վիթխարի մի թերթ, կամ դրոշ՝ շին-
ված թիթեղից.

Թիթեղե դրոշի վրա նկարված եր մի արջ թա-
գակիր,

Վոր թաթի չերկաթյա խաչով կոտրում եր մահիկ
մի դեղին:

Անախորժ ճռինչ հանելով ընթանում եր կառքը
դանդաղ,

Յերգեցիկ խմբի չտեղից, անսալով ձայնին շե-
փորի, —

Իսկ կառքի չերկու կողքերից, քայլերով ծանր ու
հանդարտ,

Ընթանում եչին անտառում մեր տեսած այրերը
նորից: —

Առաջինը՝ անտառում վառած խարուկի պահա-
պանն եր աչն հեք,

Վոր ձեռքին, դրոշի փոխարեն, կրում եր վիթ-
խարի մի փուքս.

Փչելով փուքսն իր հսկա՝ նա փորձում եր կրակ-
ներ հանել,

Բայց հանում եր ձայներ խռպոտած, տխրադին
տնքոց ու հոգոց:

Իսկ մչուսը — նրա ողնական ռազմաշունչ աչն
գուսանն եր, վոր

Շանթեր եր աչքերից թափում, բարկության հու-
րեր ու կայծեր. —

Իր ձեռքին բռնած նա ունի պղնձյա ահագին
մի շեփոր,

Բաց շեփորը չե՛ր շեփորում, ալլ տխուր կազ-
կանձում եր կարծես:

Դնում եր նրանց չետեղից կիսամերկ աչրերի մի
խումբ.

Կմախքների ելին՝ զգեցած զանազան լաթեր ու
շորեր.

Մեկը խաչ եր իր կրծքին կրում, մի ուրիշը՝
դեղնած ծաղկեփունջ,

Վոր նավթի բուրմունք եր հանում՝ չափազանց
սուր ու զորեղ:

Մի կմախք տանում եր մեջքին մազութի չեր-
կաթյա աման,

Մի ուրիշը՝ հսկա մի հաշվիչ, վոր նման եր
փայտյա քնարի.

Մի կմախք, շալակին դրած, մի դուչլ եր տանում
իր համար,

Մի ուրիշը պահել եր գլխին վոսկեղոծ նժար
վիթխարի:

Հաղիվ եր աչս խումբը անցել, չերը ահա չերևաց
ջահակիր,

Սևասքեմ աչրերի մի խումբ, վոր դալիս եր՝ չեր-
դելով շարական.

Քաջլու՜մ եր տալի խմբի մեջտեղում, կապտավուն
ծիրանի հագին,

Մի փարթամ մորուքով վարդապետ, մի նժդեհ,
մոտ վաթսուն տարեկան:

Նա կրծքին կրում եր մի աստղ, վոր ցոլում եր
ինչպես ադամանդ,

Մի խաչ եր շողշողում փորին, վոր ցոլքեր եր
ցրում բյուրեղե. —

Իր հուժկու ձեռքերով, իրե՛կ դարերից մնացած
ավանդ,

Բռնել եր պարթե ծերունին և տանում՝ թղթե
մի շերեփ:

Թափորի առջևից տարվող աչն փոքրիկ սկիհի
նման

Այս շերեփը և՛ս ունի հովանի մի վոգի առն-
լույծ. —

Արծաթյա արծվի փոխարեն այս թղթե շերեփի
վրա

Նստել եր, իրե՛կ հովանի, պղնձյա բաշտով մի առն-
յուծ:

Յերգելով տխուր շարական, սևասև զգեստներ
հագած,

Քաջլու՜մ եր շքախումբը նրա՝ կրելով ջահեր մա-
հատիպ,

Յե՛վ թղթե շերեփը ձեռքին ընթանում եր նա
համբաճալ,

Անընդհատ, ձայնով անաչլաչլ, կրկնելով մոգական մի թիվ: —

Մինչ անցնում եր թափորն այս այսպես — չետե-վից հորդում եր արդեն

Անընդհատ աճող, ծավալվող, լեռնացող մի ծով, կամ հեղեղ.

Աճում եր աղմուկն ավելի, խտանում ու դառնում եր տարբեր,

Մոտենում եր խորշակ մի կարծես՝ խառնելով աղբեր ու ցեղեր:

Դղիրդի նման հեռավոր մոտենում եր աղմուկ նախ մի խուլ,

Ցերկիր եր կարծես ընթանում՝ հեղեղով արլած տեղահան.

Անտառ եր կարծես ճարճատում, հրդեհված չերկիր եր մխում՝

Սփռելով բարբարոս մի բույր, հանելով ճիչեր չերկնահաս:

Ձիերի դոփշուն, ղենքերի չարագուցժ շառաչ, մարդկային

Հեկեկանք, ողնության ճիչեր, շների կաղկանձ հուսահատ. —

Մոտենում եր այսպես հեռվից արշավանքը Արյան և Մահի,

Յեւ նայում ելինք մենք՝ ահից կարկամած, շընչներս պահած:

Իսկ դեմից, բլուրի գլխից, կանչում եր շեփորն
անընդհատ,
Շեփորում եր մահու տափնապով՝ կոչելով նոցա
հանդեսի, —
Յեւ հոսում ելին դեսլի նա ամբոխները այդ տե-
ղահան՝
Դեսլի լլառն ելին շտապում՝ Մահու ու Արցան
մի ծեսի...

Ե

Հոխնդով, լացով, աղմուկով, թնդալով մոտենում
եր մեզ
Դլխավոր ողակն այդ ահեղ, հեղեղի նման թա-
փորի.
Ջահակիր թափորից հետո, այրերից հետո սեա-
ղգեստ —
Ջրահակիր բանակ եր դա մեծ, վոր կովի չեր
արշավում նորից:

Վիթխարի մի նժուլդ նստած՝ ընթանում եր չեր-
թի առաջից
Հողաձև մարդն այն ահեղ՝ ծածանած մի սև դրո-
շակ.
Խրխնջում եր նժուլդը նրա, բայց նման եր հիվանդ
բառաչի
Խրխնջոցը նրա նժուլդի, վոր քաջում եր դանդաղ
և ուժատ:

Գլուխը՝ հագցրած վոտին՝ նայում եր շանթող
աչքերով

Նժուլդի վոտներին մոտից, ճոճվելով մերթ ցետ,
մերթ առաջ:

Վառվում եր լապտերի նման, կապտավուն, ժլատ
մի հրով

Շլինքին դրված մեքենան, հանելով տնքոց ու
հառաչ:

Իսկ նրա ցետեից, իր նման նժուլդներ նստած
և ձիեր,

Արշավում եր նրա շքախումբը՝ կազմելով սովար
մի բանակ:

Ձիերի վրա նստոտած կմախքներ ելին ու դիեր՝
Ձեռներին սուսեր, զրահներ, հնամյա զենքեր ու
դանակ:

Ընթանում եր մեկը՝ կմախքի նժուլդի վրա ընկըղ-
մած,

Անգլուխ, մի վոտը կտրած, ձեռքերը կապած
կռնակին,

Բաց կապած ձեռքերի արանքում մի դաշուհն
ունեի նա պահած,

Յեվ վորձում եր նա դաշուհնով խողխողել նժուլդն
իր տակի:

Հետևյալը... Նիհար նժուլդի վոսկորե նստուկին
նստած

Խեղդամահ եր՝ լեղակի պես կապույտ իր լեզուն
բերանից կախած:

Ի՞ր մռայլ պետի չետևից արշավում եր քայլքով
 նա վստահ,
 Գնում եր կարծես անվեհեր՝ չեղնելու կրկին կա-
 խաղան։ —

Մյուսի իրանն եր միայն չերևում, լոկ այդ, և
 մեկ էլ —
 Մեջտեղից կոտրած մի սրունք, ել վռնվինչ. ար-
 շավում եր այդպես.
 Իսկ թիվ եր արդյոք այն մեկի վողնաշարը մեջ-
 տեղից թեքել —
 Յեւ զարձել եր նա հարցական նշանի նման մի
 պատկեր...

Ձիերից շատերի վրա, մարդկային թեկուղ հաշ-
 մանդամ
 Կմախքի, կամ մարմնի փոխարեն — պարզապես
 բաղմել ելին սեղ
 Ձըրահներ, կամ սրեր ժանդոտած, մի դաշույն,
 կամ փամփուշտ անդամ,
 Մի ամբողջ նժույգի վրա — մի փամփուշտ, կամ
 հին հրադեն...

Այդ նժույգ նստած հաշմանդամ աչրերից շատերը
 սակայն
 Ձիերի դավալին կապած, իրրե բեռ վսեմ, կամ
 պարծանք —
 Ավարներ ելին տանում — այն փառավոր մար-
 տերում հավաքած՝

Մխրճած դանդեր, սրունքներ՝ սրբելուց պսպղուն
դարձած: —

Այս լիզուն կարած, կուրացած, խեղդամահ աս-
պետը տհա

Շարել և նոսրացի սանձին — մխրճած մատների
մասեր.

Մի ուրիշը կրում եր ձեռքին կոնքերից շինած
մի վահան,

Մի ասպետ փաթաթել եր մեջքին մի տրցակ
կանացի մաղեր:

Անցնում են, անցնում են անվերջ, դնում են
շարքերով անձիւր,

Կմախքե նոսրացիներ նստած, զրահներ հագած
մահաշունչ.

Հնձվորներ են կարծես, վոր դանդաղ դառնում
են Յեղեանի հնձից,

Մանգաղի ու բահի փոխարեն հրազեն առած ու
դաշուհ:

Բայց տհա այդ կույր, հոշոտված, հաշմանդամ
շքերթի միջում

Արշավում և՛ նստած տախտակի ձողերից շինած
մի նոսր.

Սևահեր, թխադեմ մի այր, վոր կրակ ու բոց և
շնչում,

Մի ձեռքին քնար վռակելար, մյուսին՝ հրազեն մի
զուլգ:

Մի փոքրիկ մորուք նա ունեւր, գալարուէն, սեւ-
սև մաղեր,
Ծածկել էր թավլիշե գլխարկ, և ունեւր փողկապ
փառահեղ,
Բայց նստուկը մերկ էր նրա, հանել էր զգեստ-
ներն ասեա,
Վոր տեսքը վնիւ յերեւի սրբազան իր դերին վա-
յել: —

Իր խրոխտ դեմքին հակառակ, հակառակ առնա-
կան տեսքին՝
Յերգում էր կերկերուն ձայնով նա քաղցրիկ,
լորձունքոտ յերգեր. —
Մենք լսում ելինք զարմացած, հայելով առնա-
կան կրծքին,
Յերբ տեսանք, վոր նստուկը նրա բարձրանում
ու իջնում ե ներքե:

Փողալին դործիք նվագող վարպետի աջտերի
նման
Ուռչում էր նստուկը նրա և իջնում, կրկին ու
կրկին, —
Տեսնելով հրաշքն այս ցնցող — ան, մենք նոր
հասկացանք նրա
Խնքնադոճ ժպիտը — և խուլ, կաղկանձող թախիծը
յերգի...

« — Հրդահյմէն, Հրդահյմէն, Հրդահյմէն » — յեր-
գում էր նստուկով նա իր,

Խառնելով կանչին այդ — մահու հառաչանք, ա-
տամի կրճտոց, —

Անտառից բարձրանում եր այնինչ աղաղակ ամե-
հի ու խոր,

Յեւ չերկինք եր հասնում այնտեղից տափնապով
բարձրացող մի բոց:

Անտառից, խարուչիկ պես մեծ, շառաչլ եր նե-
տում դեպի վեր

Կարմրավուն, արնադուլն մի բոց՝ այրելով հոն-
քերը լուսնի,

Յեւ լավում ելին այնտեղից սուրոցներ, ոգնու-
թյան ճիչեր,

Ծառերի ճարճատյուն, հեկեկանք, քրքինջներ
վայրի ու դժնի:

Յեւ վորքան գնում — ավելի ահեղ եր դառնում
անտառից

Բարձրացող աղմուկն ահավոր, հեկեկանքը՝ աստ-
ղերին հասնող.

Յերեկի պես լույս եր արդեն անտառից բարձրա-
ցող հրից,

Իսկ թափորը ձգվում եր ելի, վողողված շառաչ-
լով այդ նոր:

Թափորի մի ծայրը արդեն հասել եր բլրի գա-
դաթին,

Վորտեղից հնչում եր, կանչում այն շեփորը —
անվերջ, անընդհատ, —

Յեւլ անցնում ելին մեր դեմից, դեռ անցնում
 ելին մահատույլ,
 Գոմաների ասպետներ ու աչրեր, կազմելով խռով
 մի ընթացք:

Մենք վաղուց արդեն, նայելով թափորի ընթաց-
 քին այդ հորդ,
 Եւ չեկինք ջոկում իրարից աչրերին շարեշար
 անցնող. —
 Դժվար եր արդեն տարրերել նորերին՝ դեմքերից
 նախորդ,
 Ընդհանուր մի գետ եր անցնում մեր դեմից ար-
 դեն, կամ մի ծով:

Դժվար եր արդեն տարրերել նրանցից մեկին
 մշուսից,
 Զրահներն ելին շատացել թերևս, կամ ձիերն
 ելին ծեր.
 Միենսույն կերպարանքն եր արդեն բոլորինը,
 բոլորի ուսից
 Կախված եր ղենքը միենույն, — և արդեն չկային
 անձեր:

Բաց հանկարծ ամբոխի մեջ այդ, հորձանքում
 այդ բուրբ ու անդեմ,
 Բարբարոս թափորում այդ մթին, վոր նման եր
 արդեն կոշմարի —
 Մենք տեսանք կերպարանք չերկու, — և պատեց
 մեզ վիշտ մի անդեղ,

Յեւ ի կարծես Վերացանք մենք մի սլահ ալդ ա-
րջան ու տենդի աշխարհից:

Դնում եր թափորի միջից մի արձան կարծես
մարմարի.

Հասակը բարձր. քարե աչքերում թախիժ ու կո-
րով.

Իր քարե շրթերով նա անկապ մի չերգ եր փոր-
ձում բարբառել,

Յերևում եր, վոր Մահն եր տեսել և Սարսափը
նա իր աչքերով: —

Յեղկեկի չեր վորքան նստուկով նվագող քերթողն
այն — այնքան

Հարդանք եր ներշնչում սրա կերպարանքը ամ-
բողջ նայողին.

Իր կյանքում տեսած սարսափից նա դարձել եր
արդեն խելագար,

Յեւ ահից հանկարծ քարացել՝ կորցրած թե
հույս, թե ուղի:

Նա վնչ թե ինքն եր քաջում, այլ չերթի ընթաց-
քով տարված՝

Շարժվում եր, ինչպես մեքենա, չենթակա հոր-
ձանքի ուժին.

Յերբեմն ցնցում եր նրան անհաղորդ, ներքին
մի հարված —

Նա կանգնում եր մի սլահ քարացած և նայում՝
լուսնոտի պես ուշիմ:

Յեւ ըսվում եր կրկին մարմարյա արձանի պես
ուզլիլ ու անթեք,

Նայելով ուզլիլ իր առջև՝ կուլլերն են ինչպես
միշտ նայում.

Ձեռքերը խավարին մեկնած՝ անսահման Յեղեռնի
հանդես

Շշնջում եր սարսափի բառեր և կրկնում մեռած
մի անուն...

Նա հոգ եր հաչցում՝ խավարին կարկառած ձեռ-
քով իր քարե,

Յեւ լույս եր հաչցում խավարից՝ իրբև դեղ աչ-
քերին իր կուլլի, —

Յեւ մահու պես դունատ շրթերով շշնջում եր
բառեր մարմարե,

Յերազում եր խոնջենք ու արև և սիրո աղբյուր-
ներ մաքուր:

Բալց վսեմ այդ խոհից հանկարծ դառնալով ուրիշ
մի խոհի՝

Նա թափում եր գլուխն իր թափով, սկըսում եր
մարմինը ցնցել —

Յեւ մաքուր, անբլծ շրթերից թորում եր լոր-
ձունք ամհի,

Յեւ դեմքի վրա այդ պահին նկարվում ելին ալ
բծեր...

Գնում եր նրա հետ մեկտեղ, համարժեք, փրկիչ
մի ուրիշ.

Շինված եր կարծես նա մոմից, և դեմքը, վոր-
պես մազադաթ.

Նրա ձայնը չեղնում եր կարծես ժայռերում փո-
րած ջրհորից՝

Յեւ մաքուր, և՛ ջրնջ եր ասնքան, ինչպես ցողը՝
դաշտերում շաղած: —

Բայց մոմե ասդ գունատ գուսանի թղթի պես
ճերմակ շրթերից

Հորդում եր չերգը հանկարծ — ամպրոպի, վորո-
տի պես թափով...

Յեւ հիւ եր տվել ասնքան ուշտ, ասնքան թափ ու
շնորհք վերին

Այդ մոմե դեմքով գուսանին — և նետել նման մի
թափոր...

Նա և՛, սարսափից քարացած ասն քարե գու-
սանի նման,

Քաջում եր՝ հորձանքով տարված՝ իր ավագ ըն-
կերոջ կողքին,

Յեւ դեմքը նրա մոմեղեն, սիրթնած, գունատ,
ինչպես մահ,

Մերթ ընդ մերթ բոցվում եր, կարծես մի ուրիշ
արևի շողքից:

Արծաթի ավսեյի վրա նա ստանում եր բոցավառ
մի սիրտ,

Վոր բոսոր ցողքեր եր ցանում խավարում ասն
սիրտ կեղեքող,

Յեւ զուլալ, արծաթյա ձաչնով չերգում եր արևի
մասին,

Իր դուզի՜ արևի մասին, վոր մորթել ելին ցե-
րեկով...

Յերգում եր հերկերի մասին, դաշտերի մասին ու
հողի,

Քրտինքն եր չերգում դեղջուկի և նրա վաստակը
արդար, --

Բալց փոխվում եր չերգը հանկարծ և դառնում
աղաղակ վոխի,

Յեւ մոմե շրթերով քերթողի — սկսում եր նա
նղովք կարդալ:

Պահերին աչդ դեմքը նրա դառնում եր դժնի,
արյունառւշտ,

Խաւոցի չեր փոխվում ու ճիչի նրա ձաչնը սլաչ-
ծառ ու մաքուր, —

Սկանում եր սիրտը մի սլահ, դառնալով անհուր
ու անուժ,

Յեւ քարե ընկերոջ նման՝ քայլում եր նա չել՝
ինչպես կուլցի: —

— Ո՛վ տխուր ու խեղճ գուսաններ, նոխաղներ,
կչանքի բարբարոս, —

Բարբառեց Վարպետը հանկարծ՝ դառնալով նոցա
սալերին.

— Դուք կոչված ելիք լինելու Լուսի ու Խնդու-
թյան փարոս,

Բայց սրտերը ձեր բոցավառ — աչն Սալին վողջա-
կեղ բերիք:»

Յեւ նա ցուցց ավեց հեռեում, բլուրի գաղաթին
վառվող

Աչն կրակը դժնի ու դեղին, վոր վառվում եր
անհուն տագնապով,

Յեւ ապա, դառնալով կրկին բարբարոս հորձան-
քով տարվող

Այրերին աչն՝ ասաց իր սրտի բովանդակ ախրու-
թյամբ ու թափով.

— Դուք կարող եյիք Գերթության և Մաքի լուսե
պարտեզում

Ճաշակել Վոգոս խնդություն՝ սնվելով խոհով ու
բանիւլ, —

Յեւ չերթում այս մութ ու դաժան կամ արդյոք
ավելի մեծ դոհ,

Բան հանճարը ձեր բոցավառ՝ մատուցած այս
պղիզ սեղանին...»

Յեւ լռեց Վարպետը մռայլ, առաջին և վերջին
անգամ

Մեր ամբողջ չերթի ընթացքում շրթունքները
իր բանալով, —

Մինչ մռայլ թափորին ձուլված, վոաքերով բո-
պիւ, արնաքամ

Հեռացան դուստներն աչն վսեմ՝ թեւադար խնդա-
լով ու լալով...

2

Կանչում եր աչնինչ վերեւից, բլուրի գագաթից,
դէմէ

Այն շփոթը ձաշնով չարագուշտ, — և գնում եր
թափոթը վերեւ,

Անցնում եր անվերջ՝ վողողված արնագուշն ցոլ-
քերով լուսնի,

Յեւ գնում ելին արդեն մերկ մանուկներ, կանաչք
և ծերեր:

Անցել եր արդեն թափոթի գլխավոր հոսանքը
ամբողջ,

Թափոթի մի ծալքը վողուց հասել եր բլրի գա-
գաթին,

Վերահղից լերկինք եր հասնում արդեն ալ, ար-
նագուշն մի լոյ,

Իսկ թափոթը գեռ չեր վերջանում, գեռ դալիս
եր — անվերջ ու անթիվ:

Ներքեում անասար արդեն ճարճատում եր հրով
ընդհանուր,

Յերկինք եր բարձրանում աչնեղից արդեն նոր
մի, ընդհանուր հրդեհ,

Յեւ ումբեր ելին շառաշում, և թնդում եր բոլոր
թնդանոթ,

Յեւ կրակը շենքեր եր ամբողջ սկսել յերկինք
շարակ:

Դղրդում եր հողը արդեն ումբերելի շաչող վարդ-
տից,
Բովանդակ աշխարհն եր արդեն սասանել մոլուց-
քից արյան, —
Լցվել եր տիկերքն ամբողջ արդեն առթ բուլբուլ
վառողի,
Ել չկար հեռու ու մոտիկ, — բայց թափորը լեր-
դում եր « Հ ա Ր Յ ա վ : »

Կատարյալ բանականներ ելին արշավում մեր դեմից
արդեն,
Շտապում ելին տալնապով կոնաձև բլուրն հա-
նելու, —
Յիվ ահա վառվող անտառից սկսեց նոր մի դե-
հորդել,
Յիվ հոսել, հոսել անընդհատ, նախիրի նման ան-
դլուխ...

Յերբ ուղմի շաչով-շառաչով, ցնցելով հնչուն
ծնծղաներ,
Թմբուկներ խփելով տոնական, չերդելով չերդեր
ուղմաճիչ,
Դուրելով՝ բանականներն անցան, — սկսվեց տրտունջ
մի անել,
Հուսահատ հեկեկանք ու լաց, խելադար հառաչք
ու քրքիջ:

Մեր դեմից անցնում ելին արդ մահուկներ մե-
ռյալ և ծերեր,

Հաշմանդամ սերունդներ ամբողջ՝ Յեղեռնի հնձա-
նին ընծա...

Նախիրներ ելին անցնում հոծ, սարսափած կույ-
րերի պես չերեր,

Յեւլ ցանքսեր, արտեր վոսկեզոծ՝ դեռ վնչ մի
ձեռքով չհնձած...

Յեւլ անցնում ելին զորքերից վստնակոխ արված
պարանգներ,

Հրդեհից մոխրացած հյուղեր, քաղաքներ մեռյալ
և շեներ, —

Յեւլ գետեր՝ տապից չորացած, ցորչանի հրդեհված
դեղեր,

Յեւլ դաշեր՝ մարդուց զազաղած, և մկներ դա-
ռամ, և շներ...

Սրածված սերունդներ ելին արդ անցնում, քա-
ղաքներ քանդած,

Հեղեղի պես պրծած, տեղհան, գնում եր չերկիր
մի ամբողջ, —

Անցնում եր արմատից պոկած, անխնա կտրած
մի անտառ, —

Սարսափած նախիրի նման՝ սղտնդից վախած մի
ամբոխ...

Ամհիլ լացով, աղմուկով, վռնոցով անհույս ու
մռայլ

Շարժվում եր ամբոխը դեպի այն բլուրը կար-
միր, կոնաձև. —

Վերջանում եր չերթը արդեն, չերբ մենք ել,
 ձուլվելով նրանց,
 Քալեցինք, կամ կարծես թռանք՝ շուղերի նման
 հողմածեծ:

Դիվական մի ձեռք եր կարծես թռցնում, քշում
 մեղ առաջ,
 Յեւ անա, տարվելով աչդպես, չերբ լեռան դա-
 դաթը հասանք, —
 Կանգնեցինք՝ մեր դեմ ծառայած պատկերի առջև
 շվարած.
 Զառանցանք եր պատկերն աչդ կարծես, վոր մեր
 դեմ փռված մենք տեսանք...

Բացվում եր բլուրի վրա մի անծայր, լերկ հար-
 թավալը,
 Վողողված կարմրավուն լույսով, վոր դողում եր
 անլիերջ ու պարում.
 Իր բոսոր, արնավառ դուշնով ներկելով շրջակայքը
 խավար՝
 Վառվում եր բլուրի մեջտեղում մի հսկա, չերկ-
 նահուսկ խարուկ:

Կրակե ողակի նման բոցկլտում եր խարուկը
 կարմիր.
 Բոցեղեն պարխալ եր կարծես՝ Արքայի շուրջը
 քաշած: —
 Աչդ նրանց արքան եր դուցե, կամ՝ սերած Հրդե-
 հի զարմից՝

Առաջնորդը նրանց կրակե, Վոր ցուցցի յեր լելել
մարդաշատ:

Ուարուկիլի մեջտեղում, Վոսկյա մի դահի վրա
ընկղմած,

Նստած եր Արքան սյդ ահեղ, Վոր չուներ կեր-
պարանք Վորոշ:

Մերթ թվում եր, Թե դա — կրակե մի մարդ և՛
բուռնցքը սեղմած,

Վոր բռնել և սեղմած բուռնցքում — մի վոքրիկ
յեռագուկն դրոշ:

Բալց հաջորդ վալրկյանին արդեն փոխվում եր
տեսքը նրա,

Յեվ ահա — դահի վրա նույն — մի դալի գլխով
վարդապետ,

Սկասկ վեղարը դլխին և դեղին ճակատի վրա —

Մի հսկա, շողշողուն աղամանդ, Վոր Թե խաչ և,
Թե դունդ և, Թե նետ:

Փոխվում եր ապա նաև սյդ կերպարանքը. հան-
կարծ նրա տեղ

Յերևում եր դեղին մի կատու՝ աչքերում կրակ-
ներ ահի, —

Յեվ թվում եր, Թե դեմքը նա իր — վոսկեկար
քողով և պատել,

Յեվ նետը դարձել և նժար, և խաչը դարձել և
մահիկ:

Նստած եր վոսկյա իր գահին կրակե Արքան ալդ
ահեղ,

Տեսիլքի նման մի դժնի, կերպարանքը մթին ու
մռայլ, —

Յեւ շուրջը նրա խարույկի, բոլորած մի պար
խելահեղ,

Ցատկոտում ելին ու պարում ամբոխները աչն դի-
վահար:

Խարույկին ամենից մոտիկ, բոլորած շրջանն ա-
ռաջին,

Թռչկոտում ելին ու պարում մեր տեսած աչրերն
աչն ճիւղալ, —

Հոլաձև կմախքն եր պարում, և ձաջնով, նման
բառաչի,

Յերդում եր խաժաղուժ մի չերդ՝ ավտելով տա-
ռապանք ու վախ:

Նրա ձեռքը բռնած, նրա հետ, պարում եր ան-
տառում հանդիպած

Խարույկի պահապանը դաձած և դուստնը ապա
ռազմատենչ:

Պարում եր վարդապետը պարթև՝ շերիվը շրթե-
րին հպած,

Յեւ բոլոր ասպեհաներն ապա՝ աչքերում մոլուցք
մի անշեջ:

Գնալով լայնանում եր, ուռչում շրջանակը ալդ
շուրջսլարի. —

Բռնելով հարթավայրն ամբողջ, չարագույժ բոցե-
րի ներքո,

Ահռելի տեսիլքի նման չեղնելով կարծես խավա-
րից՝

Մի ամբողջ ժողովուրդ եր պարում չեղկելի ճի-
շով ու չերգով:

Մանուկներ տղիւր, անատամ աղջիկներ, ծերեր
հաշմանդամ,

Գլուխները բռնած ձեռներին, վայրենի լացով ու
ճիւղով,

Թռչկոտում ելին ու պարում, — ցատկոտում — եր
կարծես մի անտառ, —

Յեւ լանցնում ելինք մենք դանդաղ աչդ պարող
անտառի միջով...

«Հրդահյճեն, Հրդահյճեն, Հրդահյճեն» — վռնում
եր ամբոխը մոլի,

Կարկառած ձեռները վերև, կամ դիմացը՝ դեղին
Արքային, —

Յերբ ճիւղալը հանկարծ աչն ծանոթ, վոր նման
եր մարդակերպ հոլի,

Մորեխի պես ոգում ցատկելով՝ մոտեցավ Արքայի
գահին:

Մոտեցավ շարժումով հատու և կտրած գլուխն իր
նետեց

Արքայի վոտքերի առջև, իբրև տուրք, կամ զոհ
սրբազան, —

Յեւլ ամբոխը խռպոտ ճիչերով, վռոնցյով նրան հետևեց —

Բարձրացավ գանգերի մի բուրգ և բուրգը աստղերին հասավ...

Իսկ շուրջը վիթխարի աչք բուրգի, մշուշում, բռնած խոլապար

Թռչկոտում ելին ու սլարում ավերված քաղաքներ ու շեներ, —

Յեւլ չերթի չեղած նրանց հետ՝ ամենի խանդով, խոլաբար՝

Թռչկոտում ելին ու սլարում նախիրներ զառամ և շներ...

Յեւլ արդեն վոսկչա իր գահից բարձրացած բլուրի վրա՝

Կանգնել եր Արքան աչն դեղին՝ հրդեհի նման մորուքով, —

Յեւլ վոդի նման լեզենգար՝ մահադուչժ շեվորը նրա

Կանչում եր, կանչում եր նրանց — դեպի նոր մի մեռչալ Յերիքով...

Է

Աչք դաժան տեսիլքին ի տես՝ քաջլերով չերեր մենք փախանք,

Կտրեցինք հարթավայրն ամբողջ և իջանք անտառ մի ուրիշ,

Մինչ հասնում եր դեռ բլուրից մի լացի նման աղաղակ,

Վոռնում եր կարծես մի քաղաք՝ փախչելով հրից
ու սրից:

Սաւար եր անտառում աչդ նոր, և ծառերը, կո-
րած խավարում,

Կմախքներ եյին կարծես սև, վոր պարզած վոս-
կորե ձեռներ —

Մեզ բռնել եյին կամենում, քաշքշում եյին ու
հրում,

Յեւ մահվան սառնություն բուրում, լնչպես վեր
յեւած մեռելներ:

Հառաչում եյին նրանք խուլ ձայներով, անեծք
շնջում,

Կամ կարծես ողնություն հաչցում մոտեցող սրից
ու հրից, —

Դեռ հասնում եյին բլուրից սրերի շառաչ ու շաչուն,
Դեռ շեփորը կանչում եր, կանչում աչն Մահու և
Արցան բլուրից:

Սարսափած փախչում եյինք մենք անտառի մի-
ջով աչդ խավար,

Աչդ մռայլ ծառերի միջով, վոր պարզած յերե-
րուն ձեռներ —

Մեզ թվում եյին մի գալիք ահաբեկ սպանդի համար
Հանրալին դամբանից յեւած, հարություն ա-
ռած մեռելներ:

Մեր վոսքերը դիպչում եյին սուր, փշերի նման
քարերի,

Ծառերի ճյուղքերը՝ կանաչից մատների նման գա-
լարուն՝

Չանդառում ելին, արնոտում մեր դեմքերը, — և
հին դարերից

Նախամայրդն եր արդեն արշավում՝ աչքերում
մոլուցք ու արյուն:

Ժամանակը յետ եր թռչում արդեն խուլ աշխար-
հի վրայով,

Մարդակերպ կապիկն եր արդեն արշավում հետ-
քերից մեր նորից, —

Յեվ լուսինը, անդոր ժպիտով ծառերի արանքից
նայող,

Մեզ թվում՝ եր բարի մի տատված, վոր փրկում
և ջրից ու հրից...

Սարսափած փախչում ելինք մենք տնտառի ծա-
ռերի միջով,

Յեվ ամեն ծառի չևտեից մեզ նայում եր արդեն
մի հրեշ,

Մեզ արդեն ագռավն եր ծողրում իր լացի նման
քրքիջով,

Յեվ ամեն մի շրջուն ու շշուկ մեզ գուժում եր
պատիժ ու վրեժ:

Մեր հոգուց քերում եր մի ձեռք այն ամենը,
վոր տարիներ,

Կամ դարե՛ր ելինք կուտակիլ՝ սերունդից-սերունդ
կրելով, —

Յեւ զունատ ցոլքերը լուսնի մեզ թվում էին
փերիներ,

Արցունուշո, չարանք փերիներ՝ մարդու միս ու
արցուն սիրող: —

Մենք չերկար, չերկար վաղեցինք, սարսափից
խելադար, անհույս,

Այդ մռայլ ու մութ անտառում կորցրած ուղի
ու հավատ, —

Յերբ հանկարծ ծառերի միջից չերեաց չերկնա-
դուչն մի լույս,

Վոր աստղի նման փրկարար շողշողաց հեռվում
այն խավար:

Հեի՛նե, արցունոտ վռաքերով, չանդուկով կուրծք
ու չերես,

Վաղեցինք մենք լույսը դեպի, վոր ցոլում էր
ցոլքով մի մաքուր, —

Յեւ ահա, վաղքից շնչասպառ, քալերով անուժ
ու չերեր,

Մոտեցանք անսառնի չեղերքին — և տեսանք կեր-
պարանք մի հուր:

Մի մարդ էր դալիս դեպի մեզ՝ վոսկեզոծ լապ-
տերը ձեռին.

Գունատ էր. հսկա ճակատով. չերկնադուչն աչքեր
նա ուներ.

Հուշի սլես սպիտակ դեմքին խալում էր ժպիտ
մի վերին,

Հայացքը թափանցում էր կարծես անսահման,
անձիր հեռուներ:

Վողջուհեց ժպիտով նա մեղ և սալա լապտերն
հուրհուրան

Նա պահեց մի պահ մեր տուաջ, իրրե տատղ,
նշան լուսատու. —

Վիթխարի ճակատով աջդ մարդու լապտերի տ-
պակու վրա

Նկարված էր վոսկեթե մի տատղ և դրված էր
պատգամ մի հատու:

Այդ լապտերը իր դեմ պահելով՝ նա հանեց մեղ
մութ անտառից,

Մոլորվել էլինք ուր արդեն՝ կորցրած ուղի ու
հավատ, —

Յեւ ախտեղ հրաժեշտ տվեց ինձ Վարպետը Մահ-
վան աշխարհի,

Վոր զխտեր լոկ վիշտ ու չարիք և չերգել էր
դժոգքը խավար:

Արդ՝ անցել ելինք արդեն մենք Անցյալի մուսլ
չեղերքից,

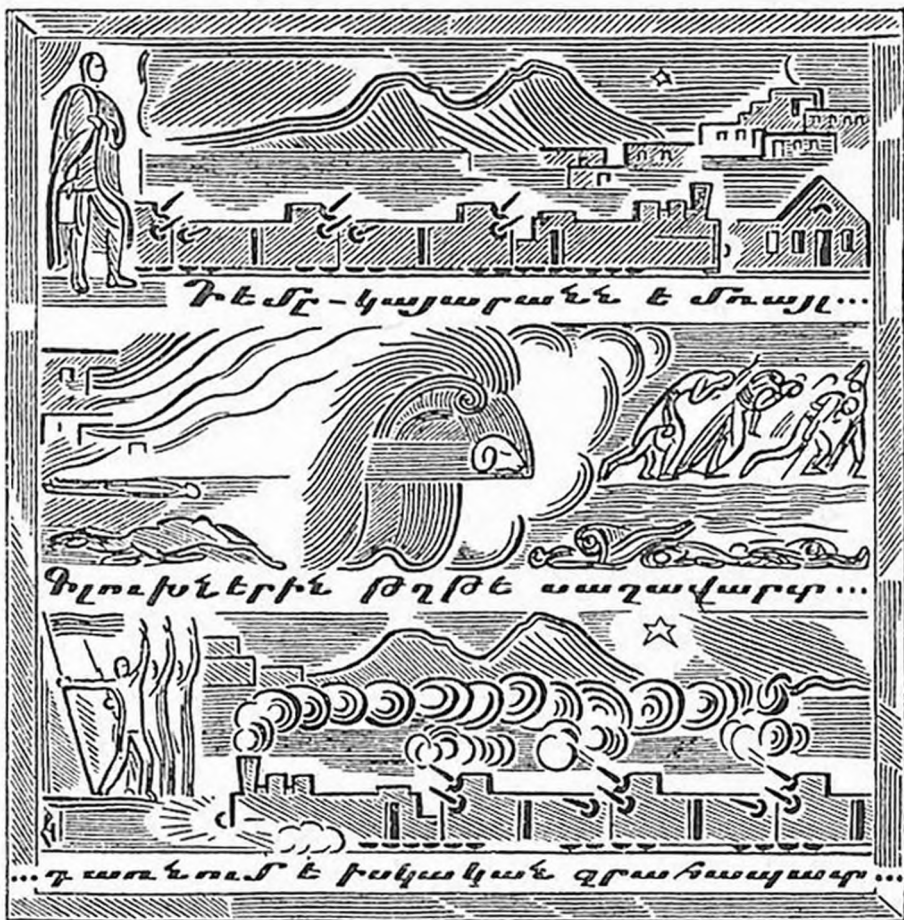
Լացնահուն աշխարհն էր իմ դեմ՝ վողողված հրով
փրկարար, —

Այն վոսկյա լապտերի լուստով չես դարձա Գալի-
քի՝ չերգիչ, —

Այդ լապտերը, ո՛վ Առաջնորդ, կփրկե աշխարհը
արար...

1933. V. 4.

Զ Բ Ա Հ Ա Պ Ա Տ «ԼԱՐԻԱՆ ԶՈՐԱՎԱՐ»



ԵՌԱԳԻՐԸ չԻԼԵԼ ԵՐ ԽԱՄԱՆՆԻՆԻՎ ԺԱՄ ԽՈՂ
ՅԵՐԵԼԸ, ԺԱՄԸ ԽԱՄԱՆԵՐԿՈՒՄԻՆ:
ՆԱ ՎԵՐԳԸՐԵԼ ԵՐ ԹՈՒՂԹԸ, ԿԱՐԴԱԳԵԼ ԵՐ
ԱՐԱԳ,
ՅԵՎ, ՀԱՂԻՎ ՆԿԱՏԵԼԻ, ԳՆԵՎԵԼ ԵՐ ՈՒՐԸ —
ՀՈՌԱԳՐՈՒՄ ԳՐՎԱԾ ԵՐ չԵՐԿՈՒ ՍՈՂ.
«ԼԵԲԱՊՈՒ: ՀՈՒՅԺ ԿԱՐԵՎՈՐ: ԱՐԱԳ:

«Զրահապատ «Վարդան Զոհավար» բող
 «Անմիջապես մեկնի Յերեվան: -- Նախարար:»
 Այժմ — չերեքն եր ժամի գիշերվա:
 Զրահապատի խուցում նա քայլում եր անքուն:
 Պարզ եր Կանչում են Յերեան,
 Վոր զինաթափ անեն — և թափուն
 Մի անկյունում... — Ո, վոչ,
 Վոչ չերեխա չե ինքը, վոչ մասնուկ:
 Այսոր քաղաքն ամբողջ
 Ցուցց եր անում: —
 Անհանգիստ ե քաղաքը: — Զորքերը գրգռված,
 Բանվորները՝ պատրաստ պայքարի.
 Բավական ե թերեւ մի կշռված հարված,
 Վորպեսզի վողջը պարի: —
 Այսինքն՝ դնա գլխովիսը
 Այն մեքենան մուսլը, այն մղձավանջն անդուռ,
 Կամ թիարանը աչն,
 Վոր կոչվում ե «Հայաստանի Հանրապետութուն»:»
 Յերեկոյան չեկաւ Ավիսը: Սաաց, վոր պատրաստ են:
 Կարող են սկսել միանգամից, —
 Հետո կմիանան Յերեանը, Ղարսը,
 Մինչև — Սարիղամիշ...
 Իսկ ապա, չերը հողմը դադաղի,
 Յերբ բռնկի չերկիրը հրով հերոսական —
 Մեզ ոգնության կպա Ղաղախից
 Կաթմիր Բանակը ոռոսական: —
 Այս բոլորը այսպես: — Իսկ Դրոն,
 Իսկ Սեպհհը, իսկ ժողովուրդը քաղցած,
 Վոր ապրում ե միայն հույսերով

Յեւ ռւտում ամերիկյան հաց...

Իսկ Վրաստանը, Գեմալը... Կարճիկ են

Պատնիշ կանգնել արդյոք այս ամենի հանդեսը,

Մինչև հեռվից հասնող հոկտեմբերյան հողմը

Դա, ովկիանի նման այս խութերը քանդեւ —

Գիշերը անցնում է սակայն և պետք է վերոշել:

Պետք է պատասխանել նրանց:

Նա քայլում է, քայլում է ամբողջ գիշերը,

Գալում է մինչև լուսաբացը: —

Մեջքը ցավում է հոգնությունից: Գլուխը պաշ-

թում է:

Արդեն ներս է հորդում սառը, սղտոր մի լույս:

Հեռվից, հաղիվ լսելի, հնչում է մի պալթյուն:

Նա արագ հազնում է վերարկուն և չեղնում է

դուրս: —

Լույսը նոր է բացվում: Նոսրանում է խավարը:

Դառնում է կաթնանման, հոսուն:

Դեմը պատվի չե կանգնում ժամապահը:

Նայում է նա նրան մի պահ և վռչինչ չի ասում:

Դեմը — կայարանն է մռայլ, իսկ հեռվում — քա-

ղաքը:

Նա նայում է, նայում է չերկար, կանգնած վրա-

հապառի մոտ:

Գաղաքից լսվում է մի ձայն: Կարծես աղաղակ է:

Սհով է լցված ոգը:

Նա նայում է չերկար: Ականջ դնում: Լուռ է:

Բայց լուրթյունը այնքան է անհանգիստ:

Լուրթյունը շնչում է տագնապով: Լուրթյունը

ժխոր է:

Խուլ, տագնապոտ ժխոր, վոր գուցե աղմուկն ե
իր քունքի:

Այդ ձինքը են դուրսում, թե իր սրտի զմրկն ե:
Հեռագիրն ե արգյոք իրենն աջակեա հուղել: —
Բայց քաղաքում ահա, զարկով հասու ու բարկ,
Տասն անգամ, զարկ զարկի լետեից, լերդում ե
մի չոր մատուղեր:

Նա շոյում ե ճակատը: Ձեռքերը դրականներում
Ուղում ե մի փոքր քայլել զրահապատի կողքին, —
Բայց ձեռքը դիպչում ե մի թղթի — և նա միտքն
ե բերում

Հեռագիրը նորից: — Նա լապտերի շողքին

Մտենալով՝ հանում ե գրականից

Հեռագիրը, վոր նորից կարգա, —

Յերբ հանգիստում ե հայացքը ինչ-վոր ծանոթ
բանի,

Յեվ նայում ե նա նրան լերկար, — նայում ե
անթարթ:

Ջրահապատի անունն ե: — «Վարդան Զորավար:»
Գրված գրերով գեղին:

Նա նայում ե, նայում ե, նայում ե նա լերկար,
Ինչ-վոր մի բան կարծեա կաշում ե ուղեղին:

«Վարդան Մամիկոնյան...» Նա միքանի անգամ
կրկնում ե անունն այդ մեքենայորեն —

Յեվ աչքերի առջև նա տեսնում ե հանկարծ

Մի թղթե սաղավարա... և իրեն: —

Այդ վերբ եր... Տարինքը, թե մի ամբողջ անծայր
Հաղարամյակ առաջ, լերբ կենդանի լեր դեռ հայ-
րը: —

Յերբ թվում եր դեռ կյանքը զարմանալի՝ սլացճառ
Յեմ գալրոցի բեմը — Ավարաչր եր...

Հոգնել եր չերեկի, կամ խռով եր հոգին,
Սակաչն թվաց հանկարծ աչնալեա նրան,
Թե կանգնած ե ինքը ահավասիկ կրկին՝
Թղթե սաղաթարառը գլխին՝ փոքրիկ բեմի վրա...
Ահավասիկ ինքը — Վարդան Զորավար —
Կանգնել ե հզոր ու զրահապատ, —

Շուրջը ննջել ե Ավարաչրը,
Բաց արթնի յ ինքը՝ իր զորքերով հպարտ: —
Այո՛, Վարդան Զորավար: Այո՛, Զրահապատ: —
Բաց ինչ-վոր փոխվել ե անգարձ:
Աչն ժամանակ ուրիշ եր: Աչն ժամանակ չկար
Այս լուսթչունը կարծր:

Յեմ չե՞ր արդչոք աչն բեմը, աչն թղթե սաղա-
վարտը

Իր համար ավելի իրական,
Քան աչս գիշերը, աչս դաշտը, աչս զրահապատը
բարդ,

Այս չերկար կոշիկները իր հագած...

Աչն սուրը թիթեղե, աչն Ավարաչրը սուտ —
Իր մանկական մտքի ե իր սրտի համար
Չե՞ր արդչոք կյանք միակ ե գաղափար մի սուրը,
Յեմ գոցութչուն, ե՛ խոհ, ե՛ ուղի միանգամաչն...
Յեմ մինչև որըս իր կյանքը, մինչև գիշերը խա-
վար աչս,

Յերբ անելիքն իր ինքը դեռ չգիտե —
Անոգնական բեմի աչն Ավարաչրը,
Աչն դաշտը չե՞ միթե...

Դեռ ավելին: — Այո: — Նա ուղեղը լարեց
 Յեվ մտքում դառը քրթմնջաց: —
 — Յեվ չի՞ յեղել արդյոք տարիներ ու դարեր,
 Մինչև գիշերը այս —
 Այն միֆական, այն մոլթ Ավարայրի որից
 Մինչև որն այս, գիշերն այս խավար —
 Ո, չի՞ յեղել արդյոք մեր պատմությունն ամբողջ
 Մի այգալիսի անդո Ավարայր...
 Յեվ նրանք, ժողովրդի ասպետները բոլոր,
 Այդ տերերը դաժան ու ժլատ —
 Բեմ չեն յելել արդյոք փայտե նիզակներով,
 Գլխներին թղթե սաղավարտ: —
 Յեվ այդ լեգենդն ամբողջ, վոր դարերի միջով
 Զգվելով արնոտ ու յեղերական —
 Շառաչել ե գլուղերը հրդեհների բոցով —
 Զի՞ յեղել արդյոք բեմական
 Նո՛ւյն Ավարայրը խեղճ, վորին ժողովուրդը,
 Իբրև մուտքի վճար իր ապրուստը տալով՝
 Գաղազել ե, ցնդել, արյան դետեր հորդել,
 Լոկ տեսնելով իր դեմ թղթե սաղավարտներ՝
 Հրճվանքից ու վշտից խնդալով ու լալով...
 Յեվ այժմ — հին վեպին իբրև ֆինալ —
 Ահավասիկ «Հանրապետությունն Արարատյան» —
 Նո՛ւյն թիթեղը ու թուղթը՝ հագած արյուն ու
 փայլ,
 Նո՛ւյն թիթեղե այն սուրը՝ հագած մահո՛ւ պա-
 տյան...
 Յեվ ինքը — զորավարը — միթե մանժևկն ե նույն,
 Վոր բեմական փայլով շլացած,

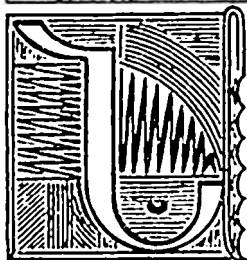
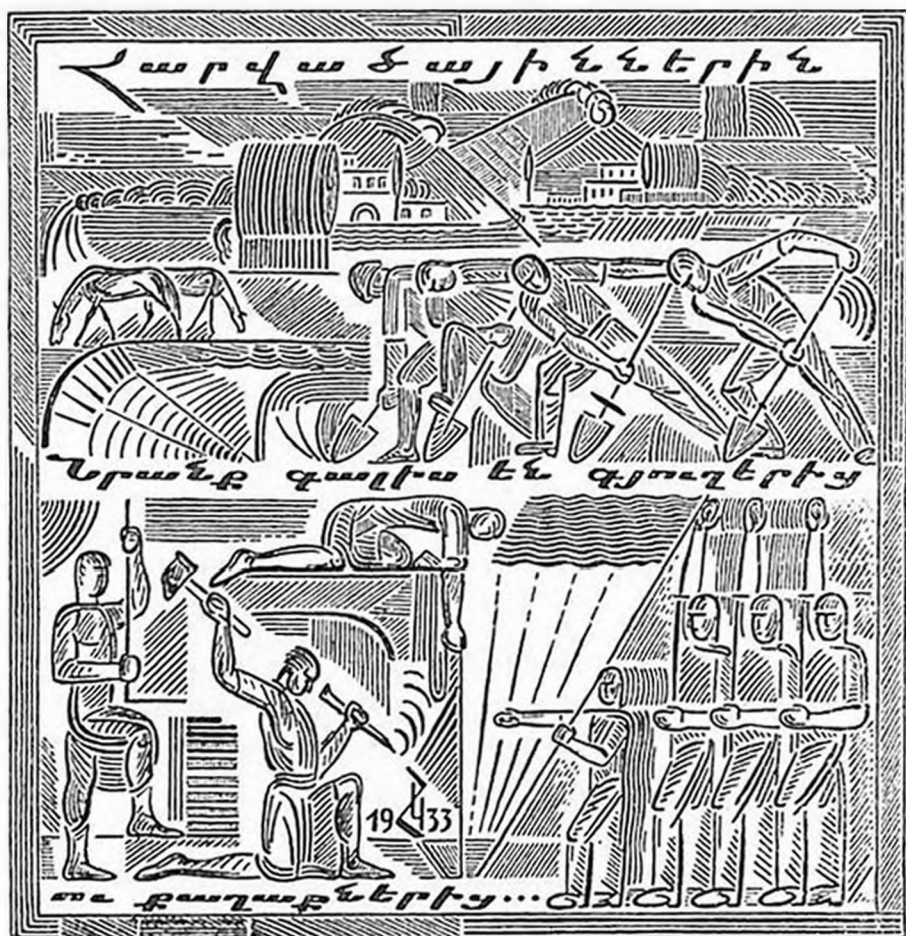
Զգեցած սուտ փառքի մի միջակա՛ն անուն՝
 խաղում ե հուշն դերը դարձյալ...
 Շուրջը նայեց մի պահ և դառը ծիծաղեց:
 Զեռքը բնազդաբար տարավ գլխարկին,
 Կարծես զննել ուղեց, թե թիթեղե
 Այն սաղավարտը չե՞ դեռ իր հագին: —
 Վհչ: — Մի որում, հանկարծ, այն որերից խաղաղ
 Կտրելով հսկա մի ճանասլարհ —
 Ավարայրը դարձավ մի հալըննի քաղաք,
 Իսկ թիթեղե զրահը — զրահապատ: —
 Բալց թղթե չե դեռ իր սաղավարտը,
 Թիթեղե չե դեռ սուրը իրա —
 Յեթե... չշարժե... աչս... զրահապատը —
 Յերևանի վրա...

.
 Վորոշված եր: — Ինչպես վայրկենական քնից
 Կամ չերազից դարթնած — ցնցեց նա իրեն,
 Բարձրացավ զրահապատը, իր որագիրն հանեց,
 Պոկեց մաքուր մի թերթ — և գրեց.
 «Յերեվան: Հուլիս կարեվոր:» — Զարմանալի հան-
 դարտ եր: ---

«Ռազմական նախարարին: Անհապաղ:—
 «Վարդան Զորավար» հանում ե քղբե սաղավարք
 Յիվ դառնում ե իսկական զրահապատ:»

1933. IV. 11 — 12.

Գ Ա Լ Ի Զ Ի ՎՈՐՄՆԱԳԻՐՆԵՐԸ



րւնք գալիս են գյուղերից ու քաղաքներից,
 Գալիս են հանքերից,
 Գործարաններից,
 Գալիս են չերկրի հեռավոր ծայրերից,
 Գալիս են բոլոր վայրերից. —
 Ղեկավարի կանչին, սերունդների կոչին
 Գալիս են նրանք հաղարներով,

Աշխատանքի այս մեծ զորակոչին
Գալիս են չերկաթյա
Շարքերով:

Անտառների նման հոծ ու խիտ,
Ուղիւնի հախուռն ալիքների նման,
Գրոհելով մի նոր, մի կամքավոր ուղի,
Վոր պաշարի բոցում ամրանում ե հիմա, —
Ընդգեմ քամհն, հողմին, ընդգեմ հազար տարի
Այս ափերին խիող մակընթացության —
Ահա չերած մարտի մի վիթխարի՝
Ընթանում են հանդուգն մի վեհությամբ:

Այնտեղ, այս ուժերի
Ջրաբաշխման կետում,
Ակունքներում այս բարձր վոգեորության,
Ուր վերջանում ե մշուշը տարիների,
Վորպես մռայլ մի ամպ, —
Այնտեղ, այնտեղ, այնտեղ,
Ուր կուտակած լեռանդը կատարող
Յեւ մի բուռնցք շինած դալիճների կարոտը՝
Անշեղորեն մղվում ե դեպի գրոհ
Այս մարդկային վորոտը, —
Այնտեղ, այնտեղ, այնտեղ,
Ուր կոփելու համար ապագայի ընթացքը
Կարծրանում ե կամքը, վորպես գրանիտ, —
Այնտեղ, դալիք կյանքի
Այգաբացով հլի՝
Լեռնացի ե ինքը —
Ղեկավարը: —

Յեւած համայն կյանքի
 Ալեկոծվող բովից,
 Պայքարներուց չեւած հաղարամյա, —
 Յեւած անդուլ չեւիվոյ
 Սոցիալական ծովից,
 Վոր, ալեկոծ կրկին,
 Մռնչում ե հիմա, —
 Իր սողսպատյա անթեք մկաններով,
 Իր ուղեղով, վոր պիրկ ե, վորպես մկան, —
 Տխտանալին հալապքն հառած հեռուն,
 Դեպի անդասակարգ ապագան, —
 Դասակարգի բոլոր հերոսական
 Հանճարների ուղեղը ե կամքը ամբարած—
 Նա վարում ե աչս մարտը,
 Նա մղում ե
 Մեր բանակները մեծ դեպի վսեմ մի կյանք:—

Ո, դձ, չերկաթյա ղեկավար,
 Վոր վարում ես աչս մարտը, վորպես տխտան,—
 Կա՛մ,
 Դուրսբլուն ունի՞ քո ընթացքի համար
 Անհաղթելի մի բան...
 Ո, վոր, ո վոր առաջնորդը,
 Վոր ղեկավարն արդյոք, վոր մղել ե մար-
 տեր—
 Յեղել ե կարծր աչսքան
 Յեվ աչսքան խո՛ր,
 Յեվ իր մարտով աչսքան ուղիներ ե հար-
 թել...

Նրանք դալիս են գլուզերից ու քաղաքներից,
 Գալիս են հանքերից,
 Գործարաններից,
 Գալիս են չերկրի հեռավոր ծալքերից,
 Գալիս են բոլոր վալքերից:
 Գալիքների կանչին, Ղեկավարի կոչին
 Գալիս են նրանք միլիոններով, —
 Աշխատանքի այս մեծ զորակոչին, —
 Յեւ մղում ե նրանց, ղեկավար,
 Քո յերկաթյա կամքը —
 Դեպի դրոհ:

Անծայրածիր չերկրի ստեպներից անծայր,
 Ու լեռներից, ու բարձր քաղաքներից,
 Ուղիներից, ուր դեռ մշուշը չի հնձած,
 Ուր ասլուում եր մարդը, վորպես դերի, —
 Ուր տարիներ բազում մահ եր մկաչն ցանել
 կյանքը — վոսկեհանդերձ արքաների ձեռքով, —
 Այժմ չեղնում ե կյանք մի հանճարեղ՝
 Խորհրդային այս բոլոր արեգակի ներքո:
 Յեւ թող չերգեմ չես այս իմ շառաչուն չերգով
 Լեռնացումը այս վեհ, այս չմարող
 Արեգակը՝ վառված այս չերեկո՝
 Անեղբական կամքի անմարելի հրով:

Ո՛հ, արեգակ, չեղած այս չերեկո՝
 Մեր դաշտերում հաւնող քաղաքների վրա, —
 Ո՛հ, Արեւմուտք մեռնող, ուր ցերեկով
 Լուսիններ են չեղնում — մահաբեր ու մռայլ...

Ո՛ր, Արեւմտաք շուպլւ ուր արքաները ծեր,
 Ուր արքաները կռու վոստանների,
 Շռայլութիւն, արշան սերմանողներն անեղր,
 Արքաները Վոսկու Տնիւրի
 Կախաղան են յինում ու կործանում իրենց,
 Խնչպես հետին դահիճ, կամ ավազակ, ---
 Ո՛ր, Արեւմտաք, աչտոր ուռճանում են քո մեջ
 Փոթորիկներ, հողմեր, ուրազաններ անշեջ, ---
 Յեւ յերգում ե քեզ մահը — ահազանդ...
 Ո՛ր, Արեւմտաք շուպլւ, — ցնցոտիներ, .
 Ցնցոտիներ հազած բաղմութ՛յուններ մեռնող...
 Ո՛ր, հոգեւոր, բաց բո՛րբ բաղմութ՛յուններ,
 Վոր կերակուր չեք վաղը — մեզ պես — աշխարհ
 մի նոր... .

Ո՛ր, առավոտ, վոր հին Արեւմտաքում
 Ուռճանում ես՝ մեր ըտրբ արեգակից վառված,
 Մեր պաշարի, մեր մեծ ընդվզումի հետքով
 Արեւմտաքում ծագող, ո՛ր, արեգակ անմար...

Նրանք գալիս են գլուկերից ու քաղաքներից,
 Գալիս են հանքերից,
 Գործարաններից,
 Գալիս են յերկրի հեռավոր ծալքերից,
 Գալիս են ըտրբ վալքերից: ---
 Ղեկավարի կանչին, սերունդների կոչին
 Գալիս են նրանք միլիոններով, ---
 Աշխատանքի աչս մեծ զորակոչին
 Գալիս են յերկաթչա
 Շարքերով: ---

Անապատ եր այստեղ, անջուր չերկիր:
 Մահն եր թռչում այստեղ՝ համատարած:
 Ունկընդրում եր այստեղ քամիների չերգին
 Մի անողուտ Ջանգու ու մի անրեր Արաքս:
 Այս խաների չերկրում, այս ցարական
 Ծալբամասում, ուր կար միայն քամի,
 Ուր տարիներ, դարեր այս հողերի վրա
 Շոգն եր միայն չոգում՝ չար հովաղի նման
 Լափլիղելով թե՛ կլանք, թե՛ աշխատանք, —
 Այս անապատ չերկրում բարձրանում ե հիմա
 Աշխատանքի, կամքի հերոսական մի կլանք:
 Այս անջրդի, այս շոգ անապատում
 Պիտի չեղենն եզուց ձյունապալծառ վարդեր
 Ու վողկուչղներ պիտի շողան խաչառն. —
 Այս դարունքի համար ճանապարհ ե հարթել,
 Հարվածալին ընկեր, քո չեռանդը արդեն,
 Քո գոյամարտն անդուլ...

.

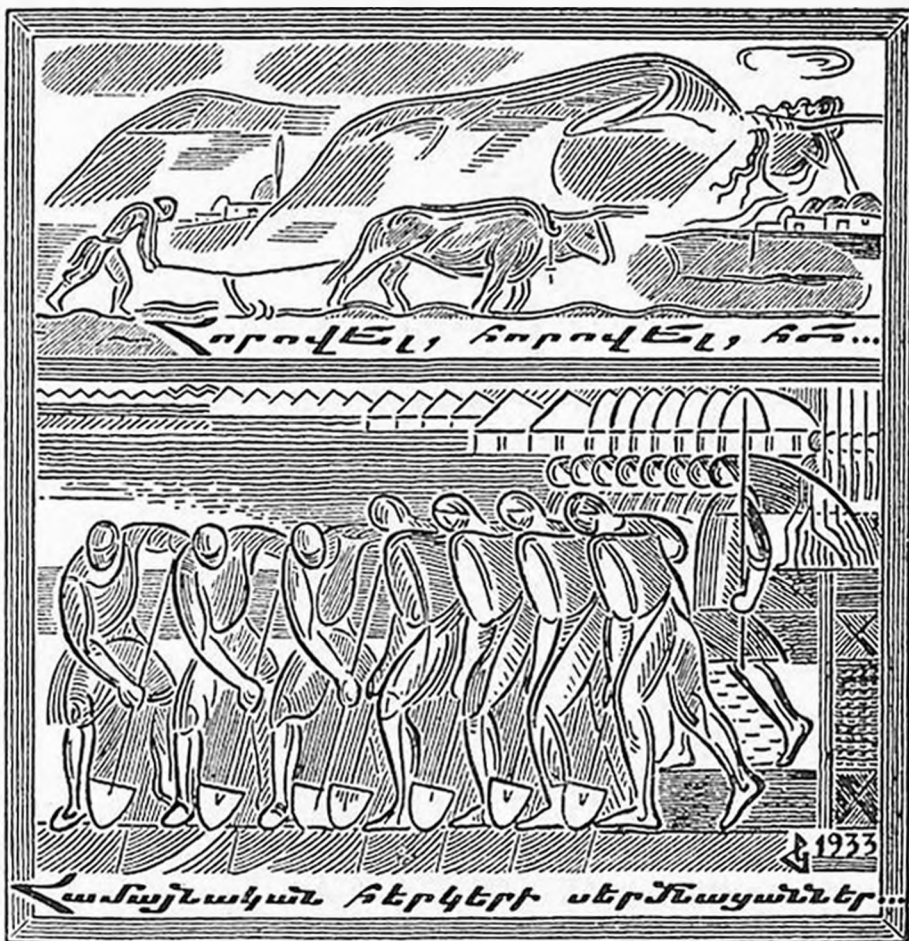
Ո՛ր, ջուր, վոր հորդառատ
 Այս քարերի միջով այսօր չեւար մարտի. —
 Քո կարկաչում, քո այդ հորձանուտում վարար
 Յես վողջունում եմ շփնդը
 Մեր ընդհանուր մարտի. —
 Յես վո՛չ թե ձայնն եմ քո—քո կարկաչում լսում,
 Այլ վորտուր չերկաթ չերակների,
 Հարվածալին անթիվ բանականների լեզուն,
 Վրտնաձայնը բազում մեր գնդերի...
 Յես լսում եմ դովյունը բանականների ըմբոստ,

Վոր գնդերով բազում, հաղարանուն՝
 Բարձրացել են կոչին դասակարգի մեր նոր,
 Բարձրացել են մարտին մեր ընդհանուր...
 Քո կարկաչում աչսոր լեռ լսում եմ դովւճունը
 Արեւմուտքում յեղնող բանակներէ,
 Վորոնք փորում են հինը
 Ու հարթում են հունը —
 Մեզ հետ մեկտեղ — դալիք դարուններէ: —
 Քո կարկաչում լսում եմ Ղեկավարի ձայնը,
 Վոր բոլորիս մարտի լեռ աչսոր մղում: —

Հարվածային ընկեր, — աչդ ան ե, ան ե. —
 Մեր պաշտարի վորոտը՝
 Անպարտ ու բազմաբեղուն...

1933 Վ. 29.

ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ԴԱՏՏԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՅԱՆՆԵՐ



Ա

րաւք յերնում ելին առաւիտովա ծեղին
 Յերբ արևը նոր իրճարձրանում,
 Յեւ մինչև մայրամուտ, մինչև իրիկուն
 Իրենց սերմը ցանում
 Վախժըխելով, աչքերը կարիքին,
 Խուլթյան ու Մարդու դավերին բյուր,

Գերի թշնամական Տարերքին,
Գերի շահագործող Մարդուն:

«Յեհն-յեհն-յեհն,
«Հորովե՛լ, հորովե՛լ, հո՛,
«Հո՛, չեղը ջան...»

«Որհնչա՛լ և Աստված» —
Աշխատիր, վարիր որնիրուն.
«Բարձրչա՛լ և Աստված» —
Բերքը տանուտերին տուր.
«Գովչա՛լ և Աստված» —
Մնացածը տուր զուրալին.
«Տե՛ր, փառքդ շատ» —
Նստիր՝ աչքդ մահի...

«Հորովե՛լ, հորովե՛լ, հո՛,
«Հո՛, չեղը ջան...»

Գարունը հեղեղ եր ըերում,
Ամառը՝ չերաշտ,
Աշունը՝ կարկուտ ու ցուրա...
«Տե՛ր, փառքդ շատ,
«Որհնչա՛լ և Աստված» —
Ձմեռը նստիր գերանին
Յիվ չերաղիր զուր...

«Հորովե՛լ, հորովե՛լ, հո՛,
«Հո՛, չեղը ջան...»

Գալիա եր գլխիքը չեչոտ,
 Անցնում եր գլուղամիջով,
 Կանգնում եր գլուղամիջում,
 Կանչում եր չոր.—
 «Տերության հրաման անխախտ.
 «Ամեն անից մի մարդ,
 «Յերկու անասուն...
 «Առավոտ-ձեզին-դան—
 «Գնան մութլուսուն...»

«Հորովե՛լ, հորովե՛լ, հո՛,
 «Հո՛, չեղը ջան...»

Գնում եր՝
 Զլուտ Զադին,
 Տկլոր Բադին,
 Հոռ Հովանը,
 Ծուռ Հարոն...
 Մնում եր տանը՝
 Իշխան Աղասին,
 Հարուստ Հովասափը,
 Կոլոտ Բաղդասարը,
 Ռեա Մոնոն...

«Հորովե՛լ, հորովե՛լ, հո՛,
 «Հո՛, չեղը ջան...»

«Յեհե-յեհե-յեհե,—
 «Տե՛ր, փնուքդ շատ...»

Արտը՝ հնձած լիսատ,
 Անասունը տրաքեց շողից,
 Իսկ հարուստ Հովասափը
 Դնաց բողոքի...
 Նգուց ուսը կգա,
 Կխլի հողը,
 Հովասափը կգա —
 Կուզի փողը...
 Կնկնես լոտը ուսի,
 Կլիզես զետինը,
 Կտանեն տանդ քուրսին —
 Կլոռնա կինդ...
 Գութ կաղերսես ուսից,
 Վոր թողնի քեզ տանըդ —
 Յե՛վ արևառ լիզիդ
 Կիջնի խարաղանը...

«Հորովե՛ր, հորովե՛ր, հո՛,
 «Հո՛, չեղը ջան...»

«Որհնչա՛լ ե Աստված» —
 Ապրել ես պսպկապալ
 Այսպես...
 «Բարձրչա՛լ ե Աստված» —
 Յերգել են տերտեր ու
 Ռես...
 Յեթե նրանց մնա,
 Յեթե այսպես գնա —
 Մինչև մահդ

Դեռ
Կերպես. —

«Տե՛ր, փառքդ շատ,
«Փառքդ շատ,
«Տե՛ր...»

«Հորովե՛լ, հորովե՛լ, հո՛, —
«Հո՛, ցեղը ջան...»

.

Բ

Նրանք չենուում ելին առավոտվա ծեղին,
Յերբ արևը նոր եր բարձրանում,
Յեվ մինչև մայրամուտը, մինչև լրիկուն
Իրենց սերմը ցանում
Վախվելիս ելով, աչքերը կարիքին,
Բնության դավերին ու Մարդուն, —
Յեվ անսահման բարիք եր
Նրանց համար այդ հողն անարդյունք: —

Ո՛, հող, ո՛, դաշտ, ո՛, տափ,
Մի բռաչափ գետին քարքարոտ,
Վորի վրա մարդու աշխատանքը անափ
Թողնում եր փշրանքի կարոտ.
Ու կարիքն եր սլարում
Դաշտերում, դաշտերում,
Յեվ սուվ, և՛ մահ, և՛ արյուն
Աչքերում...

Ո՞ւր եր տանում մոխիրե
 Ճանապարհը քեզ. —
 Մինչև սարը դիմացի,
 Նո՛ւյն աշխարհը կեզ,
 Ուր նո՛ւյն արևն եր կիզող,
 Սև ու անուրախ,—
 Ո՛ր, կապարե հորիզոն
 Դաշտերի վրա...

Գնա՛, վորքան կամենաս —
 Նո՛ւյն աշխարհն ե դորշ.
 Վո՛չ մի ընկեր-բարեկամ,
 Յեւ վո՛չ մի դրոշ.
 Նո՛ւյն ուղին ե մոխիրե,
 Նո՛ւյն աշխարհը մութ,
 Նո՛ւյն հորիզոնը հրե,
 Նո՛ւյն մարդիկ անպութ...

Հենակներով վոսկորե,
 Ուսին մի մաղախ,
 Սո՛վն եր շրջում ու թափում
 Խուզերը խաղաղ:
 — Դռներդ բաց, թի՛վ հողի
 Աշխատավոր խեղճ.
 Մի՛կնույնն ե՛ չերթիկից
 Կմտնեմ ներս: —
 Հուսամուտից կմտնեմ,
 Վարից ու վերից,
 Դռնատակից կմտնեմ,

Պատի ճեղքերից...»
 Յեւ ձտնում եր Սովը ներս,
 Վոր դուրս չգա ել հար...

«Հորովե՛լ, հորովե՛լ, հո՛,
 «Հո՛, չեղը ջան...»

«Որհնչա՛լ ե Սատված»,
 «Բարձրչա՛լ ե Սատված» —
 Մեռնում ելի՛ր դու սովից՝
 Աչքդ մնում եր բաց: —

Յեւ վորպեսզի դադադում
 Չմնար աչքդ բաց —
 Դնում ելին աչքերիդ
 Մի կտոր հաց:

Ձեր կշտանում սաղաչն քո
 Աչքը հացով աչդ,
 Յեւ քեզ թաղում ելին՝ բաց
 Աչքերով անթարթ: —

Յեւ շիրիմի վրա քո
 Դրում եր ապա
 Մահը՝ վոսկրոտ իր ձեռքով՝
 Մի քանի բառ.

«Աստ հովագործը հանգչի,
 Մաճկալը չարքաշ,
 Վոր մինչև մահ վոստակեց,
 Բացց վո՛չ մի անգամ

Կուշտ չկերավ իր որում,
Աչքը մնաց հացին,—
Յեվ մեռնելիս՝ դադարում՝
Սովից՝ աչքը բաց եր...

Հետո անձրևն եր թրջում
Վոսկորներդ վողորկ,
Յեվ փտած գանգդ լցնում
Խոնավ հողով:
Կշտանում եր մշտաբաց
Այսպես աչքը քո...

«Որհնչա՛լ ե Աստված...»
«Բարձրչա՛լ ե Աստված...»
«Հորովե՛լ, հո՛...»

* * * * *

Գ

Այս ամենը հիմա անցած ե:
Այս ամենը հիմա հեքիաթի չե նման:
Խնչպես արտն եր լինում հողմածեծ,
Այդպես հորձանքը մեր մի որ շաչեց
Յեվ արմատից պոկեց անխմաստ
Այդ հորովելը հին:—Յեվ հիմա
Հնչում ե յերգը ձեր միասնական ու դաշն՝
Դաշտերում համայնական ու անեղր,—
Ա՛յլ յերգով եք հիմա յեղնում դուք դաշտ,
Ո՛վ անեղր հերկերի սերմնացաններ...

Ձեզ համար հնչեց մի որ
 Մի ալ հորովել,—
 Յեկավ սրով, հրով,
 Կյանքը խռովեց,
 Յերկաթավոր չեկավ,
 Դռները թակեց,
 Կարմիր զգեստ հագավ,
 Կյանքը կրակեց:

Նա ալ նժույգ նստած
 Համբավաբեր եր.
 Յեկավ ինքնավստահ
 Կարմիր Նոյեմբերին.
 Քաղաքներից չեկավ
 Հեռու Հյուսիսի,
 Դեն շալրտեց հարկամ,
 Հիմար Հիսուսին:

Յեվ Հիսուսի հետ այն
 Մզլած ու դելին —
 Նա դաշտերից քշեց
 Վոստիսներին հողի.
 Կանգնեց՝ սլողսլատ հագին,
 Հղոր ու ահա,—
 Յեվ «Բարձրյալի» տակից
 Յեկավ քահանան...

Ռես Մնուկի հետքից
 Յեկավ քահանան,

Հողը խաչակնքեց,
 Վոր անբերրի մնա,—
 Ուղեց վերջին անգամ
 Կյանքը խռովել —
 Յերգեց, արյունակամ,
 Մահվան հորովել...

Այդ վերջին չերգն եր նրա,
 Վերջին չերգն եր.
 Բնուժ խեղդեց նրան
 Մեր ջլուտ ձեռքը.
 Սրբեց նրանց աշխարհից,
 Մեր ջլուտ ձեռքը, --
 Հիմա հերկիր ու վարիր
 Քո անսահման հերկը...

Հիմա դաշտ եք չեխուժ դուք լիասիրտ,
 Ո՛վ անեղբ հերկերի սերմնացաններ,
 Հերկում եք ու վարում միասին
 Ձեր դաշտերը անեղբ,
 Քշել եք դաշտերից արդեն
 Շահագործող մարդուն,
 Վոսոխին դժնի ու արնաքամ,
 Յեւ հերկում եք հիմա զվարթուն
 Ձեր հերկը համայնական: —

Յեւ դուք գիտեք հիմա՝ աչս հերկը,
 Վոր մշակում եք արդ ու վարում միասին—
 Ձեր լուսավոր կյանքի, ձեր Գալիլեի հերկն ե
 Ինչպես իմ չերգը — չերգ ե աչդ Գալիլեի մասին:

Այդ հերկը ձգվում ե անծայրածիր
 Մեր հինավուրց Նորքից մինչև Խաղաղական —
 Բարձրացել ե այսօր մի հոյակապ հնձի
 Մեր անսահման յերկիրը՝ հալած պողպատ վա-
 հան։ —

Այն մոխիրե, այն նիզ ճամբեքի փոխարեն,
 Ուր ճուրնչում եր սալը հնավանդ —
 Հիմա ձգվում են լաչն ճանապարհների անվերջ
 Սառուցյալից մինչև Յերեան։
 Յեւ այդ անվերջ, այդ լաչն ճանապարհներիով,
 Վորոնց ծալըր այսօր հասել ե Նորք —
 Ընթանում են հանդուգն քաջերով
 Մերմնացաններ՝ արև ու խնդուխտուն բերով։ —

Ճանապարհով այդ մեծ ու անծայրածիր,
 Դառն անցյալի հանդեպ անհուղդուղ ու աններ՝
 Այսօր յիլել եք դուք աննախընթաց հնձի,
 Ո՛վ գալիքի խիղախ սերմնացաններ...

Այս հերկը — յերգ ե և ընթացք, և՛ կամք ե ու
 հաղթանակ,
 Յեւ աքնաջան ներկա չե բեղմնավոր, և՛ արևե
 դալիք, —
 Այս հերկը հերկում ե որնիրուն մի անպարտելի
 բանակ,
 Ուր չուրաքանչյուր անդործ — դասալիք ե —

Բաղաճներում ինչպես մեր վիթխարի,
 Բաղաճներում մեր նոր
 Յեղնում են որը որին

Հսկաներ չերկաթալոր,—
 Քաղաքներում ինչպես բաղմահաղար
 Հարվածայինն է մեր հաղթանակը հարթում —
 Այդպես հարթում էք դուք
 Ճանապարհը, ուղին սրբազան
 Վաղվա վսեմ մարդու...

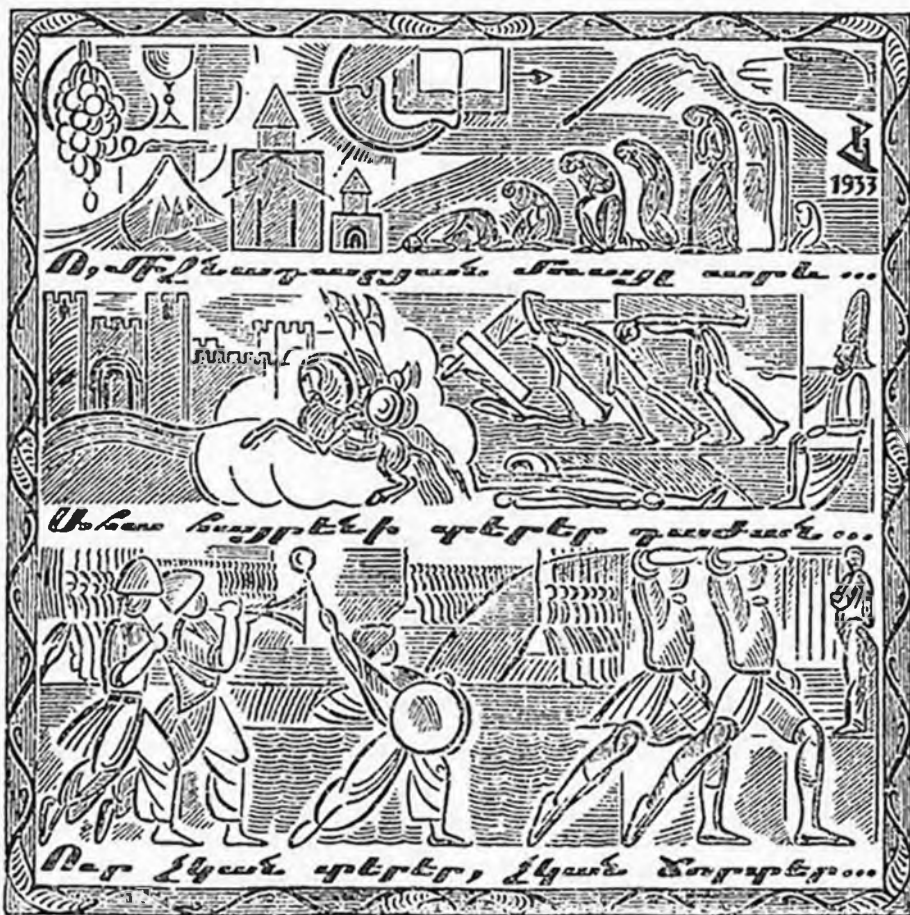
Նո՛ւյն հերկն ենք մենք հերկում գրիչով ու մուրճով,
 Յե՛ւ արորով, խովով չերկաթե.—
 Հալոցքներում մեր թեփ, մեր դաշտերում տոթ,
 Յե՛ւ գրքերում մեր արգին—
 Նո՛ւյն բերքն է բարձրանում ու հորդում,
 Նո՛ւյն չերգը չեռանդոտ,—
 Յե՛ւ բոլորիս նո՛ւյն ձեռքն է առաջնորդում,
 Նո՛ւյն Ղեկավարն անդու։ —

Նա շարժում է քո ձեռքը, չերբ դու
 Շաղում ես սերմը դաշտում,
 Նա հանքում քանդում է անդուլ,
 Յերբ փորում է հարվածային վաշար, —
 Նա շարժում է ահա ե՛ւ իմ ձեռքը,
 Վոր ձեզ հետ միասին չերգիս հունտը ցանեմ,
 Վոր անշեղ բարձրանա իմ բերքը,
 Իմ առուների հերկը անեղր...
 Վոր չերգերիս կտավը ձեր թեւերից հինեմ,
 Վոր լինեմ հնի դեմ աններ,—
 Ո՛վ դաշտերի անխոնջ հարվածայիններ,
 Համայնական հերկի սերմնացաններ...

1933. ՄԻ. 24.

Ե ո Ր Ի Բ

ԳՐԿԻ ԽԱՂՈՂԻ, ԳԻՆՈՒ և ԳԵՂԵՑԻԿ ԴՊՐՈՒԹՅԱՆ



ԲԵՐՈՒՄ այս ջերմ ու հողմածեծ,
Յերբ շառաշում են լանալներ մեծ,
Յերբ Արարատից մինչ ըարձրաբերձ
Հիմալայները այն լերկնահեց
Յեկած պալքարի՝ շաշում են, տևա,
Դասակարգերի զորքերն հրկեզ,—
Վոգևորությամբ պաշտառատես
Յերգում եմ ահա այս գովքը չես:

Բ

Յերգում եմ ահա այս գովքը յես
Մեր որերում այս բաղմաշառաչ,
Յերբ բաղմություններ հողմահալած
Մղում են պաշքար մի լուսադես. —
Մղում են աջնտեղ մի պաշքար մեծ
Ընդդեմ դասերի կործանարար,
Դասերի այն սև, վոր չերկրում մեր
Սրբեց մրրիկը այն փրկարար:—

Գ

Ո, Հոկտեմբեր դու ազատարար,
Վոր ջրերի պես չեղած հորդուն՝
Կյանքի լորձունքը քշեցիր դուրս
Յեւ բերի մեզ կյանք մի անարատ,—
Յեւ բերի մեզ կյանք մի լուսառատ,
Վորով հրկիզված՝ ահա անդուշ
Յեւ պաշքարում ենք, և՛ հար կերտում
Որ բեղմնավորող և ուր խնդուն:

Դ

Դեռ պաշքարների կան մեր դեմ անդուշ,
Դեռ փոթորիկներ մեծադժվար,
Սակայն արեւ ալսորվա վառ
Եւ չի հանդգնի բերելու վար
Յերկնակամարից մեր խնդավառ
Յեւ վո՛չ մի վոսոխ ձեռքերով չար: —
Ո, ընդունակ ենք պահելու հար
Մենք մեր սրեւ արեւափայլ:

Ե

Այն մենք վառել ենք մեր գլխին հար
 Ձեռքերով մեր ձեռք ու ջլապինդ,
 Պաշարներով ենք վառել դժվար
 Յեւ գրոհներով մեծաշունդ:
 Այսօր վառում ե նա արդեն խինդ
 Յեւ մեր աշխարհում անծայրածիր
 Փռում ե հունձքի գանձեր անծիր՝
 Յեւ արվեստ, և՛ յերգ, և՛ բերք, և՛ միրգ...

Զ

Ահա թե ինչու, — թեկուզ աչնուդ,
 Մեր անծայրածիր աշխարհից դուրս,
 Դու չի յերևում հորիզոն լուրթ,
 Այլ ամպեր են բիրտ կուտակվում մութ, —
 Ահա թե ինչու, թեկուզ մենք մեծ
 Պաշարներ ունենք դեռ հեռակա —
 Հավատով անբիծ, անապական
 Յեա կյանքի գովքն եմ յերգում ահա: —

Ե

Յերգում եմ ահա այս գովքը յես
 Խաղողի մեր բորբ ու լուսասեսք,
 Մեր գինու՝ սպաժառ ու հրակեղ,
 Մեր արվեստների մեծահանդես:
 Յեւ դպրությունն եմ մեր յերգում յես,
 Գիտելիությունը դպրության վես,
 Վոր որերում այս պարգևն մեղ
 Հույզեր հրահուր և մրցեր կեղ:

Ը

Անհուն հավատքով դիմում եմ քեզ,
 Հանճար ճորտերի, արև՝ հրկեզ,
 Վոր շառաչելով մզում ես մեզ
 Դեպի ասպագա մի աչքամեծ:
 Դիմում եմ, վոր ինձ առաջնորդես
 Խոհերում իմ այս աչնալես, ինչպես
 Մեր կյանքի բոլոր հերկերում մեզ
 Առաջնորդում ես քո մտքով թեժ:

Ք

Ձի՛ առաջնորդում այլևս մեզ՝
 Յերգասաններիս, այն լուսերես
 Յերգի դիցունհին, վոր անմարմին
 Իջնում եր առաջ, դարերում հին,
 Վոգի չեր տալիս այրերին հին,
 Հանճար եր տալիս այրերին հին,
 Ու մզում եր այդ այրերին հին
 Դեպի կյանք վսեմ ու չերկնալին:

Ժ

Ո՛հ, հելլենական դարեր վսեմ,
 Յերբ մարդկութունն իր խանձարուրում
 Դեռ չերգերով եր դիտում, խորհում,
 Յեվ չերգերով եր անկում բույսեր,
 Յեվ չերգերով եր հերկում լուսե
 Իր արտաները, և իր նսեմ
 Ուղեղով դեռ նժր փորձում եր օե
 Կյանքի ընթացքը նախատեսել:

ԺԱ

Սակաչն քերթոյն ե դեռ այն ասել,
Այն վոլլիմպացին վերջին, թե չերբ
կյանքում աճում ե ամենուրեք
Վոգի գործարար, իմաստ զորիւ, —
Այլևս դու չես առաջնորդում,
Դիցուհի չերգի, այլ ինքդ՝ դու
Առաջնորդվում ես, գնում արթուն
Հետքերով Մտքի առաջնորդով: —

ԺԲ

Ո, փառք ուրեմն Առաջնորդին,
Մեր Ղեկավարին հրաքանքար,
Նրա հանճարին արևափալ
Յեւ լանակներին չերկաթաքալ: —
Դիմում եմ չես քեզ, ո՛ր, Ղեկավար,
Վոգի հանճարիւ, հանճար անճառ,
Վոր վառեցիր այս արեւն անմար
Յերկնակամարում մեր հողմահար: —

ԺԳ

Դիմում եմ չես քեզ, ո՛ր, ննջած հար,
Բալց հար կենդանի հանճար անմար,
Վոր մղելու չես մեզ անդադար
Դեպի բարձրունքներ արեգնափալ:
Ոգնի՛ր ինձ, հե՛տ տուր, ո՛ր, Ղեկավար,
Հյուսելու դովքս արևավառ,
Վոր լինի գովքս թե՛ խոր, թե՛ հար
Դո՛ւ բազմաբեղուն վոգուն հարմար: —

ԺԴ

Վորքան կանգուն ե աշխարքը քար,
 Վորքան վալլում ե արևը վառ —
 Յեղեկ ե խաղող, վողկուկսդ պայծառ,
 Յե՛վ գինի՝ մաքուր ու կենարար:
 Յե՛վ չերդ ե չեղեկ աշխարհում հանր,
 Յեղեկ ե արվեստ ստեղծարար,
 Յե՛վ դպրութչուն ե չեղեկ դժվար,
 Վոգու աքնութչուն հանճարավալ:

ԺԵ

Բայց չեմ գովերդում չերդով իմ աչա
 Յես հին դարերի խաղողն աչն սև,
 Յե՛վ հին դարերի գինին աչն դեղիս,
 Յե՛վ հին դպրութչան հունն աչն դժվար:
 Ո՛ր, աքնութչուն դու դարերի ծեր,
 Վոր արքաներին միացն լուսել,
 Վոր ճորտութչուն ես սերմանել սև
 Յե՛վ սին դպրութչամբ վոսկեղոծել:

ԺԶ

Ո՛ր, միջնագարչան մթին խուցեր
 Յե՛վ վարդապետներ դեմքով մթին,
 Վոր դպրութչունն եք ստեղծել հին,
 Սևակող գրքեր՝ մաքրելով սին,
 Դժնաձաչն տաղեր, հանգով խրթին,
 Աղոթքներ՝ ձոնաված անեղծ կուլսին,
 Վոր դեղջուկ մարդու դեղջուկ մաքրին
 Քաշեք պատանեղներ խավարածին:

ԺԵ

Ո՛ր, վեղարավոր դպիրներ հին,
 Վոր ճաշակել եք վողկուչն անգին,
 Ճորտերի տնկած վողկուչն անգին,
 Ճորտերի քամած արդար գինին —
 Յեւ ձեր խուցերում՝ հանգով խրթին՝
 Անեծքներ հղել գինուն, վորթին,
 Յեւ ռամիկ, արդար ժողովրդին
 Ժուժկալ ճորտութուն քարոզել սին։ —

ԺԸ

Ո՛ր, մռայլախոս դպիրներ սե՛, —
 Դո՛ւ, Շնորհալի, և դո՛ւ, Նարեկ,
 Դո՛ւք — մագաղաթյա և հանճարեղ,
 Դո՛ւք — զարհուրելի, ինչպե՛ս Դարեհ,
 Դո՛ւք — պատան մտքի, դո՛ւք — անարե,
 Վոր սրտի համար դարե՛ր, դարե՛ր
 Կերտել եք դագաղ — պատյան քարե,
 Յեւ վողու համար — դժնյա տառեր։ —

ԺԹ

Ո՛ր, միջնադարյան մռայլ արե՛
 Կախված կապարե վերկնքից մութ,
 Միջերկրականից մինչև Տղմուտ —
 Յերկիր քարաշատ, հերկեր ջերմոտ, —
 Յեւ հրով կիզված մի ժողովուրդ՝
 Կուռ դղյակների թե՛ բիրտ, թե՛ բութ
 Բռնության ներքո՝ կեղեքված սուտ
 Քարոզչությամբ այդ բազմահմուտ...

Ի

Գոռ դղյակներում նստած հարուստ
Աղատանիներ շվալտ ու ցոփ,
Ջրահներ զարհուր ու արնացոլք —
Յեւ ստրուկների վերջին հացով
Բարձրացած վանքեր քանդակադոծ...
Վանքեր յերկնահեց ու խոյացող՝
Մռայլ դպրության հեղձուկ բոցով
Ճորտերի հոգին ընդմիշտ խոցող...

ԻԱ

Յեա չեմ դուրերգում հանճարը ձեր,
Ո, ժանտաբարո դպիրներ ձեր,
Վոր մառ բարբառով դպրության մութ
Կոփել եք ստրուկ մի ժողովուրդ,
Կերտել եք ձեռքով բաղմահմուտ
Վոգու շղթաներ թե՛ բարդ, թե՛ բութ —
Յեւ ձեր դպրության գրքերը սուտ
Հռչակել թե՛ վեհ, թե՛ լույս, թե՛ սուրբ: —

ԻԲ

Ձեր տքնությունը յեղել ե՛ դուր.
Վորքան ել հմուտ ու հանճարեղ —
Ձեզ չի հաջողվել սակաչն մարել
Ճորտ ժողովրդի բարբառը սուրբ...
Ո՛ր, ռամիկ մարդու արդար լեղուն
Հունով հայրենի, չնայած ձեր
Դժնի դպրության — դարենր, դարենր
Իր մաքրամաքուր ջուրն ե՛ տարել...

ԻԳ

Դձուք — սլալատական, դձուք — արդարեւ
 Դժնի դպրութեան կոթողներ սին,
 Թշնամի կյանքին, սրտին, լուսին,
 Հանուն սրբութեան անեղծ կուսի՝
 Քերթողներ կրքի ու տափութեան,
 Դուք չեք այստրվա մեր դպրութեան
 Դարերից հորդող գեան աչն փարթամ,
 Վոր դեռ հավիտյան սլիտի չերթա...

ԻԴ

Ո, վոչ. — համընթաց ձեր դպրութեան,
 Այդ հին դարերից, վորպես Գողթան
 Վտակներ վճիտ ու վոսկեձաչն —
 Հասել են տաղեր մեղ տխրութեան
 Յեւ գեղջկաբարբառ ուրախութեան...
 Հասել են տաղեր գուսանական,
 Հայրեններ ռամիկ ու ռամկական
 Յեւ անտունիներ թափառական...

ԻԵ

Ասում եմ չես դուք գուսանական
 Քաղցրիկ չերգերին մեր վոսկեձաչն,
 Վոր չերգիչները թափառական
 Յերգել են մթին դարերում աչն: —
 Մեր հին քերթութեանն աչդ աշխարհիկ,
 Վոր դավալենքով բիրտ բարբառի,
 Ընդդեմ վանքերի մռայլ քարին —
 Յերգել ե սերը չնաշխարհիկ...

ԻԶ

Յեւի աստուծոյ համբարձումն իմա աշխարհի
 Մեր հալածանքներն զհեղձկարարաւոր,
 Վոր գինու գովքն են յերգում անհար,
 Վորթան վողկուլի հմայքն անճառ՝
 Դրանաթոր մարդու վաստակն արդար:
 Ո՛ր, ռամիկ մարդու լեզու ճարտար,
 Ջան աշխատանքի արեւովաւ,
 Սիրո, խնդութեան զհեղձուկ քննար...

ԻԷ

Ո՛ր, խնդութեան խեղճ՝ առանց աւթի,
 Ո՛ր, ուրախութեան ռամիկ մարդի,
 Ո՛ր, խաղող՝ քաղած վերջին հերթին,
 Ո՛ր, գինի՝ քամած վերջին վորթից,
 Վոր մութ վանքերի զանգից հեռու
 Հոսել եւ խարխուլ աշխարհներում,
 Ճորտերի տրտում տնակներում,
 Նրանց յերգերում ու սրտերում...

ԻԸ

Ո՛ր, ճարտար ճորտեր, ապրել եք դուք
 Խարխուլ խոսակցում անձածք, անդուռ,
 Կամ քաղաքների սլարսալից դուրս
 Խուլ քարայրներում աշխարհակուռ,
 Արդար վաստակով ձեր ծանր ու սուրբ,
 Դրանքով անգին, տքնութեամբ լուռ, —
 Յեւի յերգել եք ձեր յերգերը հուր
 Բարբառով վճիտ, հանգով մաքուր —

ԻԹ

Ասում եմ չես գուցե ապա արդար
 Անտունիններին տխրաբարբառ,
 Շրջիկ տաղերին, վոր դարեդար
 Յերգել են հողե մեր գյուղերում,
 Կամ քարաքանդակ քաղաքներում —
 Այդ քաղաքների խուլ տներում,
 Սիրելիների սիրուց չեռուն՝
 Իրենց հալքերն խուլից հեռու...

L

Ո՛ր, ճարտար ճորաներ,—մեր քերթության
 Աղբյուրների մաքուր,—դճաք, վոսկեձալն,
 Վոր կարկաչելով հասած մինչ լալն
 Մեր հորձանուտը տաղերգական,
 Զուլվելով չերգին հովնաթանյան
 Յեվ սալաթնովյան խաղերին՝ ալն —
 Յեղել եք աղճնքը խակական
 Մեր նճր արվեստի քերթողական...

LԱ

Ո՛ր, ձեզանից են սկիզբ առել
 Մեր ժողովրդի չերգերն հրե,
 Մեր աշուղների ալն հանճարեղ
 Յերգերը վոսկուն, վորպես արե,
 Յեվ ձեզանից ե ապա սերել
 Այն քերթությունը, վոր դեռ չերեկ
 Լոռու տաղերգուն մեր արդարե
 Դարձրեց պալծառ, ինչպես բյուրեղ: —

ԼԲ

Ապա տխրադեմ չեկան հանդես
Յերգիչներ տխուր ու մոխրադես,
Յերգեցին տաղեր տխրահանդես,
Այնպիսի մեղմաձայն, տխուր աչնույն, —
Մինչ հանդես յեկա նվաստս — չնս,
Յեւ՝ վառված հրով աշխարհի կեղ՝
Յերգեցի չերգեր և՛ բորբ, և՛ թեթ,
Տաղեր հողմաձայն ու փրփրադեղ:

ԼԳ

Ինձանից հետո չեկան հանդես
Յերգիչներ չերկրի՛, հողի՛, հանքի՛,
Յերգիչներ՝ չեւած նորոգ կյանքից,
Յերգիչներ խնդճն աշխատանքի, —
Յեկան խուղերից աչն անարեւ,
Հանքերից յեկան, յեկան քարե
Այն զնդաններից, ուր վոր դարեր
Միայն ճորտութճեւնն եր բարբառել: —

ԼԴ

Այրում եր մի սեւ, դժնի արեւ
Դարեր շարունակ, մինչև չերեկ
Դարեւ չերկիրը մեր անտերեւ,
Մեր խրճիթները հողմայերեր: —
Մեր գլխին — բաղում դաժան տերեր՝
Հաչերենի, ոտար և զանազան, —
Արքաներ, վորսկս վայրի դադան —
Յեւ՝ խռովք, և՛ խաչ, և՛ խարադան...

ԼԵ

Շահատալիողներ ժանտաղաթան. —
 Թեյմուրլինի՛ չարաչք ու չարաժանտ,
 Ջինգիզխան՝ զորքով լազմահաղար,
 Արբաններ՝ զարհուր ու զանազան,
 Յեւ ռուս արքաներ արնաբաժան...
 Ո՛ր, ժանտ արքաներ, ձեր սրբազան
 Արշալանքներում վորքան տեսանք
 Փորձանքներ դժնի ու տարաժամ...

ԼԶ

Սակայն ձեզանից հար անբաժան,
 Հովանու ներքո ձեր սրբազան —
 Ահա հայրենի տերեր դաժան՝
 Ավելի զարհուր ու ժանտաժանտ...
 Ո՛ր, դպակներում նստած՝ զազան
 Ազատանիններ ժանտաբարո,
 Իշխաններ՝ շվաչտ ու անկարող,
 Յեւ մոլթ մեկիքներ արնակարոտ...

ԼԷ

Անլուր դերութչան ճանապարհով
 Անցած դպրութչո՛ւն գեղջկաբարբառ,
 Վոր հասած մինչև արևն աչս վառ,
 Այսորվա մեր բորբ արևն անմար —
 Հորդում ես ահա, վորպես վարար
 Գետ մաքրամաքուր ու կենարար, —
 Յեա քեզ եմ յերգում հանգով ճարտար
 Ներբող նրբակերտ ու դովք արդար:

ԼԸ

Փանք մաքատումին քո անդադար,
 Դո ռամիկ հանդին, վոր դարեդար,
 Ծորտության միջից հունով դժվար,
 Կտրելով միջին մի ճանապարհ —
 Հասել ե անա մինչև մեր վառ
 Այս արեգակը ստեղծարար,
 Վոր վառվել ե հար, վառվել ե հար,
 Բոլոր ճորտերի վառքի համար —

ԼԹ

Փանք արեին մեր, վոր հիմա վառ
 Լուսավորում ե հրով բերրի
 Անցնող խավարը մեր խուղերի,
 Խուլ նկուղները քաղաքների,
 Յիվ լեռնաշխարհում անա մեր հին
 Շաղում ե շողեր անմարելի,
 Վոր ճորտության մեջ հեծող գերին
 Դառնա իր բախտի տերը վերին —

Խ

Ո, դուք, հեռավոր չեղբայրներ իմ,
 Դերթողներ գեղջուկ հայրենների,
 Յերգասան ճորտեր՝ մաքով գերի
 Ձեր ժամանակվա որենքների, —
 Ահա բարբառը ձեր չերգերի,
 Հասած մինչև ինձ՝ իմ ձեռքերից
 Անցած նորանոր չերգիչների —
 Հորդում ե արդեն իր ալերից...

ԽԱ

Ո՛ր, ճարտար ճորտեր, չեթե դարեր
 Ճորտությունն անդամ աչն անտրև
 Զխեղգեց բարբառն այս հանճարեզ,
 Վոր վտակներով բաշմարակ
 Հասավ մինչև մեր որն այս հրե —
 Ապա արևի ներքո այս մեր,
 Ուր չկան տերեր, չկան ճորտեր —
 Վորքան հորդառատ պիտի հորդե...

ԽԲ

Ու պիտի գնամ հիմա աչն դեռ
 Մինչև ովկիսնը գալիք կյանքի,
 Ուր մարդկությունը վողջ աշխարհքի,
 Առանց դասի ու դասակարգի,
 Լծված խնդադին աշխատանքի
 Պիտի իր անհուն յերկիրն հերկի, —
 Յերկիր արևի, գինձ, չերգի —
 Յեվ մտքի, վողձ բեղուն բերքի...

1932. VІІ. 12—16.



ԱՐՁԱՐԱԲԵՐՁ ըլլուրի վրա,
 Սվանում աչն հին, հալրենի,
 Սմրացած հնաւանդ իր ընին՝
 Բարձրացել եր բարդլին աչն բուրջան, —
 Բարձրացել եր բարդլին նալիւրջան
 Յեւ թն լուչա, թն մութ որերում
 Իր իրանն եր մեղմ որորում —
 Յեւ սիրում ելինք մենք նրան:

Բ

Կար պոետ մի՛ անունը Տերյան,
 Մի պոետ մեղմախոս ու խեղճ, —
 Նա մի որ չեկալ ու չերգեց
 Այդ բարդու հմայքը բուրյան. —
 Յեմլ սիրեց մեր վոգին նրան,
 Պոետին այդ տխուր ու բարի,
 Վոր կառչած բարդու այդ ծառին՝
 Մորմոքաց իր վիշտը նայիրյան:

Գ

Նայիրյան խեղճ վոգին եր այդ,
 Վոր հեռու-հեռու հյուսիսից,
 Վորպես նոր մի, նայիրյան Ուլիս
 Դարձել եր իր տունն հնավանդ, —
 Դարձել եր հոգնած ու տխուր,
 Դադաքներ տեսած ու ծովեր,
 Դարձել եր տնակն իր ավեր,
 Իր չերկիրը զեռ թե՛ մուլթ, թե՛ խուլ:

Դ

Նա չեկալ, չերգեց ու գնաց
 Դեպի հեռուններն աշխարհի,
 Բաց չերգը իր կառչած մնաց
 Իր չերկրի հնավանդ ծառին.
 Սարլակի նման փետրաթափ,
 Թագնըված նրա սաղարթում՝
 Նրա չերգը խեղճ ու հիվանդ
 Մորմոքում եր անոգ ու արտում:

Ե

Ո՛ր, Նորքում բարձրացած բարդի՝
 Տերչանի նման մորմոքող,
 Մենք կառչել ելինք մեր վողով
 Քո դեղին ու չեղկ սաղարթին.
 Դա մեր չերզն եր վերջին, վոր թառած
 Մեր չերկրի անպտուղ ծառին —
 Յնորում եր անմիտ մի չերաղ՝
 Կարբված անհուն աշխարհից...

Զ

Կանգնած եր բարդին հնավանդ
 Բլուրի վրա հաչրենի
 Յեվ թվում եր հին մի ավանդ՝
 Կտակած մեր մեռած հաչրերից.
 Հողմերի դիմաց անավոր
 Նա պահել եր չեղկ մի սաղարթ —
 Յեվ թվում եր սաղարթը մեղ աչդ
 Ապաստան հողմերից անահոտ...

Ե

Յեվ վողին, հաչերլան վողին,
 Տատրակի նման թեաթափ,
 Ընտանի իր հին մորմոքին,
 Հեծում եր իր վիշտը տեական, —
 Հեծում եր Տերչանի ձայնով,
 Նաչիրչան աչդ վերջին պոեաի,
 Թե չկա՞ փրկության որ
 Աշխարհում մռայլ ու մթին —

Ը

Թի խաղարը պիտի խտանա
 Յեւլ պիտի բարձրանա քամի,
 Վոր ահեղ մրրիկի նման
 Մեզ պիտի վռտնատակ ահի,
 Պիտի պերկ արմատից հանի
 Այս բարեկեն, վորի սաղարթում
 Նաչիրջան վերջին դուստանի
 Վոգին եր ահից թպրտում...

Թ

Ո, վորքան եր մեզ հարազատ,
 Դարերով պարտված մեր վոգուն,
 Վոր տեսել եր հազար խորագան,
 Բալց կրկին մնացել տոկուն, —
 Ո, վորքան եր մեզ հարազատ
 Այդ ահը, վոր դարձած արդեն չերդ,
 Խաբխիսի նման սրբազան
 Մեզ պահում եր շղթաված իր հետ...

Ժ

Բալց ահա բարձրացավ մի որ
 Այն հողմը — ուրագանն արլունոտ,
 Սամումի նման ահավոր
 Տարածվեց աշխարհի հունով, --
 Վռտնատակ արավ աշխարհում
 Բոլրավոր քաղաքներ ու շեներ,
 Ավերեց չերկիրը մեր վոզլ
 Յեւլ անապատ շինեց...

ԺԱ

Մանգաղի նման մահաբեր
 Նա հնձեց որերում աչն սև
 Բարձրաբերձ ալգեստանը մեր,
 Մեր չերդի պարտեղը լուսե. —
 Շարժելով մահու դերանդին՝
 Նա հնձեց բերքի նման սուրբ —
 Նալիրյան դուստաներ անթիվ,
 Յեվ ամբողջ մի անմահ ժողովուրդ...

ԺԲ

Յեվ արդեն մոտենում եր մանգաղը
 Մեր չերկրի սրբազան բարդուն,
 Վոր կանգուն եր դեռ ցուրտ ու պաղ
 Արարատյան դաշտում, —
 Յերբ մրրիկ մի ուրիշ, փրկարար
 Շառաչեց Հյուսիսից կենսաբեր —
 Յեվ զարնան գետի պես վարար
 Վողողեց լեռնաշխարհը մեր: —

ԺԳ

Հողմերի հանդեպ աչն դաժան
 Մերկացել եր արդեն աչն բարդին
 Յեվ սաղարթը նրա սրբազան
 Մահամերձ՝ տագնապում եր արդեն, —
 Կացինի նման բարձրացած
 Կախվել եր արդեն իր վրա
 Հալրենի բռունցքը մի դաժան,
 Վոր պիտի կործաներ նրան...

ԺԴ

Թուել եր արդեն իր միջից
 Մեր չերկրի բարձրաբերձ վոգին
 Յեւ պատրաստ եր արդեն իր վճիտ
 Հեղությամբ ավանդել հոգին, —
 Յերբ մրրիկը նոր, կենսաբեր,
 Ցնցելով մերկ իրանը նրա —
 Ներշնչեց կորով մի վսեմ
 Յեւ կազդուրեց նրան:

ԺԵ

Առաջին անգամ աչն որից,
 Յերբ վերջին պոետը նաչիրյան
 Իր քնքույշ չերգով որորեց
 Ու փալփալեց նրան, —
 Առաջին անգամ աչն որից
 Նա զգաց կենսատու մի շունչ,
 Վոր գալիս եր սրբելու նորից
 Իր սաղարթը մահաբեր փոշուց: —

ԺԶ

Աչն որից, չերբ չերգով տխրարառ
 Աչն պոետը անցավ առհավետ, —
 Մեզ չերգեց ուրիշ հրավեր
 Աշխարհի հեռուն հրավառ.
 Անձրեց մեր հոգում ամա
 Խնդություն մի անխորտակ ու վեհ —
 Յեւ վոգին մեր թևաբաց թևեց
 Դեպի անցլ ցնորք մի անմահ:

ԺԵ

Մեր վողին, վողին նալիրջան,
 Վոր գետեր լոկ մորմոք ու լաց —
 Առաջին անգամ թևարաց
 Սավառնեց աշխարհում համայն, —
 Մոռացած իր մորմոքը ունայն,
 Իր բուշնը թողած այն խեղճ —
 Սավառնեց ճիգով մի ահեղ
 Դեպի աշխարհը լայն: —

ԺԸ

Առաջին անգամ նա թռավ
 Դեպի հուր հեռուներ անծանոթ
 Գտնելու հրե մի անոթ
 Էղձերի համար իր հրակ, —
 Շառաչող հողմերին այն ուրախ
 Նա իր բորբ տենչանքը տվեց —
 Յեվ լսեց չերկիրը նրան,
 Յեվ հառնեց՝ ըմբոստ ու վհ:

ԺԹ

Նժը ջրեր ելին վարարել
 Մեր չերկրի գետերում արդեն,
 Յեվ մի անչ աբե եր վառել
 Մեր չերկրի հուրհուրան արտերը,
 Յեվ մահու կացնից ազատված
 Մեր չերկրի սրբազան բարդին
 Հրահուր խնդությամբ լցված
 Սպասում եր չերդի ու վարդի: —

Ի

Բայց վոգին նայիրյան յերզի,
 Հողմերի շնչով ոլորուն,
 Աշխարհի խնդուխտմբ հրկիզ՝
 Մալառնում եր յերկամբ դեռ հեռուն, —
 Մենք յերկամբ, յերկամբ դեռ պիտի
 Կրկվեյինք հողմերում հանուր,
 Վոր մեր յերզը դառնար յերկաթե,
 Յեւ վոգին մեր՝ անկոր ու անհուն: —

ԻԱ

Ինչքան ել կարոտով անձուկ
 Սղասեր բարզին մեր յերզին —
 Մեզ մի անկ կարոտ եր խանձում,
 Մի ուրիշ — անսահման յերկիր. —
 Յեւ մինչև դառնայինք կրկին
 Մենք յերկիրը մեր՝ նոր լերգերով —
 Դեռ վորքան այն արեւ փրկիչ
 Մեզ պիտի կիզեր իր հրով:

ԻԲ

Յեւ ճախրում եր նա, մեր վոգին,
 Մեր յերկրի զաշտերից հեռու,
 Ունկնդիր աշխարհի մորմոքին,
 Աշխարհի տագնապով յեռուն, —
 Ուռճանում եր նա անհագուրդ,
 Հրկիզվում աշխարհի հրով,
 Ամբարում եր իմաստ ու խորհուրդ,
 Վոր լցվի անհոն յերգերով: —

ԻԳ

Յեւ յյսպես յերկմբ սալառնեց
 Մեր վողին հեռու-հեռուները,
 Իր ամբողջ վնհությամբ հառնեց
 Մոռացած մեր յերկրի առունները, —
 Առաջին անգամ նա տեսավ
 Բորբ աշխարհը իր դեմ, ինչպես իրը, —
 Հյուսիսից ճառագած լույսով
 Թոթափեց դեմքից հին մոխիրը: —

ԻԴ

Յեւ այժմ ահա նա կրկին
 Դառնում և դեպի հին իր տունը,
 Վոր հզոր շառաչով յերգի
 Աշխարհում՝ իր նոր խնդությունը: —
 Վնչ տխուր և նա հիմա, վնչ խեղճ,
 Վնչ անհուն աշխարհում կորած.
 Նա բերել և հուր մի անշեջ
 Յեւ անահ գոյության յերազ:

ԻԵ

Նա յերգում և այսօր հողմածայն
 Նվազներ մեր յերկրի համար նոր,
 Յերգերում մեր շաչում և հրցայտ,
 Շնիորում և սողսլատե ձայնով, —
 Աշունքով յերգով վոսկերառ
 Վերհիշում և մերթ իր մորմոքը,
 Մեր գրած գրքերում արդար
 Յերազում անմահ իր ցնորքը...

ԻԶ

Ո՛ր, դու չես այսոր մեր ցնորքը,
 Նորք, անոգ մահացող ավան. —
 Յեկնում ե մի նոր Յերեան
 Յեկ նայում ե մեր նոր վոգու խորքը.
 Ո՛ր, ուրիշ, դա ուրիշ մի նորք ե՛
 Բարձրացած ճիգերով մեր այն —
 Մեր վոգուց՝ թեկուզ նայիրյան,
 Բայց ուրիշ խոհերով բորբոք: —

ԻԵ

Մեզ համար անհուն ու բուրյան ե
 Ո՛ր, Նորք, քո ցնորք-բարդին, —
 Հարադատ ե հնում մեզ Տերյանը,
 Ինչպես բույրը քո հին սաղարթի. —
 Բայց սաղարթը այդ արդեն ծեր ե,
 Արդեն հուշ ե — մշուշ վոսկեման, —
 Յեկ ամենը, վոր մի որ անցել ե —
 Մեզ համար լուկ յեղդ ե հիմա...

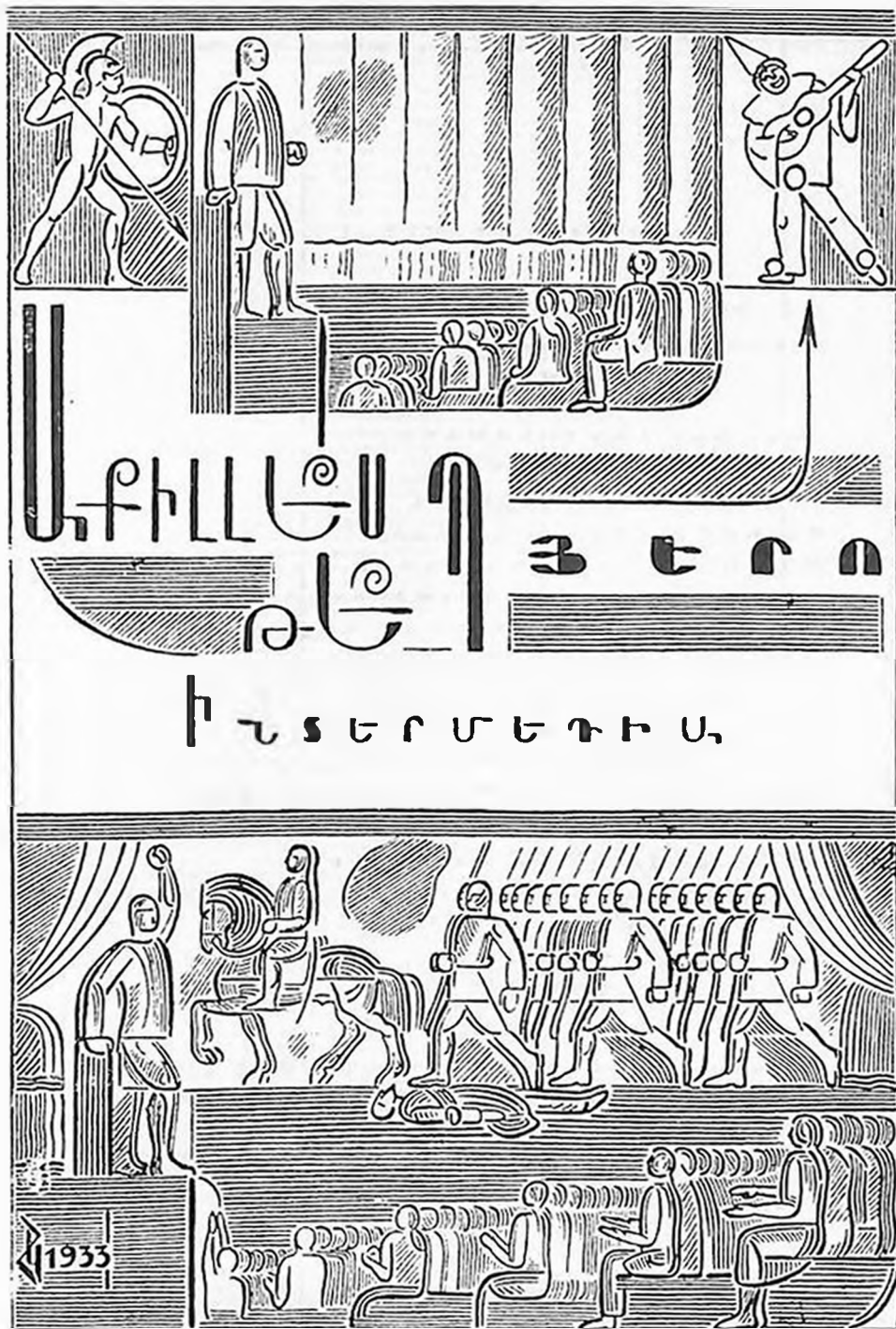
ԻԸ

Մենք կոչված ենք այսոր, վոր համայն
 Աշխարհի սրտում վոսկեհուն
 Անվհատ շեփորենք հիմա
 Խնդությունը մեր — քո խոսքերով —
 Մենք կոչված ենք հիմա, վոր քարիդ
 Յեկ ջրիդ ինքնությամբ լցված —
 Ավետենք համայն աշխարհին
 Այս առավոտը բացված: —

ԻՅ

Յեւկ Կառչի թող հիմա մեր յերդը
 Մեր բարդու բարձրարերձ բնին,
 Վոր յեղնող աշխարհի համերդում
 Ինքնահուն նվազներ ծնի, —
 Վոր հավետ ապրի աշխարհում
 Ո՛ր, նորք, քո ցնորքը բուրյան, —
 Այս թռիչքը մեր լայնահուն
 Յեւկ բարբառը այս նայիրյան...

1933. I. 24.



ԳՈՐԾՈՂ ՊԵՐՍՈՆԱԼ

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

ՀԵՐՈՍԸ, ԿԵՄ ԴԼԽԱՎՈՐ ԱՆՁԸ, ՎՈՐԻՑ ՄԵԾ
ՀԵՂԻՇԵԿԸ, ԿԵՄ ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ
ԶԵՂԻՇԵ ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

ՏԱՐԻՔՈՑ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

ԱՌՋԻՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐԸ

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐԸ

ՄԻ ՌԱԹՐ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ԿԵՐԿԵՐՈՒՆ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ԱՅԼ ՌԱԹՐ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ԱՅԼ ԿԵՐԿԵՐՈՒՆ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ԻՆԴԵԱՎՍՏԱՀ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ ՎԵՐՋԻՑ

ՄԻ ԱՅԼ ԻՆԴԵԱՎՍՏԱՀ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ԱՆՎՍՏԱՀ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ԱՅԼ ԱՆՎՍՏԱՀ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ԱԶԳԵՐԸ ԹԱՐԹՈՂ ՄԻ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆ

ՄԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ԿԱՆԱՑԻ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ՄԻ ՎԻՃԱՐԱՆԵԼ ԶՍԻՐՈՂ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆ

ՄԻ ԳԱՆԳՐԱՀԵՐ ՊԱՏԱՆԻ

ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆՆԵՐ

ՌԱԶԹԱԹԻՎ ԶԱՅՆՆԵՐ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

ԳՈՐԾՈՂՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐՎՈՒՄ Ե ՄԵԾ ՀԵՂԻՇԵԿԻ
ԵՄԵՍՏԻՆԻ ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ ԸՆԴՀԱՆՍՈՒՅՑ
ԺԱՄԱՆԱԿ, ԵՐԵՐԱՐՏ ԿԱՐԿԻՑ ԵՄԵՍ, ԸՆԴՀԱՆՍՈՒՅՑ
ՄԻ ԸՆԹԱՅԻՆՈՒՄ, ՎԻՃԱՎ ՎԱՐԱՊՈՒՄԻ ԿՈՄԵՑ:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Հանդիսական այրեր մեծարգո:—
 Մեր հանճարեղ, մեր մեծ հեղինակի
 Մահաճառ չերկի
 Յերրորդ արարը դուք արդեն տեսաք—
 Յեւ, թվում է, թե դուք մնացիք դոհ:
 Մեր թատրոնի համար մեծ հաղթանակ է սա:
 Խնչպես հայտնի չե ձեզ՝ մեր թանկագին
 Հեղինակը ինքը իր այս չերկի
 Յերկու արարն է լուկ կարողացել գրել.
 Մահը, այդ կույր դահիճը, անժամանակ խլեց
 Այս աշխարհից նրան — և մեզ թողեց
 Անողնական մի պահ: — Սակայն զորեղ
 Իր հանճարի վոգով համակված՝
 Վաստակեցինք մենք շատ, — և ձեր առաջ
 Ահավասիկ նրա հանճարավալ չերկի
 Նախավերջին արարը: — Կամ արդյոք աստ
 Հանդիսական մի գոնե,
 Վոր չգանի մեր գործը գերազանց,
 Վոր մեր գործին ներքող չձոնե: —
 Կամ արդյոք մեկն այստեղ, վոր մեզ ասի, թե մենք
 Դավաճանել ենք մեր հեղինակի վոգուն
 Գեթ փոքրագույն չափով, — վոր գեթ մի փոքր
 Շեղվել ենք ընթացքից նրա գործի:

Դահլիճը լուռ է:

Վնչ: Այդպիսին չկա: Ինչո՞ւ: Այս պարզ հարցին
Մի պատասխան միայն կա ճշմարիտ: —

Մենք չենք արդյոք, մենք չենք, վոր քառասուն
տարի

Գործակցել ենք նրան, չեղել նրա աջ ձեռքը,
Ուղեկիցը նրա անդավաճան, —

Յեւ մեզ մոտ չի՞ միայն

Բեմադրել նա միշտ չուրաքանչյուր իր չերկը:

Միթե անհմտ է ձեզ, վոր առաջ,

Իր հանճարի փայլուն անպարային,

Նա ապրիս եր չերկերն իր նրանց,

Վոր հետո դավաճանեցին

Իր հանճարին անեղծ է իր գործին —

Յեւ նա, խրատված այս փորձից,

Հիմնեց թատրոնը իր սեփական, —

Յեւ առաջին որից, մեր ուժերի չափով,

Ինչպես հայտնի չե ձեզ, ոգնիլ ենք մենք նրան: —

Հայտնի չե ձեզ նաեւ, հանդիսականներ,

Այս ամենից բացի,

Վոր նա թողել է մեզ իր այս վերջին չերկի

Սեպտեմբր միայն: — Յեւ բառացի,

Ո՛ր, բառացի անգամ կտրելի չե ասել,

Վոր անմշակ տեղերը կառուցելիս

Մենք աշխատել ենք վողջն աչնովն հյուսել,

Վոր հիմնականը մնա անփոփոխ.

Մեր մշակած տեքստում է վնչ մի տող

Ձի պատկանում գրչին մեր ամբողջությամբ. —

Սնցնելով չերկի շարունակության

Մենք վնչ միայն մեկնել ենք հեղինակի վողուց,

Այլև պահել ենք նույնությամբ
 Անգամ դործող անձանց և դեպքերի հանդուցը:
 Յիվ դուք տեսաք արդեն թատերի դուրսն յեր-
 րորդ,
 Նախավերջին արարը: — Նկատեցի՞ք արդյոք
 Մի թերութուն, փոքրիկ մի նրբութուն թեկուզ,
 Վոր հակասեր մեր մեծ հեղինակի վոդուն: —
 Նկատեցի՞ք արդյոք. — ասացեք. —
 Մեզ հարկավոր է ձեր
 Անկողմնակալ խոսքը:

Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Չ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն Ն Ե Բ Գ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ի Մ

— Վո՛չ մի թերի չկար: — Հոչակապ եր ամբողջը:
 — Միանգամայն ըղխում եր հեղինակի վոդուն:
 — Հոչակապ եր չերրորդ արարն առանձնապես: —

Մ Ի Կ Ե Բ Կ Ե Բ Ո Ի Ն Չ Ա Յ Ն Գ Ա Հ Լ Ի Ճ Ի Յ

Փոքրիկ թերութուններ կալին թեկուզ
 Արարվածում չերրորդ... փոքրիկ բացեր...

Մ Ի Բ Ա Մ Բ Չ Ա Յ Ն Գ Ա Հ Լ Ի Ճ Ի Յ

Այդ ձեզ է միայն թվացել,
 Տարրինակ դիտող: — Վո՛չ մի պակաս չկար: —
 Հոչակապ եր, փայլուն եր առանձնապես
 Նախավերջին արարը: —

Մ Ի Ա Յ Լ Բ Ա Մ Բ Չ Ա Յ Ն Գ Ա Հ Լ Ի Ճ Ի Յ

Դեռ չեր փայլիլ չերբեք հեղինակի հանճարը
 Այսքան վսեմ ու ջինջ պայծառությամբ: —

ՆՈՒՅՆ ԿԵՐԿԵՐՈՒՆ ԶԱՅՆԸ ԴԱՀԼԻՃԻ
ԱՆԿՅՈՒՆՆԵՐ

Սխալվում եք: — Յեթե ուշադրությամբ
Դուք նայելիք՝ թերևս նախափնջին
Արարվածում... վրոշ... թեև չնչին
Թերություններ, բացեր տեսնելիք դուք:

ՄԻ ԱՅԼ ԿԵՐԿԵՐՈՒՆ ԶԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Ճիշտ ե ասում ո, ճիշտ: — Ձեզ չի՞ թվում
արդյոք,
Վոր արարում յերրորդ կային շինծու տեղեր,
Ինչ-վոր անհարթ վոճեր... անհարթ տողեր...

ԱԶԳԵՐԸ ԹԱՐԹՈՂ ՄԻ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆ

Ի՞նչ եք ասում... Իսկ յես, գիտե՞ք, գլխի չըն-
կա...

ՆՈՒՅՆ ԿԵՐԿԵՐՈՒՆ ԶԱՅՆԸ ԴԱՀԼԻՃԻ
ԱՆԿՅՈՒՆՆԵՐ

Հավ չեք նայել ուրեմն անկասկած: —
Յեվ մի փոքր ել, գիտե՞ք, ձեզ արտաքին
Փայլն ե գլխից հանել: — Հավատացե՛ք խոսքիս: —

ԱՅԼ ԲԱԶՄԱԹԻՎ, ԲԱՅԱԿԱՆ ԶՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

վորոնք միանգամայն խլացնում են
կերկերուն կասկածները:

— Հոյակա՞մա եր: — Զքնա՞ղ եր: — Վճ՛ չ մի թերի
չկար: —

- Գեղեցիկ եր յերրորդ արարն առանձնապէս:—
- Դեռ յերեք չեր մեր մեծ հեղինակի հանճարը
- Փայլատակել ախպէս: — Հանճարնդ եր ու վառ:
- Հոյակապ եր:— Չքննող եր:— Վհչ մի թերի չկար:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ն Ն Ը

Հանդիսակա՛ն աչերը մեծարգո՛ւ —
 Թեկուղ տեսնում եմ յես, վոր համարչա բռնորդ եք
 Մեր կատարած դործից մնացել դո՛հ, —
 Սակաչն թող թույլ տրվի, վոր ավելի խորը
 Մենք մոտենանք խնդրին: — Լավ չե՞ք գուցե
 Մտաբերում դուք աչն, ինչ վոր տեսաք: —
 Թող թույլ տրվի ուրեմն, վոր խոսքերով հակիրճ
 Հիշեցնեմ ձեզ այդ: —
 Թույլ տվեք ինձ, վոր յես չերկու խոսքով պատմեմ
 Գոնե միայն յերրորդ արարվածի սյուժեն: —
 Թատրերգութչան յերրորդ արարում մենք
 Տեսանք ընկած Բաղաքը, տեսանք հաղթող
 Բանակների ջնծանքն այդ քաղաքում: —
 Ասկա տեսանք մենք մեծ Առաջնորդի վախճանը,
 Անակընկալ վախճանը մեծազույն
 Ղեկավարի, վորի մահից հետո
 Անցան նրա ըմբոստ բանակների գլուխը
 Վճռական մարդիկ: — Նրանք, վորոնք,
 Ինչպէս հայտնի չե ձեզ՝ Առաջնորդի որով
 Ընթացել են շաւղով նրա միշտ. —
 Կարելի՞ չե ասել, վոր ուրիշ
 Մի զարգացում կտար հեղինակը յերկին,

Յեթե ինքը դրեր նախավերջին
 Արարվածը չերկի: —
 Յեւ թիւ ե, թիւ,
 Վոր կարող ե աշատեղ մեզ համոզել, թե մենք,
 Ծավալելով աշտակ հեղինակի վերջին
 Թատրերգութւան ընթացքը — թեկուզ չնչին,
 Դեթ փոքրագուցն չափով հակասել ենք նրա
 Թատրերգութւան վոգուհ: — Կո՞ն աշգլխիս
 Մարդիկ արդէ՞ք աշատեղ: —

Դտեղիցը լուս ե: Ծի փոքր պառ-
 դայից հեռ:

Ինչպիս տեսնում եք դուք,
 Ո՛ր, աշգլխի մարդիկ աշատեղ չկան: —
 Այնինչ հիմա
 Յեա հաշտեղու չեմ ձեզ զարմանալի մի բան...
 Այսօր, չերբորդ արարն սկսեղու պահին,
 Վարագուցը չերբ նոր եր դեռ բարձրացել —
 Հաշտըվում ե հանկարծ մի ֆանտաստիք պարոն,
 Ձեռնափայտը ձեռքին ներկայանում ե մեզ,
 Յեւ հաշտում ե անփուշթ, սեթեթ
 Շարժուձեղով, վոր ինքը մեր հանճարեղ
 Հեղինակի աշս նոր, մահամնա չերկի
 Կենտրոնական պերսոնն ե... Վոր իրեն
 Հարկ ե հանձնել իր դերը սեփական...
 Վոր չի կարող ալլեա նա ինքնիրեն զսպել...
 Հասկանա՞ւմ եք՝ աշտակ:
 Վո՞չ ավելի, վո՞չ ել մի մաղաչափ պտկա...
 Շարժուձեղով մի փոքր ծիծաղաշարժ,

Յեւլ սուլելով թեթեւ, արկածացին մի չերդ,
Անսիրոյթ՝ նստում ե նա իմ սեղանի վրա,
Նստում ե վտարը վտարին,
Յեւլ պնդում ե, թե ինքը հեղինակի մտքի
Հանճարաւիպլ ծնունդն ե... Վոր իր համար
Սահմանած ե չեղել մեր հեղինակն իրրեւ
Թատրերգության մեջ այս
Կենտրոնական մի դեր...

Դասկինում ծիծաղ:

Յեւլ վոր իրրեւ ջնջել ե մի ինչ-վոր մարդ
Կենտրոնական իր դերը թատրերգութւոյնից, —
Յեւլ խոսքերով իր աչդ,
Ինչպեւ տեսնում եք պարզ — ակնարկում ե նա
ինձ...

Դասկինում անհամբեր խլրտում:

Սովառնելով այսպեւ չերազներում վերին
Սպասում ե նա մեզ և ակնարկում ե պարզ,
Վոր զրկելով իրեն իր հոյակապ դերից —
Թատրերգութւոյնը մենք դարձրել ենք... մի
Փարս... —

Հասկանում եք. — այժմ ել նա աչնտեղ,
Մեր սենյակում նստած, վարապուշրի չետեղ,
Սուլում ե ինքնագործ և սպասում,
Վոր դուք կանչեք նրան — և նա խաղա իր դերը...

Դասկինում խուլ աղմուկ:

Բայց կո՞ւ արդշոր այստեղ, այս դահլիճում,
Խեղքը գլխին մի մարդ, վոր հավատա

Այդ պարոնի խոսքին, հերյուրանքին այդ սուտ,
 Յեւ չգտնի, վոր զուր զըպարտություն ե դա:
 Ու ճանաչում ե մեր հեղինակին, կամ ու
 Հետեւ ե ե խորը ուսումնասիրել
 Հեղինակի յերկերը հոյակապ —
 Կծիծաղի անշուշտ այդ պարոնի վրա: —
 Ու վոր ծանոթ ե մեր հեղինակի
 Գրվածքների վրդու — նա գիտե,
 Վոր իր վնչ մի յերկում նա չունի
 Կենսաբոնական դեր:
 Յեւ գաղտնիք ե միթե ձեզ համար,
 Կամ հանելուկ,
 Վոր հեղինակը մեր ընդհանրապես
 Խուսափել ե բոլոր իր յերկերի մեջ
 Ինչ-վոր փքուն ու մեծ
 Հերոսների դերեր հանձնելուց: —
 Հենց սրանով ե վոր մեր հանձարեղ
 Անդուգական Վարպետը, ո, առաջին հերթին,
 Տարբերվում ե բոլոր թե՛ նոր, թե՛ հին
 Հանձարներից: -- Այն — Հենց սրանով ե նա
 Զանազանվում, ասենք, Սոփոկլեսից,
 Կամ Շեքսպիրից, կամ այլ բազմապիսի
 Պոետներից թե՛ նոր, թե՛ դասական: —
 Յեւ ասացեք խնդրեմ՝ թատերդական
 Իր վեր, իր վեր գրվածքում
 Իր վեր, թեկուզ փոքրիկ, յերկրորդական յերկում
 Հերոսներ ե դրել նա անխոց,
 Կամ գլխավոր անձեր, վորոնց շուրջը դառնար
 Թատերդության, ասենք, կառուցվածքը ամբողջ:

Կամ այդպիսի մի չերկ իր չերկերի շարքում.
Հարց եմ տալիս. — ո, կամ: —

Դաեկինը լուռ է:

Վոչ, այդպիսի փքուն,
Հերոսասպաշտ չերկեր նա չունի: —
Վորտեղից ե ել այս զարմանալի պերսոնը
Յերևացել այսօր, չեկել հանդես,
Յեւ ծանր, խանդարող քարի պես,
Կախվել Վարպետի անունից: —
Յեւ ինչո՞վ ե արդյոք հիմնավորում
Նա իրավունքը իր: — Ո՛ր, նրանո՞վ միայն,
Վոր Վարպետի նախկին գրվածքներից մեկում
Կա իսկապես նման չերկրորդական մի անձ,
Վոր խաղում ե չերբեմն պատահական դերեր: —
Դուք հիշում եք անշուշտ Վարպետի
Սկզբնական մի չերկը, վորի մեջ
Կա բանակից-բանակ պարերաբար անցնող
Յեթովպացու մի դեր: — Սյա անձն ե, վոր պիտի,
Իր ասելով, այսօր թատրերգության մեջ մեր
Կենտրոնական հերոսը հանդիսանա, —
Յեւ այս արսուրդը նա
Փաթաթում ե մեր մեծ հեղինակի վրին...
Ո՛ր, վորպիսի՞ մարմաջ, վորպիսի՞
Յեւ մեծամիտ, և՛ խելճ մոլորություն...
Տարված հերոսական չերազներով անձուկ՝
Յեկել, նստել ե նա վարագույրի լետել,
Յեւ պահանջում ե, վոր իր սեփական անձով
Ներկայանա նա ձեզ և ստանձնի իր դերը...

Յեւլ քանի լոր աշնտեղ աղմկում ե հիմա
Այդ ֆանտաստիք հերոսը ե խանդարում ե մեղ—
Ուստի խնդրում եմ ձեզ,
Վոր թույլ տաք նրան, լոր ինքը
Իր սեփական անձով ներկայանա,
Ասի իր տակիքը,
Իսկ հետո — ինչպես կամենաք: —
Համաձայն եք: —

Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Դ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ւ Ծ

— Կորչի: — Ձե, թող գա: —
— Հարկավոր չի: — Թող գա: — Թող կորչի:
— Մենք ուղղում ենք տեսնել արարվածը վերջին...
— Հեղինակի յերկում այդպիսի դեր չկա...

Մ Ի Զ Ա Յ Ն Դ Ա Հ Լ Ի Ճ Ի Վ Ե Ր Ջ Ի Յ

— Իսկ յես ասում եմ — կա: —

Ա Յ Լ, Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

— Հերցոգներ ե: — Գիտենք այդ պարոնին...
— Հեռացրեք նրան...

Ն Ո Ւ Յ Ն Զ Ա Յ Ն Ը Դ Ա Հ Լ Ի Ճ Ի Վ Ե Ր Ջ Ի Յ

— Սխալվում եք. — յես ինքս
Ճանաչում եմ նրան. — նա իրավճանք ունի...

Ա Յ Լ, Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

— Ո՞վ ե ասողը, ո՞վ... Հեռացրեք դրան...
— Զրպարտում ես: — Ստում ես: —

Մ Ի Ա Յ Լ Զ Ա Յ Ն Դ Ս Հ Լ Ի Ա Ի Վ Ե Ր Ջ Ի Յ

Ո՛ր, չկիր յե չերկինքը՝
Ճիշտ ե տեսնում հերոսը...

Մ Ի Բ Ա Մ Բ Զ Ա Յ Ն

Ո՛ր, չկիր
Հենց դու յնկ ես հերոս մի աշխարհի...

Դաեկնում ծիծաղ:

Ն Ո Ւ Յ Ն Զ Ա Յ Ն Ը Դ Ս Հ Լ Ի Ա Ի Վ Ե Ր Ջ Ի Յ

Հանդիսական ալրեր: — Հանդիսականներ: —
Թույլ տվեք ինձ՝ տեսնի յես հերոսի մասին...

Բ Ա Ջ Մ Ա Թ Ի Վ Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Զ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

— Հարկավոր չի: — Կորչի: — Մենք չենք ուզում
լսել...

Թ Ա Տ Բ Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Լուռ, անայլայլ դիտում ե դաեկին
աղմուկը յեկ ի նկատի յե առնում
դաեկին՝ համադրություներ: — Յեկ
յերբ աղմուկը հասնում ե զագաթ-
նակեան—ասում ե անվրդով, հա-
սառունն նայնով:

Հանդիսական ալրեր: — Հանդիսականներ: —
Հանգստացե՛ք: — Լսե՛ք: — Կարիք չկա

Աղմկելու: — Առանց աղմուկի չեմ
Մենք կպարզենք խնդիրը: — Լուսեք: —

Դահլիճում սիրում ե լուսքում:

Յերբ քիչ առաջ չեա լինքս, դիմելով ձեզ,
Հարցըրեցի քանիցս, թե դահլիճում
Կո՞ւ արդյոք արարած մի թեկուղ,
Վոր գտնում ե, վոր մեր նախավերջին արարը
Հակասում ե մեր մեծ հեղինակի վողուն —
Պատասխանող չեղավ: — Սակայն ինչո՞ւ համար են
Մի քանիսի ձայներն այժմ յերգում ուրիշ
Հայտնություններ... Պարզ չե՞մ ի՞նչ ձեզ,
Վոր ֆանտաստիք հերոսն այս դահլիճում ունի
Համախոհներ: — Յեղ չեա
Հարց եմ տալիս ահա՝ կո՞ւն դահլիճում մարդիկ,
Վոր հավատում են այդ տարորինակ անձին: —

Դահլիճում սիրում ե մեռելային
լուսքում:

Յերրորդ անգամն ե, վոր հարցնում եմ արդեն. —
Կո՞ւն դահլիճում մարդիկ,
Վոր հավատում են այդ հերոսին: —
Դե, այդպիսի մարդիկ չեթե կան՝
Թող դան՝ իրենց ուղածն ամբիոնից ասեն: —

ՌԱՅԱԿԱՆ ԶՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԴԱՆԻՃՈՒՄ

— Վո՞չ: — Այդպիսի մարդիկ այս դահլիճում չկան:
— Ավելորդ ե: — Իզուր ե: — Հերյուրանք ե: —

Մ Ի Հ Ա Ս Տ Ա Տ Ո Ւ Ն Ձ Ա Յ Ն Ա Ն Կ Յ Ո Ւ Ն Ի Յ

— Ձէ, կա՛ն: —

Կարելի՞ չի խոսել: —

Դահլիճում մտած բոլոր հանդիսա-
կանները օրջվում են դեպի ձայնը:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ն Ը

Նույն հանդիսա, ամայլայլ ձայնով:

Խնդրեմ, խնդրեմ, ինչո՞ւ չես Մենք լսում ենք:
Ասե՛ք:

Դուցի ախտե՞ղ կգա՞ր: —

Հ Ա Ս Տ Ա Տ Ո Ւ Ն Ձ Ա Յ Ն Ը

Յիթե կարելի չե՛ կգա՞մ: —

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ն Ը

Բարեհաճեցե՛ք: --

Դահլիճի անկյունից դուրս է գալիս
մի տարիֆու, բայց առույգ հանդի-
սական յեւ հաստատուն բայերով,
անցնելով ամբողջ դահլիճի միջով,
բայում է դեպի բեմը:

Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ձ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Դ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ւ Մ

— Ահա՛վա՛սիկ հերոսը: — Նա չի, Վոր կա: —

Տ Ա Ր Ի Ք Ո Տ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն Ը

Սխալվեցի՛ք, քեռի՛: Հերոսը դեռ կգա՞: —

Դալլում և դեպի բեմը:

ՌԱՅԱԿԱՆ ՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

- Հերոսը չի չեթե — նրա քեռին ե, կամ
- Խաչեղբայրը նրա... — Նա չե, վոր կա: —
- Հետաքրքիր ե՝ ի՞նչ պիտի ասի...
- Հարկավոր չի: —

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

Ո, վո՛չ: — Թողե՛ք խոսի: —

Դաեկինում կրկին օրում և մեռե-
լային լուսքում: Տաքիոս համայի-
սակաճը արդեն բաժնացել և բեմ
յեվ կանգնել Տնորենի կողքին: Հեճ
վոր դաեկինում օրում և լուսքում՝
նա սկսում և խոսել հասարակում,
վնոակաճ ծայնով:

ՏԱՐԻԳՈՑ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

Հանդիսականներ, —
Մեր թատրոնում այսօր, ինչպես գիտեք,
Բեմ ե հանվում մի նոր թատրերգութուն:
Սակայն ինչո՞ւ չեք դուք
Այս հանճարեղ չերկի չուրաքանչյուր արարը
Հարվածությամբ դիտում: —
Առաջինը՝ սա մեր անդուգական
Հեղինակի այն դործն ե, վորին, ավա՛ղ,
Վիճակված եր լինել նրա գրչի
Արդասիքը վերջին:

Յերկրորդ պատճառը ձեր հիացմունքի —
 Թափուրերգության սյուժենն է — Խնչպիս տեսաք՝
 Սա պատմությունն է մեր հերոսական
 Գոյամարտի — Այո՛ — Մեր այսորվա կյանքի
 Յուրաքանչյուր չնչին հնչյունն անդամ
 Պիտի գտնեք անշուշտ արձագանքված այստեղ, —
 Մանավանդ լոր սա մեր հանճարեղ
 Հեղինակի գրվածքն է — Սակայն, —
 Հանդիսական այրեր մեծարդո՛հ, —
 Յերրորդ արարը մենք արդեն տեսանք,
 Յեւ չես պիտի պնդեմ,
 Վոր, ընդհանուր ձեր այս հիացմունքին ընդդեմ, —
 Չմնացինք մենք գոհ:
 Ինչո՞ւ — Պարզ չե՞ միթե — Արարվածում մեծ այդ
 Մենք չտեսանք
 Վե՛հ մեր մեռած, մեր մեծ հեղինակի հանճարը,
 Վե՛հ պատկերը մեր մեծ պայքարի, —
 Յեւ, չգիտենք թեև մենք իսկական պատճառը, —
 Սակայն հայտնի չե մեզ, լոր այս յերկում
 Իր սեփական ձեռքով
 Մեր Տնորենը մեծ շտկումներ է արել —
 Յեւ, լորքան ել ասածս ձեզ հերյուրանք թվա,
 Կամ անհաճո թվա Տնորենին, —
 Յես ձեզ հայտնեմ պիտի,
 Վոր հերոսը ճիշտ է —

Դեպի ինձ մ աղմուկ:

Ավելին: —

Վորքան ել մեր արդո Տնորենը պնդի,

Թե այդ ընդդեմ ե մեր հեղինակի վողուհի,—
 Այնուհանդերձ հայտնեմ չես սլիտի,
 Իբրեւ ստույգ մի փաստ,
 Վոր աչքերով իմ այս
 Յես տեսել եմ մեր մեծ Վարպետի
 Խնքնագիր ձեռագիրն իսկական,—
 Յեւ հայտնում եմ ահա, վոր դրվածքում նրա—
 Այդ մեծ հերոսը—կա՛ռ—Յեւ նրան
 Սահմանել ե իրոք հեղինակը մեր—
 Կենտրոնական մի դերի—

Դաեկիմում արուստ ե մեռելայից
 լուսքում:

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

ՍՈՒՄ Ե՛—Ձեռագրում այդպիսի բան չկա՛:

ՏԱՐԻԳՈՏ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

Իսկ ի՞նչ ե ձեռագիրը:—

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

Այդպիսի ձեռագիր չկա՛:—

ՌԱՅԱԿԱՆ ԶՈՒԹՈՒՆՆԵՐ ԴԱՀԼԻՃՈՒԾ

- ՍՈՒՄ Ե՛— Անմիտ զրույց:— Ասլացիւց:—
- Հերցուրանք Ե՛— Ճիշտ Ե՛— Հերցուրողը դժւոք
 եք:—
- Հայտնի չեն մեզ խոսքերն այդ վաղուց...

- Այդ պարոնը չափազանց հանդուգն է...
- Ձեռագիրը տվեք: Ի՞նչ ձեռագիր: —
- Ձեռագիր չի՛ յեղել: — Ձեռագիրը կորել է: —
- Յերրորդ արարն է լուկ — սեռագիր: —
- Հերցուրանք է բոլորը...
- Ո՛ր, Վո՛չ մի սող չկար արարվածում թերի...

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ն Ն Ը

Հանգիստ լսում է դանիլին բացա-
կանչությունները: — Յե՛վ կրկին, յեր
աղմուկը հասնում է գազաքնակե-
սին, նա մի քայլ առաջ է գալիս
յե՛վ սսում հաստաց, հավաստա-
կծոված ձայնով:

Հանգստացե՛ք: — Թողե՛ք, թող ապացույց բերի:

Ցիբում է լուռքում: Տաբիֆոս համ-
դիսականին:

Լա՛վ: — Ասացե՛ք խնդրեմ՝ Վճրտեղ եք դուք տեսել
Ձեռագիրը:

Տ Ա Ք Ի Գ Ո Տ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն Ը

Ձեղ մոտ: — Ձեր սեղանի վրա: —

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ն Ն Ը

Ի՞մ սեղանի վրա, թե տնորենը չնա եմ, —
Ձեռագիր չի՛ յեղել այդպիսի: —
Հայտնի չե բոլորին, վոր մեր մեռած Վարպետը
Ի՛ր այս յերկի յերկու արարն է լուկ թողել —

Ամբողջովին գրված: — Թե ցանկանում եք՝ հետըս
կարող եք հենց հիմա իմ սենյակը չերթալ
Յեւ ձեռագիրն անտեղ ձեր աչքերով կարդալ:—
Ուղղում եք:—

ՏԱՐԻՓՈՏ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

ՎճՀ:

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

Ինչո՞ւ:

ՏԱՐԻՓՈՏ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

Ձեռագիրը փոխել եք:

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

Ապացո՞ւյց:

ՏԱՐԻՓՈՏ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

Դժբախտությունն հենց այն է,
վոր ապացույց չկա:

Գանկնում զվարք ծիծաղ:

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

Դուք եկարող եք դուք
Մեզ կողմնակի կերպով ապացույցել ձեր թեզը.
Հեղինակի չերկերից, դիցուք,

Ապացույցներ, փաստեր բերելով: —
Գուցե աչդպե՞ս սնդեք, վոր սխալվողը — չես եմ: —
Դա կլինի թե՛ ճիշտ, թե՛ խեղոք: —

Տ Ա Ր Ի Գ Ո Տ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն Ը

Լուռ է:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Ուրեմն ի՞նչ: — Լռում եք: — Ընդունենք,
վոր լռությունը ձեր — անկարողության նշան է: —

Տ Ա Ր Ի Գ Ո Տ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն Ը

Լուռ է:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Վերջացրի՞ք ուրեմն: —

Տ Ա Ր Ի Գ Ո Տ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն Ը

Հանկարծ բռնկվելով:

Ո, վո՛չ, ո, վո՛չ, ո, վո՛չ... Անկարողը դուք եք: —
Յեթե աչքքան ուղղում եք, վոր սրաշտպանեմ
Այլ փաստերով ասածս, — վորքան կուզեք.
Առաջինը — հենց ան, վոր ձեռագիրը դուք
Մեղանից թողցնում եք...

Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Չ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն Ն Ե Ր Դ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ի Մ

— Համ-համ-համ...

— Ապացույցեց... — Իսկ ո՞վ եր հենց հիմա

Առաջարկում — գնալ և ձեռագիրն այնտեղ
Ձեր աչքերով կարդալ...

ԿԻ ԱՆՎՍՏԱՀ ՉԱՅՆ

Ձեռագիրը փոխված է...

ԿԻ ԲԱՄԲ ՉԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Ապացոյց...

ՆՈՒՅՆ ԱՆՎՍՏԱՀ ՉԱՅՆԸ

Ապացոյցը կորել է...

ԲԱՅԱԿԱՆ ՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

- Հմ~հմ~հմ... — Դե թող ինքը գրի...
- Ապացոյցը կորել է... — Ինչպես ձեր
- Խնկքն է կորել, քեռի...

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ

Դաեղինն:

Հանդատացե՛ք խնդրեմ: — Լռեցե՛ք:

Ցարիոս հանդիսակազմ:

Շարունակեցե՛ք խնդրեմ:

ՏԱՐԻՔՈՏ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

Գեղեցիկ: —

Յեթե անգամ թողնենք ձեռագիրը մի կողմ

Յեւ յեղնենք չերկի բովանդակությունից —
 Ապա ասենք պիտի, վոր ամբողջը
 Աղավաղված եւ և մեր Վարպետի
 Գրվածքների հետ այլ — սուրճնությունն չունի —
 Անհերքելի չե այս փաստը: —
 Բայց յես այստեղ
 Ձեմ կամենում խոսել ըստ ելության յերկար: —
 Յես սլահանջում եմ լով, վոր հերոսն ինքը գա,
 Ներկայանա ամբողջ դահլիճին —
 Յեւ կտեսնենք այնժամ, թե տոբրենը մեր
 Այդ վիթխարի, այդ բարձր, այդ հանճարեղ
 Հերոսի հետ արդյոք ինչպես պիտի վիճի...

Դանիելնում ծիծաղ:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Վերջացրի՞ք: —

Տ Ա Ր Ի Ք Ո Տ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն Ը

Այո: —

Իջնում ե բեմից յեւ դանիելի աղ-
 մուկի միջով վերադառնում ե ան-
 այլայլ յեւ ցատում իր տեղը:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Հանդիսականներ: —

Մենք լսեցինք արդո անձինն այս,
 Վեր փորձ արավ մի պահ համոզել մեզ,

Թե ինքնակող հերոսը հեղինակի գրչի
 Արդասիրն և իրոք: — Կո՞տ արգելք ասա
 Խելքը գլխին մի մարդ, վոր հավատա նրա
 Պնդումներին անհիմն ու անիմաստ:
 Կարծում եմ, վոր չկա: — Յե՛վ իրոք՝
 Խնդով եր նա փորձում աղացուցել իր թեղը: —
 Խնչպես տեսաք, աչս աչքը սկզբում
 Ձեզ համողել ուղեց, վոր չկա եմ
 Չարիքների արմատը: — Նա անդամ,
 Խնչպես տեսաք՝ մի փոքր խարդախության դի-
 մեց.

Նա անհողդողդ հայտնեց, վոր սեփական
 Իր աչքերով տեսել և հեղինակի լերկը
 Իմ սեղանի վրա... Բալց չերը չես՝
 Հաշտ՝ խնդրեցի նրան անցնել ինձ հետ սենյակս
 Յե՛վ ձեռագիրն աչնտեղ ստուգել --
 Նա, չգիտենք ինչու, հրաժարվեց: -- Մեկ և
 Նա համողել ուղեց, վոր միտին և
 Խնքը՝ իրրե տեղչակ հեղինակի վողուն...
 Յե՛վ վորպես աչգլխին՝ նա փրուն,
 Մին խոսքերով, առանց աղացուցչի, հայտնեց,
 Փութկոտությամբ անհոգ մի թռչունի —
 Վոր Վարպետի լերկի նախավերջին արարը
 Իր չերկերի հետ ալ — տալնչություն չունի...

Դանկինում պոպոհ աղմուկ:

Հասկանում եք, արդո հանդիսականներ, —
 Այդ մարդու հանդուգն կարծիքով —
 Մեր հանճարեղ, մեր մեծ, մեր անմեռ

Հեղինակի զրչի

Արգասիքը վերջին —

Մի ինչ-վոր միֆական հերոսի

Չլինելով — գառնում և տնիմաստ ու չնչին...

Սա ի՞նչ և, ո, ալքեր, վեթե վոչ

Մի հանդուգն, սատր հերցուրանք,

Վոր ստվեր և նետում ո, վոյժ, ո, վոյժ

Մեր թատրոնի վրա... — Ավելին.

Բացահայտ չե՞ միթե լուրերիդ

Այդ հանդուգն փորձից,

Վոր ինչ-վոր մարդիկ տարորինակ

Աշխատում են, ճգնում են շարունակ՝

Ամենասե լուտանքը դարձնելով գործիք՝

Ցեխ շարտել մեր մեծ հեղինակի գործին...

Դաեկիցում բաժնուցում և անուս-
լի աղմուկ:

Ը Ս. Յ Ս. Վ Ա Ն Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Գ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ւ Մ՝

— Ամթի: — Ամթի: — Ամթի: — խաչառակու-
թյսն...

— Դուրս շարտել դրանց, վեթե դուք

— Մեղսակից չեք իրոք... — Յեվ հերոսին ել
հետը...

— Շարունակել պիտի... — Սա աղետ և...

— Ո՛, ամոթահր և սա մեղ լուրերի համար...

— Ել ինչո՞ւ չե նստել նա հիմա

— Վարագույրի վտակը... — Սարերա

— Արարած և վեղել նա միշտ կը...

Մ Ի Ի Ն Ք Ն Ա Վ Ս Տ Ա Հ Զ Ա Յ Ն

Վհչ: — Սխալվում եք դուք: — Հանդիսականը
ճիշտ ե...

Մ Ի Ա Յ Լ, Ի Ն Ք Ն Ա Վ Ս Տ Ա Հ Զ Ա Յ Ն

Յես ինքս ել եմ տեսել ձեռագիրը...
Այնտեղ հերոսը կա...

Մ Ի Յ Ե Ր Ր Ո Ր Գ Զ Ա Յ Ն

Տնորենն ե ջնջել...

Մ Ի Կ Ե Ր Կ Ե Ր Ո Ւ Ն Զ Ա Յ Ն

Բայց ինչո՞ւ չե ջնջել...

Մ Ի Ի Ն Ք Ն Ա Վ Ս Տ Ա Հ Զ Ա Յ Ն

Վոր իրը,
Իր ուղածը լինի...

Մ Ի Կ Ա Ն Ա Յ Ի Զ Ա Յ Ն

Ո՛ր, ինչե՛ր,
Ինչե՛ր եք դուք ասում... — Ձեռագիրը ջնջել...

Ա Ջ Ք Ե Ր Ը Թ Ա Ր Թ Ո Ղ, Մ Ի Մ Ա Ր Գ

Ձեմ հասկանում վռչինչ... Ի՞նչ կարիք կա...
Ո՞վ ե ջնջել... Ինչո՞ւ... Ձեմ հասկանում վռչինչ...

Մ Ի Վ Ի Ճ Ա Բ Ա Ն Ե Լ Չ Ս Ի Բ Ո Ղ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն

Միթե խաբժում ե նա... Սրիկն,
Սրիկն չե նա, վոչ թե հերոս...
Բայց ինչո՞ւ չեք թողնում, վոր խանգարի —
Ականջիցը բռնեք — և դժւար...

Մ Ի Ա Յ Լ Ա Չ Գ Ե Բ Ը Թ Ա Բ Թ Ո Ղ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն

Ձե՛մ հասկանում վոչինչ... Յեա մի բարի
Հանդիսական եմ լուի, վոր թատրոն եմ լեկել...
Բայց ինչո՞ւ չեն աչստեղ աղմկում...
Յեա սիրում եմ հանդիսող... Յեա դե՛մ եմ
Այս աղմուկին... Յեա սիրում եմ, վոր բեմը
Խորատուղվի մի փոքր կիսամիտում —
Լինի լուսին... Խաբժչկ... Ձե՛մ հասկանում վո-
չինչ...

Մ Ի Կ Ա Ն Ա Յ Ի Չ Ա Յ Ն

Ա՛խ, տապեք խնդրեմ — նա խեղապէս հերոս ե...
Յեա չափազանց սիրում եմ հերոսներին...
Ա՛խ, զանգրահեր ե միշտ հերոսների մորուսը...
Յեա լսել եմ անգամ, վոր նրանք
Վոսկիւփոշի՛ չեն միշտ շողում իրանց
Գանգուր մորուսներին...
Ա՛խ, չեա պաշտել եմ միշտ հերոսներին...

Մ Ի Բ Ա Մ Բ Չ Ա Յ Ն

Ձայնդ կտրիր, հիմա՛ր — Գնա հեքիսի՛ կարգա,
Կամ չափածո վեպեր —

Ծաղրելով:

Նա չամիսդանց սիրում է
Հերոսների մորումը... Իսկ դուք, տիկին,
Շոկոլադե չեք սիրում... Ասեք — կերեք: —

Յույց և հալիս կռիկը:

Կ Ա Ն Ա Ց Ի Զ Ա Յ Ն Ը

Փնւ, ինչ կոպիտն եք դուք...

Բ Ա Մ Բ Զ Ա Յ Ն Ը

Դի, կներեք...

Թ Ա Տ Բ Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Հանգստացեք խնդրեմ, լռեցեք.
Աղմկելով վռչինչ մենք չենք կարող անել: —
Այսպես ուրիմն, մենք
Ծանոթացանք արդեն հանձարեղ
Մեր հերոսի փալտն տաշտալաններից մեկի
Փաստարկումին անհիմն: — Ինչպես տեսաք՝
Այս տիպարները մեր հեղինակին
Ուղում են դուրս բերել մի տեսակ
Կեղծ-գասական զբոլ, վոր «Որեկտ» կամ «Բին»
Պիեսների նման «հերոսական»
Գրվածքներ ե դրում... Ո, վո՞ր, ո, վո՞ր
Հանդիսականն աչտուղ
Կարող ե հավատալ զրպարտանքի նման.
Այնինչ, անհերքելի փաստ ե,

Վոր գործերում մեր մեծ Վարպետի
 Նման յերկեր չկան: —
 Այստեղից և բոլորում հենց գլխավոր սխալը
 Այս հարգելի անձանց: — Մինչև հիմա սրանք
 Ձեն կարողացել ըմբռնել
 Մեր հանճարեղ, մեր մեծ հեղինակի վրդու
 Աննախորհրտաց ընթացքը: — Յեւ մեր
 Յերջանկությունն և թերևս մեծագուշն,
 Վոր մեր անմահ, մեր մեծ հեղինակի յերկերը
 Պատկանում են թատրոնին մեր միայն,
 Յեւ վոչ թե ձեր տեսած պարտնների նման
 Հերոսներին: — Հիմա
 Մնում և լսի, վոր մենք, հախ քան հերոսն ան-
 ձամբ
 Ներկայանա և խոսքը իր ասի, —
 Խնդրենք, վոր մեր արդո գործող անձերը գան
 Յեւ իրենց խոսքն ասեն այս ամենի մասին: —

Դառնալով դեպի վարագույրը:

Ո՞վ էա աչքակղ. — խնդրում եմ՝ խնդրեցեք,
 Վոր գլխավոր վերլու գերակատարը գան
 Յեւ բարբառեն այստեղ սեփական
 Իրենց կարծիքն արդո այս անձերի մասին: —

Վարագույրի յեկվից, եագած, ըստ
 րասբերցության, գինվորական առաջ-
 նորգների պայմանական զգեստներ
 դուրս են գալիս գլխավոր դերակա-
 ռատները յեւ կանգնում հնորենի
 կողին: Դահլիճը քնդու մ և ծափա-
 ետու քյո ններից:

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Դ Ե Ր Ա Կ Ա Տ Ա Ր Ը

Հանդիսական աչքերը — Այս խնդիրը, վոր աստ
 Այսքան հուզում ե ձեզ, — վոչ մթին ե, վոչ բարդ ե.
 Զարմանում ենք մենք լոկ, վոր այդ մարդը
 Հայտնվել ե այսոր մեր առաջ
 Յեւ պահանջում ե մեծ դեր...
 Յերեսուն տարի չե արդեն,
 Վոր յես խաղում եմ մեր հեղինակի գործերը, —
 Ինչպես տեսնում եք՝ յես — արդեն ծեր եմ, —
 Յեւ կարող եմ անգամ ձեզ ասել,
 Վոր Վարպետի գործում եմ ծերացել —
 Յեւ հայտնում եմ այստեղ յես ահա,
 Վոր վոչ միայն նրա մահամնա յերկում
 Այգակիսի դեր չկա,
 Այլե, իբրեւ ինքնին հասկանալի հերքում
 Այդ անիմաստ ու խեղճ մոլորության —
 Բավական ե թվել դրվածքները միայն
 Հեղինակի մեր մեծ ու հանճարեղ,
 Վորպեսզի պարզ լինի, վոր նման
 Հերյուրանքներ — միայն
 Անոգնական մարդիկ ընդունակ են ճարել...
 Յեւ չես ե՞ս պնդում եմ Տնորենի նման,
 Վոր հերյուրանք ե սա ե բարբաջանք տգետ.
 Զեմ կասկածում, վոր այս հասկանում եք դուք
 Ել —
 Իսկ մեզ համար, վոր միշտ խաղացել ենք յերկերը
 Հեղինակի մեր մեծ, — ո, այսպիսի խոսքերը
 Կարող են հարուցել ծաղր ու հեգնանք միայն...

Յեթե դործը դրսից դիտողներն համար
 Դեռ կարող են լինել կասկածանքներ վորոշ, —
 Ասա թող սլարդ լինի դիտողներին բոլոր,
 Անհերքելի լինի միանգամայն,
 Վոր պիեսը շարժող անձերի
 Պերսոնալում չկա և վնչ մի մարդ,
 Վոր հավատա աչք մուլթ կասկածներին
 Յով խոսքերին աչք: —
 Յով չե՞ արդյոք մի փաստ անհերքելի
 Այդ դավերի դեմ մուլթ — միահամուռ մեր խաղը,
 Ո՞վ եր մեր մեջ արդյոք իր կատարած դերում,
 Կամ իր խաղում — թերի. —
 Վճիռ դերակատարը...

Դանիելնում բուռն ծափահարու-
 քյուններ, վառուց ներս Առաջին
 Դերակատար մեկում և վարագույրի
 յեկելը յեկ նրա անդր բանում և Յեկ-
 բող Դերակատար:

Յ Ե Բ Գ Ի Բ Գ Դ Ե Բ Ա Կ Ա Տ Ա Բ Ը

Հանդիսական ալբեր: — Հանդիսականներ: —
 Ինչ վոր չես ձեզ այստեղ հիմնականում
 Բարձառելի պիտի — իմ դործակիցն արդեն
 Պարզ և վորոշ ասաց: — Մենք զարմանում,
 Զարմանում ենք միայն այս ամենի վրա: —
 Մենք խաղացինք արդեն նախապիլիքն արարը
 Միահամուռ, հանձնը ջանքերով, —
 Յով մեղանից վճիռ
 Դերակատարն արդյոք նկատեց,
 Վոր դրվածքում այս մեծ
 Հարկավոր և մի ինչ-վոր հերոս...

Յեւի հայտնում եմ չեա ահա ամբողջ
 Պերսոնալի կողմից մեր թատրոնի,
 Վոր աչա զրուցքը լոկ
 Մի նպատակ ունի. —
 Այն ե՛ր անվանարկել Տնորենին
 Յեւի հոյակապ դործին մեր խանդարել...
 Բայց մենք, բայց մենք, բայց մենք,
 Վոր մեր անմահ, մեր մեծ հեղինակի չերկերը
 Տարիներ ենք ամբողջ կատարել —
 Մեր սիրելի, մեր մեծ Տնորենի
 Ցուցմունքներով այժմ եւ մինչեւ վերջ
 Կկատարենք մեր պարտքը հեղինակի հանդեպ, —
 Յեւ վո՛չ մի, վո՛չ մի «հերոս»
 Ո, չի կարող մեր թափը կաշկանդել...

Դանիկնում բուռն, յեկարասեւ ծափահարություններ, վոր փոխվում են ուղեցիայի Տնորենի հասցեյին: Իյո ուղեցիայի ժամանակ Յեկորոյ Դեբակասարը յեւս անցնում է վարագույրի յեսեվը յեւ բենի վրա մնում է միայն Տնորենը, վոր միանգամայն հանգիստ ու անոյլայլ սպասում է ուղեցիակ վերջանալուն: Դանիկնում ծափահարությունները հեղդիեն սկսում են դադարել յեւ ծայր են առնում բարձրաձայն վերներ ու բացականչություններ:

ԲԱՅԱԿԱՆ ՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

- Փառք ու պատիվ մեր մեծ Տնորենին...
- Տեսնք ինչ ճիշտ ասաց դերակատարը...
- Բայց ո՞վ աշխարհ հանեց այն պարոնին...

- Ել նա ինչո՞ւ համար ե...
- Տարորինակ արկած... — Անհավատալի...
- Բայց վորտեղի՞ց չեկավ այդ ֆանտաստիք հե-
րոսը...
- Ճիշտ. — վորտեղի՞ց չեկավ... — Յեթե լմա-
նայի...
- Հեաաքքքիւր ե — նա վոսկեմորո՞ւ ե...
- Ելի՞, տիկին... — Թողեք ինձ հանգիստ...
- Հեռացրեք դրանց... — Բայց ճիշտ.
- Նա վորտեղի՞ց արդյոք հրապարակ չեկավ...
- Ձե՞ք հասկանում. — նրանք են հնարել...
- Ո՞վ: — Չգիտե՞ք: — Բազում թշնամիները մեր...
- Ի՞նչ եք ասում... — Այո: — Անկասկած: —
- Ձե՞ք սխալվում... — Ո, Վո՛չ: — Իսկ ապացուց
ունե՞ք...
- Վո՛չ... բայց... չեթե... սակայն... ել ո՞վ,
ինչո՞ւ...
- Ի՞նչ միամիտն եք դուք. --- նրա նենդ
- Վոսոխներն են արել... — Այսինքն ո՞ւմ...
- Ի՞նչ միամիտն եք դուք... — Տնորենի...
- Ի՞նչ եք ասում... — Իհարկե... — Հա՛ — հա՛ —
հա՛...
- Սակայն կտնչենք — տեսնենք... — Ի՞նչ ե աս-
ում տեսնենք
- Տարորինակ այդ անձը... — Կտնչենք — տես-
նենք: —
- Հարկավոր չե: — Արա՛րը թող սկսեն...
- Շարունակեն այսինքն... — Իսկ նա՞ —
- Թատրերգության հերոսը... — Թող կորչի: —

- Ել լինչ հերոս... ել լինչ... Թե վոր չի...
- Չի խանութարի տեսնել անուհանդերձ նրան...
- Մանավանդ վոր ան մարդը... ան տարիքոտն
ասաց,
- Վոր սեփական աչքով... — Չհավատանք.
- Այդ լինքն և հնարել... — Բայց լինչ ոգուտ
ունի...
- Չեք հասկանում — նրա՛ն հարվածելու համար...
- Ա՛նտ... բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ... չեմ հասկանում
վոչինչ...
- Ձարմանալի տվետն եք. — նա ուրիշ
- Մի թատրոնի միջնորդ ե... — Ի՛նչ եք ասում...
-
- Հերյուրանք ե... — Լուտանք ե... — Զրպար-
տություն և սո՛ւտ...

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Խոթը ուժաղբոլրյամբ լսում է դաե-
լինի խոստկոլրյունները յեվ առան-
ձին բացականչոլրյուններ: Յեր
հիմնականում նրա համար պարզ-
վում է դաեյլինի հրամաղբոլրյունը—
նա մի քայլ առաջ է գալիս յեվ դի-
մում է հանդիսականներից ստոր,
սեմերդով ձայնով:

Հանդիսականներ: —

Դաեյլինում հիբում է լուրթյուն:

Ահավասիկ լսում եմ յիս զրույցները ձեր,
Յեվ նկատում եմ պարզ, վոր մի-յերկու

Հարգելի անձանց բացառութիամբ —
 Բոլորդ նսննն եք ուղղում, —
 Այն ե՛վ լոր մենք նրան անգամ չեղույթ չտանք:—
 Սակայն քանի լոր նա, այդ ֆանտաստիք պա-
 րոնը,
 Սպասում ե անտեղ, վարագույրի յետևը,
 Յեվ մեղ խան-գա-րում ե,
 Յեվ պահանջում ե իր դերը, —
 Թույլ տանք նրան՝ թող գա, և ասելիքն ասի:—

ԴԾՈՆԱԼՈՎ ԿԵՎԻ ՎԱՐԱԳՊԼՅՐ:

Ե՛յ, ռվ կա այդտեղ. — կանչեցեք հերոսին: —

Ը Ա Յ Ա Կ Ա Ն Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Դ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ւ Ծ

— Թող կորչի: — Պետք չե: — Ժամանակ չկա: —
 — Շարունակեցեք ներկայացումը...
 — Վոչ, թող գա: — Թող գա: —
 — Մենք պահանջում ենք...
 — Թող գա ու գնա: — Ի՞նչ կըկորցրենք: —
 — Թերևս մի քիչ զվարճանանք ել...
 — Թե ինձ հարցրենք —
 — Ձուր ենք կորցնում մենք ժամանակը...
 — Ախ, գալու չե նա — հերոսը լինքը...
 — Ելի՞... — Ձենք ուղղում: — Թող գա: — Թող
 կորչի: —
 — Կանչեցեք, թող գա: — Ձե, հարկավոր չի...

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Արագ դառնալով դեղի վարագույրը
կրկնում է հաստատ, հրամայող շեշ-
տով:

Մ. Դ. Դ. Կա աշխատող, բեմի չեղեղում,
Կանչեցեք նրան, թող դա, թող խոսի, —
Յեղ տեսնենք, թե աչա հանճարեղ դարում
Վորքան է տեղում
Կյանքը պաթեթիկ, թղթի հերոսի...

Դաեղինը բնյում է զվարթ ծիծա-
ղից: Բեմի յեղեղից լսվում են հաղ-
նեղ վասնածայներ—յեղ ահա բաց-
վում է վարագույրի մեջքեղի ծալքը
յեղ դուրս է գալիս Հերոսը կամ
Գլխավոր Անձը, վոր մոտ հառապում
սարկիսն, բարձրահասակ, աստա-
կան սեղ մարտիկ յեղ դերասանա-
կան յերկար մազերով մի մառդ և՛
հազիմ սեղ, անբեղ անձեղվանոց
յեղ գլխի սեղ, լայնեղ, բավոյա
գլխարի:

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Գլխարիը սիրալի բարձրացնելով
յեղ բարեզելով հանդիսականներին

Ո, ահա և յնս.

Հանճարադուլն մեր հեղինակի

Հանճարեղ յերկի

Գլխավոր անձս, կամ հերոսս մեծ: —

Դաեղինում մի-յերկու ծափահարու-
բյուն, երկ, ծիծաղ, աղմուկ, յեղ
աչա աղմուկի միջից հանկարծ հըն-
չում է մի բարակ կանացի ձայն:

Մ Ի Կ Ա Ն Ա Յ Ի Զ Ա Յ Ն

Ա՛խ, նա խաղապե՛ս հերոս ե չերգել...
Կամ հերոս ե նա, կամ հայտնի չերգելիչ...

Մ Ի Բ Ա Մ Բ Զ Ա Յ Ն

Ինչի՞ց չերկաց. — աչծի մորուսից,
Թե՞ սրունքների կլորությունից...

Դաեկինը թողում է զվարթ ծիծաղից:

Ա Յ Լ Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Զ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն Ն Ե Բ

— Բայց իրո՞ք նա քիչ նման ե կարծես
— Հերոսի, կամ աչլ գլխավոր անձի...
— Համենայն դեպս պատկառելի չե
— Ի՞ր արտաքինով... — Վոչինչ առանձին
— Չեմ տեսնում նրա արտաքինի մեջ...
— Ինչո՞ւ. — լսվե՛ ե շատ... — Դեմքը բարի չե...
— Բայց լսենք նրան... — Արտաքինը — հեչ, —

Դաեկինում օրում է լուսքյուն:

Հ Ն Բ Ո Ս Ը

Հանդիսականներ: — Ո, աչրեր արգո՛ւ —
Բեմի չեռեկից չեա լսում ելի
Մեր Տնորենի զրույցը ձեզ հետ —
Յեվ կարո՞ղ ելի արգչոք մնալ գոհ...
Ի՞նչ խոսք, վոր նա մեծ հմտություն ունի
Միամիտ մարդկանց համոզելու մեջ,

Կամ թող փչելու նրանց աչքերին...
 Ամբողջ չերկու ժամ չես լսում ելի,
 Թե ինչպես նա ձեզ, հանգիստականներ,
 Համոզում եր, թե հեղինակը մեր
 Իր բոլոր թե հին, թե նոր չերկերում
 Իբրև թե միայն անգուշ, գլմազուրկ
 Դեմքեր ե կերտում, նկարագրում...
 Վոր սրանով ե իբրև թե մեր մեծ,
 Հանճարեղագուշ հեղինակը միշտ
 Տարբերվել բոլոր թե հին ե թե նոր
 Հանճարեղագուշ վողբերգուհերից...

Պատու զա:

Սա ինչ ե, արդո հանգիստականներ,
 Յեթե վոչ — հեգնանք ու ծաղր կրկնակի
 Հանճարեղագուշ մեր հեղինակի
 Հասցեչին: — Այո: — Վերցնենք թեկուղ
 Մենք նրա վերջին, աչտորվա չերկի
 Բովանդակության առանցքը միայն. —
 Ո՛ր, ի՞նչն ե միակ
 Գաղափարը, կամ խորհուրդը, վոր նա
 Դրել ե չերկում իր այս վեթխարի. —
 Պարզ չե՞ ձեզ մեթե, վոր դա — մեր դարի
 Յեվ մեր պաշարի
 Պաթոսն ե վսեմ ու հերոսական: —
 Տեսնում եք սակայն
 Դուք նման մի բան
 Մեր Տնորենի բեմագրության մեջ...
 Ո, վոչ: — Նա միայն վողբալի ու խեղճ

Խրտվիլակներ ե ասպարեղ հանել, —
 Յեվ մեր Վարպետի հղացումն այսպես
 Խաչտառակարար հիմքից կործանել...

Ռ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ձ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Կ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ւ Մ

- Սճատ եւ — Սխմլ ե այդ: — Ձեր կարծիքով ե
 լոկ
- Այդ ամենը աջդպես: — Իզմէր խոսքեր: —
- Այլ, նա ուղղում ե լոկ, վոր վոսկե
- Մրցակառքեր շաչեն սրընթաց...
- Ծշմարիտ ե ասում... — Աննախընթաց
- Խիզախութչուն կոպիտ Տնորենի հանդեպ...
- Ծշմարիտ ե ասում: — Միայն անդամ
- Խրտվիլակներ կաչին արարվածում չերբորդ...
- Ելի, որիորդ, ելի... — Բոլորը խորթ
- Ու թշնամի մարդկանց հերցուրանք ե աններ...
- Թողեք շարունակի...

Հ Ե Ր Ո Ս Ի

Հանդիսակաճաներ:

Մեր Տնորենը այստեղ ձեզ ասաց,
 Վոր իբր անմահ հեղինակը մեր
 Վողբերդութչունն այս թողել ե կիսատ.
 Վոր իբր նրա առաջին չերկու
 Արարն ե միայն նա ինքը գրել,
 Վոր իբր նրա հանճարեղ չերկում
 Չկա վնչ մի մեծ, հերոսական դեր...
 Իրեն առարկող հանդիսականին,

Վորն, ինչպես ասաց, իր դուշդ աչքերով
Տեսել ե, դրված հենց իր սեղանին,
Մեր հեղինակի ձեռագիրը վողջ —
Նա խնդրեց անցնել սենյակն իր և անդ
Խնդրի ելությունն ընդմիշտ ստուգել...
Այսպես նա ասաց, ալրեր, — և դուք ել
Իհարկե, խելուցն հալատացի՛ք այդ
Խորամանկամիտ սլաքմանին հմուտ...
Ձե՛ք չենթադրում սակայն արդյոք դուք,
Վոր կարող ե այդ ձեռագիրը լսել
Ազատոված, խուզած պատճենը լինել
Մեր հեղինակի չերկի հանճարեղ...
Ձե՛ք չենթադրում, վոր հարկ ե գոնե
Մեր մեծ Վարպետի անփոփոխ, անեղծ
Ձեռագիրը, կամ պատճենը ճարել...

ՏԳՐԵՆԻՆԸ:

Ի՞նչ կտեսք սրան, արդո՞ւ Տնորեն: —

ԹԱՏՐՈՆԻ ՏՆՈՐԵՆԸ:

Վո՛չ ձեռագիր ե չեղել ինչ-վոր մեծ,
Յեւ վո՛չ ել կորել: —
Վո՛չ մի ձեռագիր, լսում եք, չերբեք
Վո՛չ կրճատել ենք և վո՛չ ել փոխել: —
Յերկու արարի ձեռագիրն ե լսի
Մեր հեղինակը թղթերում թողել —
Յեւ նրա քողած ձեռագիրն — անեղծ,
Անխախտ վիճակում մե՛նք բեւ եմք հանել: —

Հ Ն Բ Ո Ս Ը

Իսկ չկա՞ն արդյոք ձեռագրում այդ
Պակաս յերեսներ, կամ արարվածներ՝
Կրճատված, կիսատ...

Թ Ա Տ Բ Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Ո, իհարկե կան: — Կիսից սկսած
Կան արարվածներ, անձնակ տեղեր: —
Բալց, ինչպես գիտեք, նա թեկուղ կիսատ,
Սակայն՝ հիմնական դժերով լրիվ
Ու ամբողջական մի դործ ե թողել: —

Հ Ն Բ Ո Ս Ը

Կրկին դիմելով հաճությամբ երևի:

Ուրեմն այսպես: — Ինչպես լսեցիք՝
Մեր Տնորենը ինքն ել ե պնդում,
Վոր ձեռագրում կան պակաս եջեր,
Կիսավարտ տեղեր... Մնացածը դուք
Կարող եք, ինչպես հարկն ե, հասկանալ...
Զեռագիրն, ավանդ, կորած ե անգարձ...
Հարկ կա՞ ել թափել անխմաստ ջանքեր...
Մեզ չերբեկցե ո, գծված թե աչն
Հաջողվի գտնել, կամ վերականգնել...
Մնում ե ուստի մեզ հեղինակի
Կյանքի բովանդակ դործից չեղնելով —
Փորձել համոզել ու ապացուցել,
Վոր նրա վերջին գրվածքում իրող
Յեղել ե մի մեծ, հանճարեղ հերոս...

Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Զ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Դ Ա Հ Ղ Ի Ճ Ո Ւ Մ

— Բավականն ես — Վերջի — Շատ եք յերկարում։ —
 — Ել լինչ ապացուցց, ֆանտաստիք պարոն...
 — Բայց չե՞ վոր նա կա... — Յեթե կա — ապա
 — Իրավացի չե... — Ա՛յ քեզ սկզբունք...
 — Նման հերոսներ շուկայում թափած
 — Ինչքան կամենաք... — Սխալվում եք դուք.
 — Տնորենն լինքն ել կարծես ընդունեց,
 — Վոր ձեռագիրը... — Մի՞թե... — Այդպիսի
 — Պնդում նա չարեց։ — Բայց ինչո՞ւ լռեց
 — Յերբ հերոսն արավ իր ակնարկը նուրը...
 — Ի՞նչ աներ. — նրա վզակոթին տար
 — Յեվ շարտեր դձուրս... — Դձուրս շարտել, դձուրս...
 — Շատ ե վերկարում... — Շարունակեցեք
 — Ներկայացումը... — Կռեք։ — Կռու՞թյ՜՜ն։ —

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Հանդատացեք, արևեր։ —

Հեռոսիմ։

Ձեզ մուտ՝ ե արդեն
 Յերեք բոսկե միայն։ —

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Հանդիսականներ։ —
 Մի փոքր անդորր — և չես կավարտեմ։ —
 Վճրն ե աչա յերկի բովանդակության

Առանցքը: — Ո, դժւք, ապացեք խնդրեմ՝
 Խնչ ե կամեցել հեղինակը մեր
 Ասել իր վերկով հանճարեղափայլ.
 Թե վերկու խոսքով կամենանք մենք այդ
 Ասել, — ապա մենք պարզ պիտի ասենք,
 Վոր առանցքը այս հոյակապ վերկի
 Մեր հերոսական պայքարն ե վսեմ
 Ընդդեմ աշխարհի կործանովոյ ու հին.
 Յեւ հարց եմ տալիս չես ահա կրկին՝
 Խնչ տեսաք այսոր բեմի վրա դուք. —
 Մարդկային մի հոծ, անդեմ բաղձութուն,
 Վոր չնչին, գաճաճ առաջնորդների
 Ղեկավարութեամբ, անխմաստ ու կույր,
 Ինչպես մի նախիր — գնում ե անմիտ
 Ինքն ել չգիտե, թե ինչո՞ւ և ո՞ւր...

Բ Ա Յ Ա Ն Ա Ն Չ ՈՒԹ Յ ՈՒՆՆԵՐ Գ Ա Հ Ի Ճ ՈՒՄ

- Ա՛յ քեզ Արիւնես... — Այդ վճնց թե իսկի
- Ինքն ել չգիտե, թե ինչո՞ւ և ո՞ւր...
- Ո, ինքդ ես անմիտ... — Յեւ դու ինքդ ես
 կույր...
- Իսկ Առաջնորդի ուղիւն անհողողդ,
- Վորով բաղձութունն ընթանում ե հար՝
- Ո, իր իսկ ընտրած առաջնորդների
- Ղեկավարութեամբ հմուտ ու արդար...
- Սա ծանր ե, ծանր ե մեր հեղինակի
- Յեւ մեր հասցեյին... — Ծանր ե կրկնակի...
- Հանդուգն լուռանք...

ԱՅՈՒՓՈԹԵՐԱԹԻՎ, ԶԱՅՆԵՐ ԴԱՆՆԻՃՈՒՄ

— Ձե, ճիշտ ես ասում։ —

- Ուղքեր են նրանց առաջնորդում, ուլ...
- Թողլ տվեք ասի իր խոսքը — հետո...
- Յեղ չեք բե արդյոք պատմությունն հասում,
- Իբրե պլտոր դետ... — Առանց վիթխարի
- Այրերի... — Առանց հերոսների մեծ...

ՆՈՒՅՆ ԿԱՆԱՅԻ ԶԱՅՆԵՐ

Նա ճիշտ ես ասում. — նրա աչքերի
Յեղ զարմանալի համակրելի
Դեմքից եմ չես աչք չեղրակայնում...

ԱԶԳԵՐԸ ԲԱՐԹՈՂ, ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

Ո, վոչինչ, վոչինչ չեմ հասկանում չես...
Ճիշտ ես ասում արդյոք... Ո, ասացեք խնդրեմ...
Թեկուղ վոչինչ չունեմ ճնորհենին ընդդեմ —
Բայց տատանվում եմ քիչ... Ո՛ր, ասացեք խընդ-
րեմ...

ԲԱՄԸ ԶԱՅՆՈՎ, ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԸ

Լուր, հիմար թարթող։ — Յես քեղ դիտեմ...

ՀԵՐՈՍԸ

Հանգիստականներ, — հարդելի աչքեր, —
Ինչո՞ւ չեք հուղվում իմ խոսքերից դուք։ —
Ո, միաք ալեք, միտք, — չեք տեսնում արդյոք,

Վոր ձեզ համար եմ
 Յեա աչատեղ ուսումն հախտալինք ու թուք: —
 Թնչլ տլեք սակալն,
 Վոր բերեմ չեա իմ փաստը հիմնական: —
 Ո՛ր, միտք արեք դուք, միտք արեք միտլն. —
 Ըստ հեղինակի մտահղացման՝
 Հանճարեղագուլն վողբերգության մեջ
 Կատարվում են վեհ, ամենի ու մեծ
 Դեպքեր վիթխարի ու աշխարհացունց.
 Վտուրի չեն չեղնում, մոլուցքով լեցուն,
 Յերկու ինքնաբավ աշխարհներ տարբեր...
 Հասկանում եք դուք. —
 Վորպիսի հսկա մտահղացում —
 Յեւ ինչ դոսնեյի, գաճաճ տիպարներ...
 Գրեհ մեծագույն Տրովադայի դեմ,
 Գրեհ մեծագույն ու չտեսնըված —
 Համաշխարհային դոյամարտ հրկեղ, —
 Յեւ վնչ մի Աքիլլ, կամ սեգ Պատրոկլես...
 Հասկանում ե՞ք դուք. — նման վեհագուլն,
 Նման հոյակապ, պատմական գործեր, —
 Յեւ վնչ մի Աքիլլ, վոր ուժը փորձեր,
 Կամ չերկրորդական մի Ալաքս թեկուղ...
 Այս ինչ ե. — անմահ մեր հեղինակի
 Հանճարն ե արգյոք աչալես սալառվել,
 Թե՞ գաճաճների ստոր դավերի
 Յեւ խարդախությանց հետեանքով ե
 Սալառվել նրա ինքնությունը վեհ...
 Ո, պարզ չե՞ միթե, վոր հեղինակի
 Հանճարեղագույն, հոյակապ չերկից

Հանված ե մի մեծ, կենտրոնական դեր —
 Յեվ ահա — առանց այդ կենտրոնական,
 Գլխավոր անձի, կամ մեծ հերոսի —
 Վոլլբերգուլթյունը դարձել ե մի սին,
 Անոգնական ֆարս... Յեվ պարզ չէ, վոր մեր
 Տնորենն ե այդ ամենը արել...
 Ո, ի՜նչպես, ի՜նչպես չեք հասկանում դուք,
 Վոր Տնորենն ե աշխատել այդպես,
 Վորպեսզի ալտոր դժուր շպրտի մեղ
 Վոլլբերգուլթյունից այս հերոսական —
 Յեվ դերը մեր վեհ ու անանձնական
 Հանձնի անքանքար գործող անձերի...
 Յեվ ի՜նչպես, ի՜նչպես, տեսնելով յերեք
 Անիմաստ արար — ո, հարգելի՛ք, դուք
 Ձեզ հարց չովիք. — կարո՞ղ եր արդյոք
 Մեր Վարպետը իր յերկում հանճարեղ
 Թույլ տալ այսպիսի թյուրիմացություն...
 Կարող ե՞ր արդյոք նման հոյակապ
 Նյութ վերցնելով, մեր հանճարը նուրբ
 Դեմքեր տալ՝ չնչին ու անդեմ այսքան,
 Յեվ քարակտերներ — այսքան դիմադուրի...
 Կարո՞ղ եր արդյոք նման վեհագույն
 Յեվ աշխարհացունց մի նյութ ընտրելով —
 Իր վողջ սլիեսում նա չտալ թեկուղ
 Մի աչքի ընկնող պերսոն, կամ հերոս,
 Վոր իր հանճարով, գիտությամբ, խելքով,
 Բնավորությամբ շիտակ ու արի —
 Մի փոքր դոնե բարձրանար այդ հոծ
 Բազմությունների անդեմ նախիրից...

Հերոսի այս խոսքերից հետո դահլիճում բարձրացան և անասելի աղմուկ: — Բայց Ֆնորենը կարգի չէ հրավիրում հանդիսականներին յեզդիմում և հերոսին սառը, հեղհու կան ճոճով:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

*Չլինի՞ աչք հենց ինքներդ եք աչք մեծ,
Աչք անդուգական հերոսը, պարսն: —*

Դահլիճը բնդում և ճեփից: — Բայց Հերոսը, չկարգնելով իրեն, բացա կանչում և սարքերի ձայնով:

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

*Ո՛ր, աչո, աչո, — հենց չես եմ, վոր կամ...
Այդ ինձ ե ջնջել մի ձեռք պիեսից —
Յեզդ հեղինակի չերկն հերոսական
Դարձրել մի ֆարս՝ անխմաստ ու սին...*

Ամբողջ դահլիճը կրկին բնդում և ճեփից: — Յեզդ կրկին Ֆնորենը կարգի չէ հրավիրում բոլորին յեզ մի խոսք զալով ասում և հաստատուն, անայլայլ, անկիրք ձայնով, վորի մեջ զգացվում և սակայն խորը, զուսպ, անպարզելի մի պարոս:

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

*Հանդիսական աչքեր վողջախոհ: —
Ինչպես տեսնում եք դուք — դահլիճն ամբողջ
Թնդում ե զվարթ քրքիջից...*

Ակներե ե, վոր մեր հերոսն անկող —
 Զվարճալի յե քիչ...
 Բայց քրքիջը թողնենք մենք մի կողմ
 Յնվ «հերոսին» մեր այս վերամբարձ
 Տանք հասարակ մի հարց: —

Դառնալով Հերոսին:

Դուք վորքան ել այստեղ վերամբարձ,
 Տասվանկանի չափով, մեր արխաիկ
 Վարպետների հանդուլ բարբառեցիք վսեմ
 Հերոսների մասին, — սակայն խնդրեմ ասեք. —
 Այդ ինչպիսի՞ արդյոք հերոսի,
 Կամ գլխավոր անձի դեր ե չեղել չերկում
 Այդ միջակա ձեր դերը, վոր մի չերկու
 Սահաւորներից բացի — ձեր բացակա վրնելը
 Զի նկատել վոչ-վո՞ք: — Ասացե՛ք: —

Հերոսը լուռ ե:

Ավելորդ եք ուրեմն, — այնպես չե՞: —

Հերոսը լուռ ե: Դաեւիցում յեվս
 սիւեւ ե մեռելային լուսքյուն:

Ա Ձ Գ Ե Ր Ը Թ Ա Ր Թ Ո Ղ Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն Ը

Վճյ, ինչ ճիշտ ասեց Տնորենը մեր...
 Բայց ի՞նչպես ինքս չեցի մտածել
 Այդքան հասարակ, տարրական մի բան...

Ն Ո Ւ Յ Ն Կ Ա Ն Ա Յ Ի Ջ Ա Յ Ն Ը

Սակաչն, աչնուհանդերձ, հա խակակմն
Հերոսի չե հման, կամ գլխավոր անձի...

Ն Ո Ւ Յ Ն Բ Ա Մ Բ Ջ Ա Յ Ն Ը

Թե սիրում եք այդքան դուք նրան —
Գնացեք հետն — առանձին...

Ձվարք երկը:

Թ Ա Տ Բ Ո Ն Ի Ց Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Հանգստացե՛ք խնդրեմ: — Ուրեմն աչսպե՛ս. —
Ինչպե՛ս տեսում եք դուք՝ դահլիճն ամբողջ,
Մի-չերկու մարդու բացառությամբ,
Համամիտ ե, վոր առանց ինքնակոչ
Հերոսների անգամ
Թատրերգությունը մեր — հիանալի մի չերկ ե:
Հարց եմ տալիս ուրեմն. — ել ի՞նչ ե հարկավոր
«Հերոսական» աչս չերգը...

Յե՛վ ասացե՛ք խնդրեմ. — աչդ ի՛նչ, աչդ ի՛նչ
Տարրինակ հերոս ե, կամ գլխավոր անձ,
Առանց վորի պիեսը չի կորցնում վոչինչ —
Յե՛վ շահում ե անգամ չափազանց...

Պարզ չի՞ ուրեմն, վոր միանգամայն
Հնարովի լեզենդ ե աչդ դերը,
Կամ ավելորդ մի բան: —
Ո, դատեցե՛ք ինքներդ, — չեթե մենք
Որինակի համար Շեքսպիրի

«Լիր Արքա»-յից հանենք
 Դերը Արքա Լիրի —
 Խոնչ կմնա արդյոք ել նրանից...
 Ո՛ր, պարզապես վոչինչ — Բայց ինչո՞ւ —
 Վորովհետև այդ վերին խելապես
 Կառույված եւ աչնալես,
 Վոր պաթեթիկ հերոս եւ պահանջում —
 Աչնտեղ իրոք տոանցք եւ կենտրոնական հերոսը,
 Վորի շուրջն եւ դառնում գործողությունն ամ-
 րողջ, —
 Սակայն միայն թերո՞ւսը
 Կարող եւ պահանջել, վոր այսօր
 Մեր հանճարեղ, մեր մեծ հեղինակի վերկում,
 Վոր բազմությանց պաթոսն եւ քնարերգում —
 Գործողությունն ամբողջ դառնա մի
 Կենտրոնական անձի, կամ հերոսի շուրջը...
 Վորտեղից եւ դալիս այս անուրջը...
 Ո՛ր, խեղդատակ մարդիկ, վողորմելի,
 Ժամանակից, դարից, հեղինակի վտգուց
 Յետ մնացած այրեր անխմատ,
 Վորոնց համար դեռևս մեր կյանքը մի
 Հոմերոսյան հեքիաթ եւ, կամ միայն
 Հերոսների հանդուգն խաղալիք...
 Յեթե այդ խեղճ մարդիկ
 Հասկանալին մի պահ ճշմարտությունն այս մերկ —
 Ել կասելին արդյոք, վոր իբր մենք
 Դուրս ենք նկատել մեր մեծ հեղինակի վերկից
 Մի վիթխարի, մի մեծ, առանձնակի մի դեր, —
 Յեւ վոչ-վոք, բացի իրենցից

Ձի՛ նկատել խարդախ այս արարմունքը մեր...
 Ո, ծաղր ե սա միայն և անիմաստ մարմաջ...

Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ձ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն Ն Ե Ր Դ Ա Հ Լ Ի Ճ ՈՒ Մ

- Ո, ծաղր ե սա միայն և անիմաստ մարմաջ...
- Հեղինակի չերկում վո՛չ մի նման հերոս,
- Կամ դործող անձ չկա:— Դո՛ւրս անել, դո՛ւրս:—

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Հանկարծ գլխի բնկնելով վա՛ր առ
 գե՛ն պարզել է:

Ո, վո՛չ, ո, վո՛չ, ո, վո՛չ, հանդիսականներ.
 Յե՛ս բոլորը դե՛ռ ձեզ չասացի...
 Այ՛ս ամենից բացի...

Բ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ձ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն Ն Ե Ր Դ Ա Հ Լ Ի Ճ ՈՒ Մ

- Ձենք հավատում: — Կորեք: — Մեզ հերոսներ
 պետք չկն: —
- Դուք ինքնակոչ հերոս եք: — Հեղինակի չերկում
- Այդպիսի դեր չկա: — Մենք անասուն հոջենք...
- Շարունակեցինք ներկայացումը...

Մ Ի Ք Ա Ն Ի Ա Ն Վ Ս Ս Ա Հ Ձ Ա Յ Ն Ե Ր

- Բայց չի լինի այսպես... — Նա չերկընքից
- Հո չի՞ ընկել... — Նրան հեղինակն է ծնել...

- Խնչ իրավունք ունեք հեղինակի չերկից
— Ո, հերոսներ ամբողջ շարտեղ դուրս...

Ա Յ Լ, Բ Ա Ջ Մ Ա Թ Ի Վ, Զ Ա Յ Ն Ե Ր

Վ որ միսնցամայն խլացնում են այս
սնվազան ձայները:

- Հեղինակի չերկում վնչ մի նման հերոս
— Կամ վրդուն անձ չկա... — Դուրս անել, դուրս:

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Արդեն կորցրել ե հավասարակշռու-
թյունը յեվ սկզբում շփոթում ե իր
խոսելու ճասմանկանի չստիլ:

Տեսնում եք, տեսնում եք, տեսնում եք, տես-
նում եք,
Վորքան անդրված ե, վորքան անդրված ե մեր
Տնորենը...
Նա լինձ, հանճարեղ մեր հեղինակի
Գլխավոր անձլիս, վորին լինքը մեր
Մեծ հեղինակն ե իր պիտի մեջ
Տվել հոյակապ, անդուգական դեր, —
Տվել ե թե սիրտ, թե միտք, թե հոգի,
Հանճար մեծագույն, վոր ել վնչ վորք
Ձի տրված այս մեծ վորքերգության մեջ —
Նա դուրս ե նետում վորքերգությունից,
Իբրեւ լաթ անպետք... Առանց դալու
Յեվ հասկանալու, վոր հեղինակի
Հանճարեղագույն վորքերգությունը

Առանց ինձ — ահա դարձել ե մի ֆարս...
 Այնպես չե՞, արդո հանդիսականներ,
 Դարձել ե — մի ֆարս...

Դանդիկում ծիծաղ:

Իսկ դուք, հարգելի
 Հանդիսականներ, — չե՞ք տեսնում մի թե,
 Վոր խարում են ձեզ և ծաղրի հանում, —
 Դուք ինչպես, ինչպես չեք հասկանում այս...
 Ո, ժամանակներ... Բայց վո՛չ, չեղևի
 Ձեր իրավունքը դուք չեք հասկանում...
 Հասկացե՛ք, չեղև, պահանջե՛ք դուք ձեր
 Իրավունքն՝ այսպես արված գետնահար. —
 Ձե՞ վոր դասական մի վողբերգության
 Մուտքի համար եք դուք տոմսեր առել —
 Յեղ վո՛չ թե չնչին մի ֆարսի համար...

Բ Ա Յ Ա Վ Ա Ն Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ե Ր Գ Ա Հ Լ Ի Ճ Ո Ւ Մ

— Բավական ե — Վերջի — Նա թատրոնը մեր
 — Շփոթում ե մի բալադանի հետ...
 — Դուրս արեք դրան... Ձաջնից զրկեցե՛ք: —
 — Առանց նրան ել թատրերգությունը
 — Գործ ե հոյակապ... — Շարունակեցե՛ք
 — Ներկայացումը... — Շարունակեցե՛ք...

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Հանդիսականներ: — Այժմ պարզ ե ձեզ,
 Վոր պարոնը այս,

Վոր հեղինակի դործը հանճարեղ
 Վողբերգությունն և յերբեմն համարում,
 Իսկ յերբեմն — ֆարս, —
 Վնչ մի կապ չունի մեր հեղինակի
 Թատրերգության հետ — Ուստի մենք նրան
 Կարող ենք անել առաջարկ մի լուրջ. —
 Քանի վոր նրան, ավանդ, չաջողվեց
 Պառնալ մի հսկա, վիթխարի հերոս, —
 Կարող ենք նրան խորհուրդ տալ միայն
 Վոր նա իր սիրած սամպլուան վոխե, —
 Ո՛ր, մոռանալով հախապես սակայն,
 Վոր յերբեմն անլ լերդ և ներբողելի —
 Մեր բեմի համար հարկավոր և մի
 Ընդմիջումների խեղկատակ — հերոս, —
 Այսինքն, արդո հանդիսականներ, —
 Մի լավ... Պչերո...

Հետոսի:

Ուղում Բք, պարոն: —

ԲԱՅԱԿԱՆ ԶՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԴԱՆԼԻՃՈՒՄ

- Հա-հա-հա... — Իրոք հանճարեղ խորհուրդ...
- Այդ իրոք նրա դերն և խեղկատակ...
- Ընդմիջումների խեղկատակ — հերոս...
- Յեվ սքանչելի, և... հերոսական...
- Այդ դերը նրան իրոք սաղում և...
- Շարունակեցե՛ք ներկայացումը...

Հ Ե Ր Ո Ս Է

Տեսնելով, վառ այլե՞վա ավելորդ և
վորե՞վ փորձ շտեկելու դանդիմի հա-
մակիրանքը — հուսահատորեն բռնում
և մոզներ յե՞վ սրբասունում համա-
րյա ինքնիշխան:

Ի՞նչ ելլին ուղղում նորա ինձանից,
Յե՛վ ի՞նչ եր, վոր չես նոցա չափի...
Ո, դավեր, դավեր, — մոլթ, ստորաքնը,
Մարդկային գծում ուղեղում նստած,
Փոքրիկ, դեռնաքնը դաճաճների պես
Բու՛ն դրած դավեր... Ո, բախտ իմ, բախտ իմ...
Մի, թե դանելի չես հեղինակին,
Մի պահ թե դոնե բարձրանար նա իր
Սնդրը իր մյան ահուկի քնից
Յե՛վ տեսներ իր մեծ վոլբերգությունը
Փարսի վերածած... Յե՛վ տեսներ իր մեծ,
Միակ հերոսի վախճանն այս տխուր, —
Տեսներ իր սիրած հերոսին աչքակա՛
Մենակ, հալածված,
Ծաղր ու ծանակի չենթակա դարձած,
Դարձած ուրվալան, դոստելի ստվեր,
Հասած աջնալիտի մի չեղի դրուժյան,
Վոր ինքը անգամ դժվարանում և
Հավատալ իրեն... Ո՛ր, վոլբերգություն...
Յե՛վ չե՞ սա արդյոք մեր ժամանակի
Վոլբերգությունը միակ արդարեւ,
Վոր իր խորությամբ և վսեմությամբ
Դերազանցում և անգամ Վարպետի,
Ո՛ր, անգամ նրա բոլոր հոշակապ

Վողբերգությանցը...

Ո, դժւ, Եսքիլէս,

Յեւ զդժւ, Սոփոկլէս աստվածաքանքար,

Յեւ զդժւ, մեր անմահ վողբերգու վերջին, —

Վեր յեւք, հառնեք մահվան խաղարից,

Յեւ վար հալեցեք, և տեսեք ահա

Վերջին հերոսի վախճանը ճշմարտ...

Հերոսի այս մեծախոսության ժամանակ դահլիճում երբում և ամասելի տղամուկ, ծիծաղ, յայտկանչություններ, այնպես վոր վոչ վոք չի լսում նրա արհամարհած բառերը: — Յեւ իսկ իսկապէս այդ ամասելի խառն տղամուկի միջից հնչում և մի պատահական հնչում ձայն:

Մ Ի Պ Ա Տ Ա Ն Ե Կ Ա Կ Ա Ն Հ Ն Չ Ո Ւ Ն Զ Ա Յ Ն

Արգո Տնորեն, թնայլ ավեք խնդրեմ

Մեր վողբերգական հերոսի մասին

Մի բալլադ տեսեմ: —

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Խնդրեմ, ո, խնդրեմ: —

Քեմ և վազում մի գանգրառեք, պայծառ պատանի: — Իսկողջ դահլիճը լռում և յեւ ինքնաբերական սպասում և, քե ինչ պիտի տեսի մա:

Գ Ա Ն Գ Ր Ա Հ Ե Ր Պ Ա Տ Ա Ն Ե Ի Ն

Յերգում է:

Լինում է, չի լինում

Մի անգո հերոս,

Արիլլես հնում,
 Հիմա — Պյերո: —
 Պյերո,
 Պյերո,
 Պյերո, —
 Մի խակահան Պյերո:

Յերբ դեռ Տրովադի
 Կռիֆլ եր գնում, —
 Թղթե սաղավարտ եր
 Նա զլիսին կրում, —
 Պյերոն,
 Պյերոն,
 Պյերոն, —
 Մեր աչսորվա Պյերոն...

Իսկ աչսոր արգեն,
 Այդ հոռն սաղավարտով
 Նա ավելորդ մորդե ե,
 Ընդմիջումի հերոս, —
 Պյերոն,
 Պյերոն,
 Պյերոն, —
 Մեր լողբալի Պյերոն...

Յերիսասարդի յերգելու ժամանակ
 հոսողիսականները հեղեղեալ
 մակվում են յերգի զվարք ոխքով.
 յեվ վերջում համարյա ամբողջ դա-
 լինը ձայնակցում է նրան. —

Պյերոն,
 Պյերոն,

Պիկրոն, —

Մեր զոդրալի՜ Պիկրոն...

Թ Ա Տ Ր Ա Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

Հերոսին:

Անտրակալը զերջուցանի —

Գառնալով բնմի կողմը: —

Վարագուլըը բնց: —

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Կախվելով վարագույրի յեզերից:

Կանց, կանց, կանց...

Թ Ա Տ Ր Ա Ն Ի Տ Ն Ո Ր Ե Ն Ը

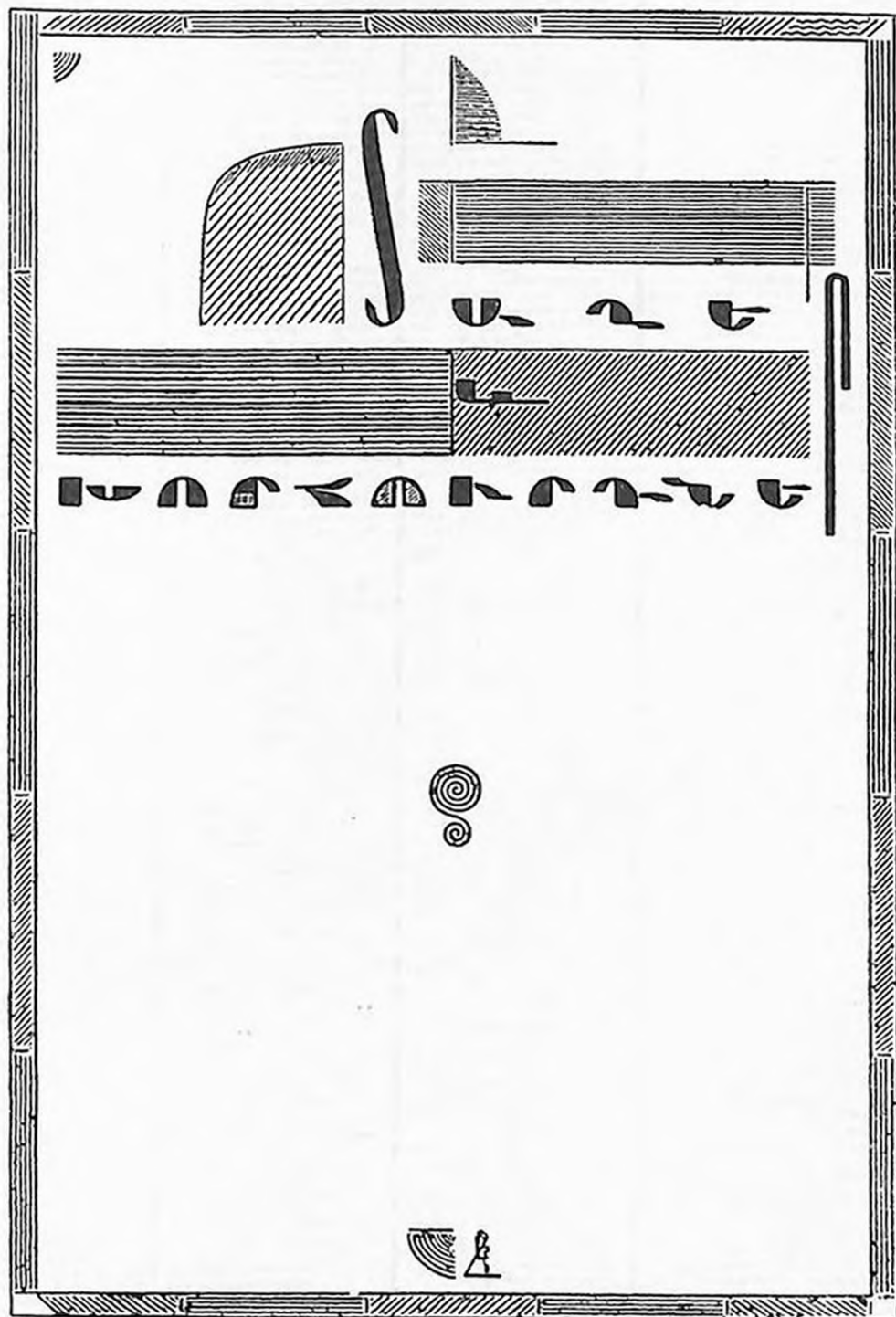
Հաստատ, անհողորդ: —

Վարագուլըը բնց: —

Գահլիցի բռնուն ծափահարուրդն ունենալի ներքո
բացվում է վարագույրը, յեվ Հերոսը, վոր հո-
սահասորեն կանչել է վարագույրի յեզերից,
բնկնում է հասակին: — Բեմի վրա, օարծվելով
աջից դեպի ձախ, առաջանում է Առաջնորդի
բանակը, վոր, չնկատելով Հերոսին, վոսնասակ
եանում ենք, — յեվ սկսվում է Հասնարեղ Հե-
ղինակի յես-մահու թասերեզուրյան վերջին,
վնակահարարը: —

Սկսած ե. — 1929 Սպրիլի 29-ին, Թիֆլիզում:

Ավարտված Հունիսի 18-ին, Նորբում:—



Տ Ա Ղ Ս Ի Ր Ո
Զ Ո Ն Վ Ա Ս Ա Պ Ա Գ Ա Յ Ի Պ Ա Ր Մ Ա Ն Ի Ն Ե Ր Ի Ն

Ա

Յուրաքանչյուր անգամ, չերբ դարունը բաց-
վում ե

Յիվ նոր կյանք ե մտնում նոր մի սերունդ —
Արեգակը թվում ե ծնծղա և չերկիրը բուրում ե
Անկրկնելի բույրով բոլոր սլարմանի սրտերում:—

Յուրաքանչյուր անգամ և ամենայն ուրույնու-
թյամբ,

Յուրաքանչյուր անգամ սարքեր ու առանձին,
Յուրաքանչյուր անգամ անհեղ մի թարմու-
թյամբ,

Յիվ յուրաքանչյուր անգամ — անծիր...

Ո՛վ դու, վոր առաջին անգամ իբրև քեզ ընծա-
յած

Յիվ միայն քեզ համար սահմանած մի բարիք —
Ընդունելու չես կույսի խոտոտումնալից հայացքը
Դո որերի դժնչա ճանապարհին, —

Վոր իբր սոթ վողկուչդ՝ ճմլելու չես շրթերը
Յնվ գգվանքները դեռ դաշն քո ընկերուհու —
Ահավասիկ չերգում հմ չես մեղսական քո սերը,
Իբրև հավերժական խորհուրդ...

Բ

Մեզ բոլորիս համար սահմանված ե վերուստ
Մի քնքշաբույր դարուն անվերադարձ,
Յերբ չուրաքանչյուր վայրկյանը և՛ գցուտ ե, և՛
 կորուստ,
Յնվ դաշտ ե արևանիստ, և՛ խավարով հղի մի
 անտառ: —

Յնվ դժ, վոր մտնելու չես արևային քո դաշտը՝
Քաղելու վարդեր ու մանուշակներ —
Փառք քեզ, չեթե լինես քո որերի հետ դաշն
Յնվ որերիդ հանդեպ չերկաթյա քղանցք չհագ-
 նես...

Յեթե չերխառաքի լինես վո՛չ միայն սրտով քո,
Վո՛չ միայն մարմնով և վողու անգիտությամբ,
Այլև չուրաքանչյուր քայլավիտիդ քո հետքով
Ժամանակը քայլե և վողջունե քո չերթը՝ խնդու-
 թյամբ: —

Վորովհետև վորքան ել դարունդ հուրհուրա
Յնվ դափնիներ ցանե ճանապարհիդ անցած —
Պարտավոր ես, ի՛նչ չերխառաքի, դու ինքդ նրան
Վոսկեղոծել սիրով անադորուն և ընթացքով
 պայծառ...

Ուրեմն քայլիր թեթեաքայլ քո դաշտով դարնա-
հային

Յիւ թո՛ղ դարունը քայլե քո հետքերով,
Յիւ անվախ դու, ո՛վ չերիտասարդ, ասլադային
հայիր՝

Վաչելելով սլաուղը ռոշնական քո առաջին սիրո՛ւ

Յիւ վաչելելով սլաուղը ռոշնական քո առաջին
սիրո՛ւ

Կարո՞ղ ես չզգալ դու, Վոր հետզհետե
Հանձնվում ե քեզ կյանքը — և դու
Պարտավոր ես քո հաղթ ուսերից աչն դեպին
չհետել —

Վորովհետե կամո՞ւրջ ե քո սիրը և վո՛չ չերբեք
չեզերք,

Յիւ վարդերը սիրուցդ մարդագետնի խոստումներ
են ունայն —

Յեթե սերը հողե ընկերուհուդ չդառնա ցոլքը սեզ
Աչն վիթխարի ու վսեմ ադամանդի, Վոր տալիս
ե մեզ կյանք...

1933. 11. 24.

Տ Ա Ղ Յ Ե Կ Վ Ո Ր Ն Ե Ր Ի Ն Վ Ո Ղ Ջ Ո Ւ Ն Ե Լ Ո Ւ Հ Ա Մ Ա Ր

Վողջեցն ձեզ, վողջեցն ձեզ, իմ անծանոթներ,
 Վոր դալիս եք անուխը ու անուխը մտնելու այս
 հին դարբասներից,
 Դալիս եք միշտ ու հավիտյան և բերում եք ձեզ
 հետ
 Պարզենք անհուն ու անհատնում և, իմ դիտե,
 Թե ի՞նչ բերքեր անտեսներով...

Յուրաքանչյուր վայրկյան մանում եք մեր տունը,
 Մեր հինավուրց պարտեզը, վոր դեռ բազմաթիվ
 Անբեր ճշուղքեր ունի, և ուր խնդությունը
 Զի իջնում, իբրև ցող, կամ չերկնային խարիք,
 բոլորի ճակատին: —

Այս հինավուրց պարտեզը դեռ խառն և ու խափ,
 Յեւ անգամ ծառը դիտության
 Պահանջում և ջանք ու խոնջենք, վոր ճշուղքերը
 ծռի
 Յեւ մատուցե պտուղներ վայելքի և վոստեր ի-
 մաստության: —

Յեւ խոնջենքից անքուն, և տքնությունից բացի
Արցամբ ու դժնությամբ ե, վոր չուրաքանչյուր
ճշուշքը

Հառնում ե խալարից և նայում լուսաբացին՝
Ընծայելով կաթիլ առ կաթիլ իր դառնադին հա-
ճուշքը: —

Յեւ վորքան դեռ, վորքան դեռ ջանքեր են հար-
կալոր,

Յեւ վորքան տքնություն ու անկարելի խոչանք,
Վոր պարտեղի չուրաքանչյուր բուռ հողը դառնա
սրգասավոր

Յեւ չերջանիլի դառնա մեր կյանքը...

Քաշկիւղի չիրկաթյա և անդրդիլի չեկեք ուրեմն,
Դիլ դուք,

Ներս խուժեք դնդերով խուռնիրամ աչս հին դար-
բասներից,

Յեւ թող ձեր չերթը հսկի ապագայի Ղովաը,
Վոր չերբեք դուք չեա չնայեք՝ ձեր լեռան կեսին
հասնելիս...

Վոր անխախտ ու հաստատ ընթանաք աչս ուղին
անծալրածիր,

Այս ճանապարհը՝ ձեզ ի վերուստ սահմանած, —
Վոր անքան հոգնությամբ ճաշակած ձեր հա-
նապաղորդա հացը

Ունայնության սաղմով չդառնանա...

1933. 11. 25.

Յ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Տ Ա Ղ Յ Ե Կ Վ Ո Ր Ն Ե Ր Ի Հ Ա Մ Ա Ր

Դուք գալիս եք աստղերի նման և ցորչանների
նման,

Ալիքների նման անեղր ովկիանի,

Գալիս եք ճաշակելու ունաչնություն ու մահ,

Յնվ տրամություն, և՛ վիշտ, և՛ վոգու գառնություն
աներջանիկ: —

Բալց և գալիս եք դուք ընձեռելու աշատեղ,

Իրրե բախտ անմահական և բեղմնավոր բարիք—

Ա՛յն, վոր չունի ցորչանը, և չունեն աստղերը —

Ստեղծելու հմայքը հոյակապ ի վերուստ մեզ
տրված այս ճանապարհի...

Թեև գալիս եք դուք ալիքների նման և աստղերի՝
Ձեր ճանապարհին, ձեր կոչումին, ձեր ընթաց-
քին անգետ —

Բալց վինելու չե ձեր չերթը այս դժնի ու լուրթ
ափերին

Արևներից, աստղերից ավելի ուրուշն ու բարձ-
րականթեղ...

1933. II. 26.

Տ Ա Ղ Զ Ո Ն Վ Ա Մ Խ Ի Զ Ա Խ Ճ Ա Ն Ա Պ Ա Ր Հ Ո Ր Դ Ի Ն

Ահավասիկ հազած ուղևորի զգեստ,
 Յեւ ձեռքիդ ցուպ առած, և ուսիդ մաղախ —
 Դու գնում ես դեպի հեռուները վսեմ,
 Յեւ կորովի չես վռելիդ, և դեմքդ հանգիստ ես, և
 հայացքդ՝ կապուկտ ու խաղաղ: —

Թե լինչ մաքառումի, կամ լինչ չտեսնելած
 Հեքիաթալին ու բարձր մեծադործության
 Ճանապարհ ես ընտրել, — մեղ կալատմես մի-
 աջն
 Վերադարձիդ, չեթի վերադառնաս և Վոտքդ չդիպ-
 չի փորձության: —

Յեթե վերադառնաս — հայացքներում քո լուրթ
 Դու կբերես անհոն հորիզոններ,
 Անհայտ հեռուների ովկիաններ կապուկտ,
 Յեւ դետերի ընթացք, և լեռների շղթա, և հող-
 մերի պտուկտ՝ բեղմնավոր ու զորեղ...

Քո վոտքերի վրա դու կբերես հետքեր
 Ո՛վ գիտե, ինչպիսի՜ արահետների,
 Ուր չի կոխել չերբեք ուղեորի վոտքը,
 Ուր թերևս դու տեսել ես արևը՝ գիշերի մեջ՝
 շռայլ ու անհատանելի...

Յեւ թո լեզվի վրա, ճաշակելիքի,
 Դու կբերես, ո՞վ գիտե, ինչպիսի՜ քաղցրութուն-
 ներ...

Ի՜նչ հյուսթերով արդյոք դու կլինես լիքը,
 Յեւ վոքսիսի՜ թուջներ կընդունես...

Քո ունեցերում անմահ բույրե՜ր դու կբերես,
 Վոր թերևս և զո՛չ մի մահկանացու
 Դեռ չի շնչել կյանքում, վոր թերևս
 Կենսատու չեն, կամ, դուցե, մահացու —

Յեւ թո ուղեորի արթուն ախանջներում
 Դու կբերես ձայնե՜ր դերերկրային,
 Անապատի ձայներ ու անտառների, ձայներ, վոր
 թագնելում են ու կանչում են հեռուն,
 Յեւ սողունի ձայներ, և՛ կրիայի...

Այս չերգս քեզ եմ ձոնում, ո՞վ ճանապարհորդ,
 Ո՛վ անհայտ հորիզոնների զննիչ, —
 Ընթացի՜ր, գնա՛ քո ուղին, և լինի թող աչի քար-
 քարոտ,
 Անվհատ թո՛ղ լինի վոքիդ և կարոտդ թո՛ղ լինի
 աննիւնջ, —

ՏԱՂ ՀԻՎԱՆԴՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Յեթե հիվանդ ես դու և տկար եւփողիդ,
Յեթե հոգնությունն ե չերգում քո չերակնե-
րում —

Այս չերգս քեզ չի ամոքի,
Դանդի աղբոջներին ե միայն չերգը բարիք բե-
րում: —

Բայց դու կարող ես լինել անեղբությամբ տկար,
Յեւ տխրությունը, վոր բարիք ե բարձրագույն
և ծնվում ե վողու կարոտից —

Կարող ե ծանր լինել քո ուսերի համար
Յեւ դժնի տենդ դառնալ, իբրև մշուշ լիջնել, և
աչքերդ զրկել վարոտից...

Յեթե տխրությամբ ես տկար և վողու անեղբու-
թյամբ,

Յեթե հիվանդ ես դու չերդի կարոտով —

Յեա քեզ աղաքինում և ոգնություն կտամ,

Յեւ դու վրաքի կենես, և կողջունես այս չերգս
քո վիշտը վարատող: —

Ապա կընկնես ինձ հետ ուղի աղետավոր,
 Յեւ ջեղ հետ ձխասին, թվ կարոտի չեղբայր,
 Մենք կընթանանք անխոնջ դեպի կարոտ մի նոր,
 Յեւ դժնուլթյունը մեր մեղ կթվա չեղյալ...

Բեղմնավոր ե այսոր մեր մարգագետինը,
 Մեր հրկիզված արոտը վորքան արգասավոր, —
 Ո՛ւմ համար ե այսոր, վոր հորիզոնը մթին ե,
 Ո՛ւմ համար ե արեգակը դժնի, ում աստղն ե
 այսոր գիսավոր...

Նրանք շրջում են այսոր հիվանդ ու անբուժելի,
 Յեւ մաքառումը նրանց ընդդեմ մահվան —
 Մաքառում ե արդեն մահացող, ի վերուստ նիշ-
 ված ուժերի. —

Ո՛, մահու պարտված հիվանդներ, մեր որերի գըր-
 քում ձեղ համար միայն մահ ե գըրված...

Դուք գժվար եք մեռնում. ե ձեղ համար այն թվ ե,
 Վճիռ դուստնը թշվառ ու մահատիպ,
 Վոր ունայն նվազների ավյունով
 Պիտի կյանք սրսի ե ձեր ցամաք չերակները, ե
 ձեր մեռչալ սրտերը — հուսո հատիկ...

Դուք գժվար եք մեռնում. մաքառումով, ահով,
 Յեւ որերի այս բուռն ովկիանում
 Յեթե հնար լիներ — սուղվողների նման չեյլիք
 արդյոք

Մեր վտարներից կախվի, վոր մեղ ե՞ ձեղ հետ
 մխասին՝ քաշելիք անդունդը...

Բայց ձեզ համար ունենք մենք ձեռքերում մեր
պիրի

Ո՛ր, դանակ պողպատյա, և վո՛չ չերգի հարված, —

Ո, անսացնք ուրեմն այս կարոտի չերգիս,

Վոգիւններ ըմբոստ ու կարող, վաղվա հրով վառ-
ված...

Ձեզ եմ ձոնում այս չերգս, թի՛ղ դուք, վոր այ-
սորվա

Մեր խնդության, մեր չերգի, մեր փառքի արշա-
լույսին,

Գալիք այգաբացի կարոտի տակ կորված՝

Ընթանում եք չերգիս հետ միասին, —

Յեւ թեկուղ լինում եք դուք չերքեմն ծանրա-
բեռնված

Կարոտով, վոր նման ե հիվանդության, —

Այս տողերով, վսեմ այս դիպով կազդուրված՝

Դիմեցնք դեպի անհայտ հեռունները — և հեռու-
ները ձեզ անմահություն կտան...

1933. 11. 28.

Տ Ա Ղ՝ Զ Ո Ն Վ Ա Մ Գ Ր Ք Ե Ր Ի Ն

Ո՛ր, գրքերի աշխարհը — տիպեղերք և տնեղր —

Արևների նման բաղմապլիսի,
Յնվ աստղերի նման, և՛ շողիլի —
Յեռ սիրում եմ գրքերը, վոր աշխարհի մասին
Բարբառում են անձուկ ու մտերիմ:
Տարփանքով, ինչպե՞ս պատանին,
Վոր սիրում է իր լույս ընկերուհուն փարվել —
Յեռ սիրում եմ գրքերը թե՛ նոր, թե՛ հին,
Թե արվեստով գրված, թե անարվեստ:
Բաց և կամքով անշեղ, ինչպե՞ս զեկավարը,
Ինչպե՞ս անցնի և հասուն ձգտում սիրած գործին, —
Յեռ սիրում եմ գրքերի աշխարհը,
Իմ խոհերի վսեմ անլուծին: —

Նրանք շատ են ու բաղմապլիսի, տարբեր ու գու-
նավեր,
Ծնված զանազան դարերում ու վերկրներում,
Յուրաքանչյուրը լերում է մի առանձին պարզե,
Յուրաքանչյուրն իր մեջ մի աշխարհ և կրում: —

Մեր կլանքի չերկար ճանապարհին
 Հանդիպում են նրանք հեղհեղեղ,
 Յեւ դառնում են ընկեր ու մտերիմ,
 Կամ մնում են անցած տարիների չեղեր:
 Ուղեկից են դառնում մինչև ի մահ
 Մի քանիսը միայն՝ անգավաճան հավիտ, —
 Յեւ աջնալիսի գրքեր կան, վոր հարքերի նման
 Հալածում են մեղ մինչև վերջ:
 Գրքեր կան, վոր կլանքում մի ակընթացի՞ միայն
 Մեղ ժպտալով՝ անցնում են ու կորչում,
 Բայց նրանցից մնում ե մեր սրտերում մէ բան,
 Վոր տարիներ ենք մենք անըջում:
 Գրքեր կան, վոր խոփու են ու խտապեմ,
 Ինչպես ուսուցիչը, կամ առաջնորդը, —
 Յեւ աջնալիսի գրքեր չես գիտեմ,
 Վոր համբերի նման անհաղնդ են:
 Աղջիկների նման սեթեկեթ
 Կան կարկաչուն գրքեր, վոր հանդիպում են մեղ,
 Հրապուրում, գերում — և մոռացվում հավիտ...

Ո՛ր, գրքերի աշխարհը — տիպեղերը և անեղր —

Նրանք շատ են ու լաղմատիսի,
 Յուրաքանչյուրն իր մեջ մի աշխարհ և ուրուշն,
 Յեւ պատմում են նրանք մեղ աշխարհի մասին
 Սոսքերով անկրկնիկ և անապուրտն: —
 Կան անդգեստ գրքեր, կան պճնադարդ
 Ֆոլիանտներ, վորոնք անամեջ են, ինչպես
 Ասորական արքա Բալթասարը,

Վոր պճնում եր իրեն պչրուհու պնա:
 Յեվ անարվեստ գրքեր կան, վոր ընության նման
 Խառնխուռն են թվում, խառնիճադանճ,
 Բայց գերում են, կապում մինչև ի մահ,
 Յեթե անխոնջ վոգուլ և տքնությամբ ջանաս
 Խորասուզվել, բանալ գաղտնիքները նոցա,
 Նոցա ներքին դաշնությունն հասկանալ, —
 Այդ գրքերը խոհի ամբոցներ են դոցած,
 Յեվ կբացվեն քո դեմ, չեթե լինես անահ: —
 Գրքեր կան, վոր դրսից նման են հոյաշին
 Դղճակների, սակացն ներս ես մտնում դու չերբ —
 Դադ՛ շնչում ե դեմքիդ ամացության փոշին
 Յեվ սեղմում ե կոկորդդ մի մեռյալ ձևոք:
 Անտառները նման գրքեր կան թանձր ու մութ,
 Կան ովկիանի՛ նման անհուն գրքեր,
 Կան զեփյուռի նման, նման քամո՛ւ,
 Կան, վոր գգվում են մեղ, ինչպես ձեռքեր: —
 Յեվ սրինգի ձայնով, և՛ շեփորի,
 Յեվ վորոտի ձայնով կան գրքեր,
 Յեվ կան անձանց գրքեր, վոր լւին
 Սրսկում են մեր սիրտը չեղերական կրքեր...

Ո՛ր, գրքերի աշխարհը — տիպեղերք ե անեղր: —

Յեա սիրում եմ նրանց բաղմախորհուրդ
 Այս ինքնությունը դաշն, անկրկնակի,
 Նրանց միջև չեղած տարբերությունն այս խոր, —
 Յեվ բոլորն են նրանք ինձ սիրելի:
 Արեգակի բոլոր չերանգների նման,

Տիշեղերքի նման ըաղմալեղու —
 Յեա սիրում եմ նրանց լերփներանգ
 Այս հուրերը կիզուն:
 Յեւ բնության բոլոր ձայների,
 Յեւ մարդկային կյանքի բուրմունքների լուրը
 Այս ճառագիւտն եմ յեա սիրում վերին,
 Այս բնավը մշտահոլով:
 Յեւ այս ամենը՝ մեծ մի դաշնութուն կազմած,
 Կազմած ուրույն մի կյանք, մի ինքնամիտի աշ-
 խարհ —

Մեր տներն փայտյա դարակներում ըաղմած՝
 Ասլրում են լճու կյանքով և կենդանի չեն հար:
 Յեա սիրում եմ նրանց լաբիրինթոսն այս լուռ,
 Յերանգներն, գունն շռայլութունն այս մեծ,
 Ինչ սիրելի չե միշտ ըաղմաղեղումն այս խոր...

Ո՛ր, գրքերի աշխարհը — տիշեղերք ե անեղր: —

1933. VI. 2.

Տ Ա Ղ Զ Ո Ն Վ Ա Մ Մ Ա Ն Ր Ա Ն Կ Ա Ր Ի Զ Ն Ե Ր Ի Ն

Այս մատյանները հին, մագաղաթյա,
 Այս հաստակող գրքերը՝ ձեռքով գրված, —
 Վորքան, վորքան մեջքեր՝ ցավից կորված
 Յիվ վորպիսի՛ կորով ու յերկաթյա
 Համրերովթյուն ու կամք են նոցա ծնել...
 Ո՛ր, հանճարեղ ճորտեր, վոր չեք քնել
 Գիշերներով յերկար, ու կապարե, ու կույր,
 Ինչպես դարերը ձեր, ինչպես տնլուր
 Տքնովթյունը ձեր խեղճ ու սրբազան...
 Ո՛ր, բարբարոս բերքի հաղարամյակ դաժան,
 Անարշալույս խավար ու տքնովթյուն,
 Յիվ անսլուծղ մտքի խռովք անդավաճան,
 Յիվ կեղեքող վոզու հանճարեղ թոճն...

Ահավասիկ նստած են կորաքամակ՝
 Արծաթյա միրուքներով և աչքերով բորբոք,
 Յիվ գրում են վոզու սարկու՛յան համար
 Մագաղաթյա գրքեր... Ո՛ր, անթափանց ցնորք,
 Կույր դարերի ծնած ո, դառանցանք հտպիտ —

Վոգու աղքատության ու տաժանքի գնով
Ո՛ր, անտենչանք վատնում ստեղծագործ մաքի...
Այսպես նստած դարեր՝ վոսիկեղենիկ դրչով
Ճորտությունն են իրենց վոսիկեղծել, —
Ինչպես նստել աշտոյ մի հանճարեղ աղջիկ
Յեւ զիշերվա խովալը ասեղնագործել...

Անկարելի սիրով, աքնությունով անլուր,
Հաճախ անխոցելի ճարտարությամբ,
Մանրակրկիտ, ինչպես հանելուկ,
Հրաշալի, ինչպես հարության
Զարմանալի լեզենդը — դարդարել են եջերը
Գրերով թռչնադարձ ու ծաղկապատկեր, —
Յեւ դարձել և մռայլ միջնագործան զիշերը
Նրանց աչքին ցնորք մի լուսակերտ:
Յեւ տանջանքով իրենց ստեղծագործ վոգու
Կատարելով հրաշքը այդ սնամիջ —
Ճաշակել են նոքա բերկրությունը թագուն,
Վոր տալիս և խոնջենքը խահերին մեր: —
Յեւ զերացած վոգու հիացմունքով անհուն այն,
Բավարարված այդ խուլ յերջանկությամբ —
Թագերիկ են նոքա իրենց նվառ տնունը՝
Հավատալով հոգու անմահության...

Ո՛ր, միամիտ ճորտեր, թեկուզ և հանճարեղ. —
Ահավասիկ ձեր հին ճարտարությամբ տարված՝
Մենք փորձում ենք ձեր հին անունները ճարել
Մատյաններում այս հին՝ ձեր ձեռքերով գրված:
Չենք հավատում մենք ձեր հոգու անմահության,

Բայց զիտենք՝ գրքերն այս մադաղաթյա,
 Վոր գրել էք մի ուր դուք խոնարհ աքնուկյամբ—
 Դարձել են ձեզ համար — մահձ ալասյան: —
 Այս մատչանները հին, այս սնամեջ
 Դամբարանները, վոր ձեր հանճարիդ ձեռքով
 Զարդարել եք մի ուր դուք արվեստով անմեռ
 Միջնադարյան մուսյլ կամարների ներքո...

1933. I. 28.

Տ Ա Ղ՝ Զ Ո Ն Վ Ա Մ Բ Ն Ո Ւ Յ Յ Ա Ն Ը

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ա՛հ, Մա՛յր, —

Մշտահոլով, մշտադո և մշտատե, —
Դո՛ւ, վոր վոխվում ես հար,
Բայց մնում ես և կաս բաղմաճե, —

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ա՛հ, Մա՛յր, —

Ահա ասողերը քո և յերկինքներիդ ահա,
Ահա ընթացքը քո մշտահոլով, —
Յե՛վ արեգակդ ահա, և հորիզոնդ ահա,
Յե՛վ ովկիաններիդ լուրթ, և՛ լեռներիդ լաղուր, և՛
գետերդ բոլոր: —

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ա՛հ, Մա՛յր, —

Յե՛վ ուժերդ ահա կենսապարար՝
Ինքնաբուղիս, մշտնջենական և հարափոփոխ, —
Յե՛վ վողին իմ ահա, վոր տիրաբար
Դեպի քնդ և ձգտում՝ վողողված լույսերիդ տա-
րափով: —

Ո՛ր, Բնուեթյո՛ւն, Խ, Մայր: —

Խուժիր, տեղա՛ իմ մեջ, սուղվիր իմ մեջ բոլոր
 Քո աստղերով, ծովերով և յերկինքներով,
 Քո ընթացքով տնկանդ ու մշտահոլով,
 Քո ուժերով՝ թե՛ կյանք, թե՛ խնդուեթյուն բերող: —

Ո՛ր, Բնուեթյո՛ւն, Խ, Մայր: —

Բայց չես սիրում դու մեղ, չես մերձենում դու,
 յերբ
 Մենք հայեցող վողհով ենք ձգտում հասնել
 Քո ընթացքին, քո վաղքին, քո վեհուեթյանը
 պերճ,
 Քո խորհուրդին՝ բաղմաշխարհ և բաղմաստեղ: —

Ո՛ր, Բնուեթյո՛ւն, Խ, Մայր: —

Դու դաժան ես ու բարի, դու հեղ ես և անողորձ,
 Դու սիրում ես շարժումը, զսրուեթյունը, ուժը, —
 Ունայնուեթյամբ ես լցնում ու հողով
 Դու հայեցող սրտերը, վոր խեղճ են և քնքուշ
 են: —

Ո՛ր, Բնուեթյո՛ւն, Խ, Մայր: —

Յնի՛ առաջին անգամ դու չե՛ս տվիլ արդյոք
 Քո արևից, քո սրախց մի բեկոր —
 Այն դարմանալի ճարտար և հանճարեղ մարդուն,
 Վերը վնչ թե սրախ մորմոքով,

Այլ ձեռքերով կռալիս վերցրել և քարը
 Յեղ զարկել և մի ուրիշ քար՝ —
 Յեղ արևի դասերը իր խրճիթն և տարել,
 Վոր գիշերի գրկում վոսկեղորիկ պարի...

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ո՛ր, Մայր —

Յեղ չի՞ս աշխարհը դու ծովերիդ անկղրու-
 թյունը

Յեղ բարեքները նրանց խորքերի, —

Այն ըմբոստին, այն խիղախ ճանապարհորդին,
 Վոր ծառերի զալար ճյուղքերից

Հյուսել և մի առավոտ ուռկանն իր առաջին

Յեղ նհախով խորքը ծովերի —

Բռնել և ծովային մի վոսկեձամ աղջիկ

Յեղ իր խուզը տարել, իրքև գերի...

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ո՛ր, Մայր —

Յեղ աշտիս — սիրել ևս դու խիղախների՛ն միայն,

Յեղ մայրական անկղր համբերությամբ —

Քո գաղտնիքները, զանձերը, քո ուժեղը նրան

Հանձնել ևս սակոծարար մի գերության...

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ո՛ր, Մայր —

Բայց մարդը, ախրանալով քիչ-քիչ անկղրական
 գանձիդ,

Այն շինիլ և շղթա ու կապանք,

Կեղեքելու համար ուրիշների անձիր,

Տփուջաւիւն, հանապաղորդաւ աշխատանքը. —
 Յեւ Նրանք, վոր յեղել են դաժան ու ամեհի,
 Վոր ճորտերից շորթել են քո բարիքներն անհուն —
 Շղթայել են վողին ընապաշտ և մատնել են
 մահի՝

Պղծելով և նշովելով քո անունը...

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, Դ, Մայր —

Յեւ հանճարին մարդու, նրա ստեղծարար
 Յեւ անսահման կարող ձեռքերին,
 Բաղձանքներին նրա և ըղձերին վարար,
 Յեւ նրա հանդուգն կրքերին —
 Կապանքներ են դրել նրանք բաղմապիսի,
 Որենքներ՝ ահով սահմանած —
 Պատնեշներ են կանգնել արեւներիդ լույսին,
 Վորպիտղի սիրտը քո մեղ չբանաս...

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, Դ, Մայր —

Բայց այժմ վիթխարի և զորավոր ուժեր
 Պատերազմի լիւաժ այդ բերդերի դեմ —
 Դարձնում են նրանց պատնեշները փռի՝
 Հանուն հացի, լույսի, աշխատանքի վսեմ, —
 Յեւ պատերազմը այդ դժնի ու անողոր,
 Այդ մարտնչումն՝ ընդդեմ շահագործող մարդու —
 Ձե՛ր արդյոք արշավանք դեպի լուսավորող
 Դո՛ւ գիրկը գլխաբթուն —

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, Դ, Մայր...

Պայքարներին դժնի ճանապարհով
 Բազմություններ ահա բազմահազար,
 Վոր դարերով գրկիդ ու գգվանքիդ կարոտ
 Հնձեկ են, բայց չեն ճաշակել բերքերիդ սրբազան,—
 Դեպի քեզ են գալիս, դեպի անկորական
 Յերկինքներիդ բազմաշխարհ ու բազմաստեղ,
 Իբրեւ տե՛ր են գալիս, իբրեւ տիրակա՛ն,
 Գալիս են, վոր աստղերիդ և ընթացքիդ անգամ
 Իրենց սանդժարար հանճարը պատվաստեն,—

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ռ, Մայր: —

Ընդունի՛ր ուրեմն նվաճողներիդ յերթը,
 Իբրեւ արգանդդ հին բեղմնավորող բարիք, —
 Ընդունի՛ր վարդիններիդ հաղթանակի յերգը,
 Վոր հնչում և ընդերքից աշխարհի. —
 Ընդունի՛ր նաև այս յերգը գործվական,
 Վոր քո չնչին հյուսկն մի պիշիր աստղավից
 Մատուցեց քեզ սիրով ու վորդիարար՝
 Վողջունելով խորհուրդդ աստղաչին...

Ո՛ր, Բնությո՛ւն, ռ, Մայր: —

1933. II. 27.

Տ Ա Ղ Զ Ո Ն Վ Ա Մ Մ Ե Ռ Յ Ա Լ Ն Ե Ր Ի Ն

Տխրությամբ ու դառնապատիր ցալի՜ղ ենք ձեզ
դնում ճանապարհ,

Ո՛ղ անդարձ հեռացողներ, ո՞վ մեռյալներ,
Դժեք, լի՛ր չեք վերադառնալու աշխտ և մնալու
յեք հար

Տիեզերքի դարկին անհաղորդ, և չեք հաշակելու
բույրեր, և չեք լսելու ձայներ...

Դուք գնում եք մոխրանալու և դառնալու տա-
րերք,

Խառնըվելու հողին ու ջրին, —

Ել ի՛նչ տսեմ յեւ ձեզ. — անխմատ են բաւերը,
Գուցե այն միայն, լի՛ր վախճանվելը վիճակված
և, ավա՛ղ, յուրաքանչյուրիս...

Բայց յեթե միեկնույնն և վախճանը բոլորիս գե-
րեզմանից անդին,

Յեթե նո՛ւյնն և մեր բախտը հեռանալուց հետո, —
Ապա տարրեր և հուշը, հիշատակը, այն զբույժը
անդին,

Վոր ֆնում եւ սրահչում մարդկանց եւ լցնում եւ
սրահըը կարոտով...

Բայց ի՞նչն եւ, ի՞նչն եւ արդյոք, վոր մոխիրից
հետ

Լուսողարդ ու շքեղ վեր եւ հառնում,
լցնում եւ որերն ապագա անմարելի բույրով
Ֆեւ զատնում եւ յերգ ու զբույց, եւ հիշատակ եւ
զառնում...

Ա՛խ, մոխրանում են որերը, մոխրանում են աստ-
ղերը, արևներն են

Կապույտ յերկնքներում հանդչում հավերժաբար
եւ մոխրանում, —

Մոխրանում եւ դարձնը, մոխրանում են կանաչ
տերևները,

Մոխրանում են ծիլերը չծած, եւ վարդերը վառ-
ման, եւ ծաղիկներն անգամ տխրանում...

Բայց չի մոխրանում հիշատակը... Հիշատակը ար-
դյոք լույսերից եւ,

Լույսերից եւ արդյոք նա սերում, թե հուրերից
անշեջ. —

Հիշատակը սերում եւ դործերից. — հիշատակը
մշուշ եւ,

Վոր բարձրանում եւ յեփփող ջրերից, բայց ֆնում
եւ ինքը — անմեռ:

Հիշատակը ձեր անցած որերի արձագանքն եւ ու
ցովքը, ով հեռացողնիր,

Նա ծլում և հաճախ ձեր անցած հանապարհի փո-
շոտ լեզրերին,
Յեղնելով ձեր շոգ կեսորին՝ նա լիջում և հետո,
ինչպես ցողը,
Բայց ուրիշ վարդերի վրա, իբրև պարզև վերին...

Յեղնելով ձեզանից, ձեր սրտից, ձեր խոհերից
անուռը
Յեղնելով արյունից անպամ ձեր և ձեր շնչից
վերջին —
Հիշատակը ձեզ չի պատկանում, ինչպես վոր տո-
ղերն իմ հանդուգն
Ո՛ր, ինձ չեն պատկանում, թեև յիշում են ահա
իմ դրչից...

Այդպես ևլ շողն և արևի ու ցողքը միասն առա-
վերի. —
Հատնում և լույսը նրանց մեզ. բայց վաղճը
մոխրացած են նրանք: —
Մոռացության տրեմն բնոր մեռյալներին,
Յեղ վառք նրանց ընդմիջո ու հավիտյան, վոր
թողել են կյանքում հիշատակի կրակ...

1933. 11. 27.

Ց ՈՅԸ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՔԱՂԱՔ ԿԱՌՈՒՑՈՂՆԵՐԻՆ

Ո՛վ դուք, վոր դալու չեք վաղը կառուցելու ալս-
տեղ,

Այս անապատում ամայի բազմաթիւսը քաղաք. —
Ահա վասիկ դրում ե ձեզ համար մի անհայտ բա-
նաստեղծ

Յոթը խորհուրդ, վոր շինեք ձեր կառուցման շա-
ղախ:

Առաջինը. — ուր ել վոր կամենաք, թեկուզ ա-
նապատում,

Շինել ձեր նոր քաղաքը — չմոռանաք չերբեք,
Վոր այդտեղ, այդ անապատում անգամ, ավազ-
ներում նրա անհատնում

Յերբեմն կանգնել են ու խորտակվել բազմաթիւ
քաղաքներ ու բերդեր:

Քանզի, — և չմոռանաք դուք այս, ո՛վ ապագայի
վորմնադիրներ, —

Աշխարհի մեկ ծայրից մինչև մյուսը, արեգակի
ներքո՝

Ձկա և վնչ մի թիզ հող, վոր բազմիցս անգամ
մեր նախնիները

Ձլինեն հերկած ու կործանած իրենց ստեղծարար
ձեռքով:

Ուրեմն, ո՞վ առաջնորդներ, սկսեցեք վորեւի
Ձեր ցանկացած վայրում չերեք թիզ հող —
Մինչև հանդիպի ձեր քլունգը մի դադաղի քարե
Յեւ դուք հանեք այն խավարից՝ ձեր ձեռքերով
կերտող:

Բայց հողի խորշերից այն հանելուց առաջ
Բարձրացրեք նախ դուք քարե կափարիչը
Յեւ աքեցեք գտնել, թե հանգչելուց առաջ
Ի՞նչ ուղղությամբ են նրա կոպերն իջել:

Յեւ ապա այդ նույն ուղղությամբ չափեք հա-
րյուր կանգուն

Յեւ հիմնեցեք այդտեղ քաղաքի աշտարակը,
Յեւ գամեցեք ապա աշտարակի գլխին
Ձեր ժամացույցը կարմիր,
Վոր նրա զարկերին ունկնդիր՝
Սերունդները նշեն դալիքում
Իրենց աշխատանքի և խոնջնեքի ժամը: —

Յեւ բարձրացեք ապա այդ աշտարակի կատարը
Յեւ նայեցեք դուք նախ դեպի հարավ,
Ապա դեպի հյուսիս, և՛ արևմուտք, և՛ արևելք,
Վոր վորոշեք սահմանը քաղաքի ու նրա
Պարիսպների խոյանքը դեպի վերև:

Յեւ յոթերորդ խորհուրդը, վոր տալիս եմ չեա
ձեզ. —

Կառուցելուց առաջ ձեր քաղաքը՝
Ալրեցեք մագաղաթյա մարմինը ննջեցյալի
Յեւ մոխիրը նրա հազարամյա
Խառնեցեք ձեր աղապա պարիսպների քարին: —
Յեւ դադաղը նրա մարմարիտնյա,
Վորպեսզի տարածվի համբալիլ ամենուրեք —
Ապագայի բոլոր չեղվորներին ի տես՝
Քաղաքի վտակեքանդակ դռների մոտ դրեք: —

Քանզի մեռյալների մոխիրն ե ամենապինդ կիրը,
Ամենապինդ շաղախը ե առհապատչան, —
Յեւ նրանով ե դառնում չերկիրը — չերկիր,
Յեւ ժողովուրդը — ժողովուրդ, ե գալիքը — գալիք՝
անհողողդ ու անճառ...

1933. 11. 16

ՅՈԹԸ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԳԱԼԻՔԻ ՍԵՐՄԱՅԱՆՆԵՐՆ

Ո՛վ դալիքի սերմնացաններ, վոր լիարուս
 Նեաեղու յեք ձեր սերմը մեր ձեռքերով հերկած
 Այս դաշտերում, բերրի այս հերկերում՝
 Մեր քրախնքով, յերգով և արյունով ներկած, —
 Ո՛վ, վոր դալու յեք զվարժ ու թխթեաքայլ,
 Արևի և զողու ծնծկաներով ձեր յարժ, —
 Անաղասիկ դրում եմ, վորպես հեռու յողջայր,
 Ձեր ընթացքի համար չոխը խորհուրդ։ —

Յեղ առաջին խորհուրդս, վոր հղում եմ կարմիր
 Մեր սրերից այս բոլր ու զալիճարեր. —
 Անդրանիկ բուռը ձեր անեղրական սերմի
 Մեր դաշտերի վրա իբրև ցնձրթ թափեք։

Փռեք իբրև բարիք, վոր անհատնում և,
 Մեր յերկրի թռչուններին ու հովերին, —
 Թող անասման լինի նրանց խնդուխտները,
 Անասման ևր ինչպես սուռապանքը մեր հին

Դեպի Հյուսիս հղեր ձեր շնորհը յերկրորդ,
 Դեպի սափաստաններն ընդարձակ,

Ուր ըսնկած Կարմիր Ուրազանը մի որ
 Այս հերձեցյալ յերկրում և ամենուր
 Գարնան անձրև՝ դարձաւ:

Իսկ յերրորդ բուռը ձեր անհատնելի սերմի
 Դեպի լյառը Մասիս սերմանեցէք, —
 Թող թանձրացալ թռչի, իրբն ցնորք ջերմին,
 Դեպի կուրծքը նրա ձյունածած: —

Ապա մի բուռ ցորյան կամ ցնորք,
 Ձեր խոհերի նման լուսափայլ ու աղնիվ
 Սերմանեցէք դեպի այս հին ալանը Նորք,
 Վոր աշնտեղ նժր յերզի մի նժր բողբոջ հասնի:

Հինգերորդ բուռը ձեր անհատնելի գանձի
 Սերմանեցէք վոզնն մեր ի նվեր,
 Վոր որերում հետու յերկնեց այս յերգն անծիր,
 Այս յերազանքը վհ:

Իսկ վեցերորդ ձեր բուռը, ճվ սերմնացաններ,
 Հղեցէք անցյալի՝ վստիօրներին, —
 Յեվ կըսեք հանկարծ հառաչանքի ձայներ
 Մեր յերկրի բոլոր խորքերից: —

Յեվ նոր ապա, այս վեց հզումներից հետո,
 Լցրէք դուք բուռը ձեր և, յոթերորդ անգամ —
 Ձեր ապագա հունձքի անէղը կարտաով
 Սերմանեցէք ձեր հերկը անկորական...

1933. II. 11.

ՅՈԹԸ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԳԱԼԻՔԻ ՅԵՐԳԱՍԱՆՆԵՐԻՆ

Բազում ուղիներով ու հերկերով անցած,
 Յեւլ ճաշակած արդեն իմաստութեան
 Դառնապատիր պտուղը, — ահա տալիս եմ այս
 Խորհուրդները յեա ձեզ, թի մեր վաղվա անհա
 Յերգասաններ վառքի ու վհճութեան: —

Ահա վասիկ, թի դուք, իմ առաջին
 Խորհուրդը, վոր գալիս ե կյանքից ու դարերից. —
 Զմուռանք յերբեք, յերբ հյուսելու լինեք ձեր
 յերգը շառաչուն,
 Վոր յերգը յերկրից ե աճում, ե վոչ թե ձայնե-
 րից կամ բառերից:

Յերկրորդ խորհուրդը, վոր տալիս եմ ձեզ ահա,
 Ո՛ր, անհողդողդ պահեք իբրեւ պատգամ. —
 Յերգը — ընթացք ե ու հուն, ե՛ տեղ ե, ե՛ վոգու
 ադամանդյա վահան,
 Յեւլ բարիք ե, ե՛ շնորհ անանձնապատկան: —

Յերրորդ խորհուրդը ձեզ, թի գալիքի
 Յերգասանների. — դարերն են ձեզ հետևում. —

Թեկուզ դարն և ծնում և յերկիրն և տալիս յեր-
գին շունչ ու վոգի —

Բայց յերգը յերկրից ու դարից մինչտ յերկար և
տևում:

Ուրեմն, թվ դալիքի յերգատաններ,
Վորքան ևլ վեհ լինի ձեր ներկան —
Զմուսանաք, վոր դուք պիտի սերմեր ցանեք,
Վոր լինեն դարից ձեր — յերկար:

Յեւ իմացեք ուրեմն, վոր վեհ մի աշխատանք
Տքնաջան չե այնքան, վորքան վոգու հերկը. —
Ի սկզբանն եր բանը, և բանն եր ճիգ ու ջանք,
Յեւ ջանքին աւընթեր եր — յերգը:

Ուրեմն, թվ դալիքի յերգատաններ,
Ձեր վոգու տեգերով դրահավորված՝
Տքնեցեք տքնաջան ու հնչյուններ ցանեք՝
Հերկելով հերկերն անցյալի՝ հանուն դալիք որ-
վա: —

Յեւ տսում եմ ահա -- ձեզ, վոր պիտի յերգեք՝
Կարգալով մատյանն այս խորախորհուրդ. —
Խորհուրդ չի բնյունում սպագալի յերգը, --
Յեւ այս և իմ խորհուրդը յոթերորդ...

1933. 11. 16.

Ե
ՀԱՆՏԱԶՆ
ԲԱՆԱՍՏԵՆԾ ՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԹԱՐԳՄԱՆ



Պ Ա Տ Գ Ա Մ

Նոր լույս ծագեց աշխարհին.
Ո՞վ այդ արևը բերեց: —

Ահա լուսկյա մի արև՝
Ճառագումով իր հրե՝
Այգաբացի պուրպուրե
Նժուգների վրա հեց՝
Նոր աշխարհին ու մարդուն
Հղում ե լույս ղվարթուն:
Նոր աշխարհին ու մարդուն
Ո՞վ բերեց լույսն այս արթուն,
Ո՞ր, թե՛ ձեռքով վառվեց, թե՛
Հրակարմիր, հրավարս,
Ադամանդյա լույսը այս: —

Կքած կյանքի բեռի տալ,
Խոր գերության ընդերքում,
Իմաստության մի գետակ
Հիմարության համերգում —
Քանի՜ տարի, քանի՜ դար
Վկայեցիր անհերքում...

Ափերին այն խավարտչին,
Ուր հայրենիքն եր մեր հին, —

Ձկանը արդյոք գետ մի հորդ,
 Վոր գերության անհաղորդ՝
 Լուրթ՝ հոսելով դարեց-գար՝
 Մթության մեջ աչն համառ
 Այս աչքարացն հր կրում,
 Հճւր աչքարացն այս հեռու՝
 Հնուց պահած իր ջրում
 Ո՛ր, ըզձական այս հեռուն...
 Կքած կյանքի բեռի տակ՝
 Վոգի՛ր անկոր, հճւր գետակ...

Ահա վառվում ե մեր նոր
 Հաղթանակի լույսը բորբ.
 Լվանում ե նա հիմա
 Վառվող վոգին մեր անմահ,
 Ջրնաղ արե՛ն ալդ արի,
 Վառված հրով աշխարհի...
 Ձկան ուրիշ արե ել.
 Նա չե միայն, վոր դարեր
 Անմար՝ պիտի արեկե...

Լույսով վառված սակաչն ալդ՝
 Նժարներեց հիմա մենք
 Հիմարությամբ չթափենք
 Իմաստությունն աչն արար. —
 Մեր անցյալի խորամիտ
 Ե՛ջն աչն արդար ու ռամիկ՝
 Մեծահանճար ու վարար...

1933. Մ. 9.

Մ Ե Ր Լ Ե Զ Ո Ւ Ն

Մեր լեզուն ճկուն և ու բարբարոս,
Առնական և, կոպիտ, բայց միևնույն պահին
Պաշտառ և նա, վորպես մշտաբորբոք փարոս,
Վառված հրով անշեջ դարերում հին: —

Յեւ վարպետներ, խոնարհ ու հանճարեղ,
Հղկել են ան դարեր, վորպես մարմար,
Յեւ փալլել և նա մերթ, ինչպես բլուրեղ,
Մերթ կոպտացիլ, ինչպես լեռնալին քար:

Բայց միշտ պահել և նա իր կենդանի վոգին, —
Յեւ չեթե մենք այսօր կտորատում ենք ան
մերթ —

Այդ նրանից և, վոր ուղում ենք մեր
Նոր խոհերի վրա ժանգ չչոգի: —

Այդ նրանից և, վոր մեր այսօրվա վոգուն
Այլևս չի կարող լինել պատյան
Վնչ Տերյանի բարբառը նվագուն,
Վնչ Նարեկի մրմունջը մաղաղաթյա: —

Յեւ լճի անգամ Լոռու պայծառ յերգիչ
 Թումանյանի բարբառը գեղջկական, —
 Բալց նա կգա — լեզուն այս յերկաթյա լեռքի
 Յեւ խոհեւի այս խճր ու յերկրակամ...

1933. I. 28.

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Յես սիրում եմ նրանց, չուրաքանչյուր անգամ
 Յերթ թերթում եմ եջերը բազմապիսի.
 Մեկը լավիս ե ջերմ, կամ աղերսում անկամ,
 Մեկը նզովք նետում մեր ավերիչ յեսին: -

Ա՛խ, տողերում նրանց չուրաքանչյուր
 Ինձ համար կյանք կա, կամ—կա մահվան սերմ.—
 Ա՛խ, միևնույն թափով դեպի մահ ե մղում,
 Յով դեպի կյանք — մյուսը՝ կարոտով ջերմ...

1938. I. 27.

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

*Նրանք զալիս են անտես ու աննշմար,
 Ինչպես արշուճն է հոսում չերակներում,
 Բերում են մեզ բոլորիս թե՛ կյանք, թե՛ մահ,
 Նեոտում են բախտը մեր անեղրական հեռուն: —*

*Յե՛վ լինչն է սահմանում նրանց զեկավար,
 Յե՛վ լինչն է նրանց բեղմնավորում —
 Հավետ անհայտ է մեզ, ինչպես սրտի համար
 Արցան ընթացքը, վոր ամոքում է բերում: —*

1933, I 27.

Հ. Թ.

Յետ կարդում եմ նրան ու ասում. — Այս հմուտ,
 հանճարեղ Լուսին
 Հոմերի, Գլոթեյի հետ մի որ՝ հավասար՝ նստել ե
 քեֆի,
 Յեւ թաս ե բռնել նրանց հետ, մեծարանք տվել
 ու առել,
 Ինչպես իր պատերն են տրել՝ իրար հետ խըն-
 ճույքի նստելիս: —

1933. IV. 15.

Լ. Յ.

Նա մեծ եր հողով, արյունով: — Արմատներ ուներ
 նա հողում:
 Իր վերգերը — գեղջուկ նախիրցու քրտինքով եր
 նա վողողում:
 Հանճարեղ վերգերում նրա — իր վերկրի արե՛ն եր
 շողում: —
 Նա մեծ եր հողով, արյունով: — Արմատներ ուներ
 նա հողում: —

1933. IV. 17.

Հ. Թ.

Նա մեծ եր ավելի, քան չեղալի — Յերկընքի
 նման ընդարձակ,
 Ուլկիանի նման՝ իր վոգին ընդգրկել եր կյանքը
 անեզրի —
 Յեւ վոգու ափերին նստած՝ նա նայում եր հա-
 չացքով պաշտառ —
 Յեւ վորսում եր չերգեր ու խոհեր, և տեսնում
 եր չքնանդ չերազներ...

1933. IV. 15.

Նա չեկալ Հյուսիսից: — Ճորտերի վրկության
 փառքով եր նա մեծ: —
 Բայց հեծում է նյինք մենք դարեր — կրկնակի գե-
 րության ներքո:
 Մեզ ճշշում եր բռունցքն հայրենի: — Նա կտրեց
 աչն իր ձեռքով:
 Չունենյինք մենք դարեր — հայրենիք: — Յեւ նա
 մեզ հայրենիք տվեց: —

1933. IV. 16.

Ա. Մ.

Յե՛ր, բարձրացիր դագաղից և կրկին յերևա աշ-
խարհին:
Աներեր, բրոնզյա քո ձեռքով կրկին մեր ընթաց-
քը վարիր:
Դու կոչված եյիր լինելու ղեկավար յերկրի ու
դարի. —
Քեզ տրված եր վոսկյա մի բեկոր լենինյան
վսեմ հանճարից: —

1933. IV. 15.

Ա. Մ.

Նալիրյան արեւն եր քո մեջ՝ լենինյան հրով ճա-
ռագած.

Կործանվող մեր չերկրի համար դու չեղար փըր-
կության առագաստ: —

Դու տվիր ընթացք և ուղի մեզ մինչև դարերն
հեռակա. —

Նալիրյան արեւն եր քո մեջ՝ լենինյան հրով ճա-
ռագած: —

1933. IV 16.

Մ. Մ.

Արցունք եւ ջեղեղ աշխարհում: — Յեղեղ եւ յեղեղն
 ու կռիւի:
 Լեռնացի եւն ուժեր վիթխարի՝ ամենի յեղած
 իրար դեմ:
 Աշխարհից հեռու մի գցողում, յեղեղն յա մի
 սրինգ կտրած,
 Արեւ եւ յերգեղ ու գարուն աչա հիւլանդ, հանճա-
 րեղ սլառանին:—

1929. X. Լինինգդադ

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Մեծ ե մեր դարն, ինչպես ովկիան, և ովկիանում
այդ անհուն,
Վորպես արև անեզրական — քո անունն ե բարձ-
րանում:
Յեւ մղում ե մեր դարն առաջ քո անունը հրա-
վառ,
Ո՛ր, հանճարեղ մեր Ղեկավար՝ բարձրասոհ ու
բարձրանուն...

1933. Մ. 16.

ԽԱՋԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՐՁԱՆԻՆ

(Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն, Ա. Բ Ո Վ Յ Ա Ն Ի Ր Ա Պ Ա Ր Հ Ի)

*Դո սլատվանդանը փոքր և չափազանց: —
Բայց մեծ եր արդյոք հերկը հայրենի,
Վորի բարգավաճ գալիքին ընծա
Դու հանճարը քո և կյանքը բերիր: —*

1933. Մ. 30.

ԳՅՈԹՅԻՑ

Բարեկամ, անխախտ հասկացիր դու սա. —
 Դարում, ուր Վոգլին ու Միտքն են հորդում —
 Լոկ առաջնորդվել կարող ե Մուսան,
 Բալց ինքը արդեն չի առաջնորդում: —

1932. X.

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Գ Յ Ո Յ Ե Յ Ի Ն

*Ո՛ր, Վոլքիմպացի, այս աշխարհում չերբ
 ջենս լինի Վոգու տերեր ու ճորտեր —
 Կհնձե կրկին բազմաբեղուն բերք,
 Յե՛վ կրկին, կրկին ուղիներում մեր
 Յերգի դիցուհին մեզ կառաջնորդե: —*

1933. IV. 14.

ԱԿՐՈՍՏԻՔՈՍ

Արեգակ, ովկիան զորության,
 Բոսլի առ բոսլի
 Փայփայլիր, տհա՛ւր զորություն
 Ելակին ալս, Թող բորբ տրոփե
 Նրա սիրտը դեռ մաքուր ու թուլ-
 Խմաստուն ու բարի դու. —
 Կյանք, լույս, աճում ու բարիք: —

Զհերկած դաշտերում աշխարհի,
 Արեգակ, դեռ ինչքա՛ն հարիք.
 Բաբբի դու, ուսուցիչ բարի.
 Ելությամբ քո լցվիր նրա մեջ.
 Նվիրիր քո կորովն անշեջ —
 Ճուրղ Թող չերբեք չմարի:

1938. IV. 18.

Ա Կ Ր Ո Ս Տ Ի Ք Ո Ս

Արևի նման բոցվում ե,
 Բոպե առ բոպե բացվում ե
 Փոքրիկ իմ, սիրուն իմ մանկիկը.
 Ելությամբ ամբողջ նա հեղեղ ե,
 Նա չքնաղ ե, քնքեղ ե, մաքեղ ե.
 Իմ մանկիկը փայլ ե, փրփեղ ե.
 Կամ արդյոք նրա պես անգինը...

Չարենց, քո դուքը զոհ ե.
 Արեգակը, վոր բարձրանում ե —
 Բոպե առ բոպե սնում ե,
 Ե՛յ, նալիր, — նրա պես հարյուրը...
 Ներբողիր քո լերգով նրա հուրը,
 Յրելով մաքիւ մրուրը...

1933. V. 8.

ԱԿՐՈՍՏԻՔՈՍ

Արևի նման փայլեամ ե,
 Րոպե առ ըոպե քայլեամ ե
 Փոքրիկ իմ, քնքո՛ւշ իմ մանկիկը.
 Եվոլյան քնամբ ե նրա ձայնը.
 Նա անբլիժ ե, ինչպես վաղորդայնը.
 Իմ մանկիկը լուսատու իմ ջահն ե.
 Կամ արդյոք նրա պես անգինը...

Զիս գտնի նրա պես մի հուրը.
 Արևի նման նա կիզեամ ե.
 Րոպե առ ըոպե մեծանեամ ե.
 Ե՛լ, նայիր. նա արդեն խոսեամ ե...
 Նայես ի՞նչ ե նրա անուանը.
 Ճանկացողը կգտնի, թե ուղում ե —

1933. Մ. 8.

Ա Ն Վ Ե Ր Ն Ա Գ Ի Ր

Ձկան քեզ պես սիրուն մանկիկ, —
 Ասում եմ քեզ, իմ դժասար անգին.
 Բալց վաղը, չերբ դու մեծանաս,
 Աշխուժ վաղես, փողոց գնաս, —
 Գալու չես ինձ ասես, անգին.
 — Դուրսը ինձ պես աչքքան մանկիկ...

1933. IV. 19.

N. N.

Դու մեր մեջ ամենից կրտսերն ես,—
 Յեւ մոխիրի վրա մեր անցյալի
 Ուռճանում ե քո մեջ ապագայի սերմը՝
 Մեր դպրութեան դստիքը պանծալի։—

1933. IV. 18.

ՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԻ ԳՐՔԻ ՎՐԱ

Յերգերդ աղբյուր են զուլալ՝
 Մեր չերկրի սրտից բղխած:
 Դ՛հա, մեր չերկրի պես շռայլ,
 Մեր չերկրի պես հորդառատ ու բաց:

Կարգալով քո գիրքը անհուն՝
 Հավատում եմ Գալիլեոյն մեր վեհ: —
 Ո, վորքանքն և սիրտը վեհանում,
 Վոր նման չերգեր և տվել:

Պայծառ և մեր չերկրի փալիքը,
 Ո՛հ, բերրի հերկերի զուսան: —
 Թող հավենտ ապրի այս ծաղիկը
 Մեր գաշտերում բուսած: —

1933. III. 18.

N. N.

Այլ խեղճամիտ, վոր հասած որ ծերության, մի
 Լսոր
 Հացն ե շինել սկզբունք, և ծառայում ե համեստ
 Ով վոր փշրանք խոստանա — ո, նրան լուկ, դեմ-
 քին քաշելով
 Քիզ թափանցիկ, վոր ծածկե մորթն իր՝ անչափ
 հաստաբեւս...

1933. V1. 3

HEINRICH HEINE

Յես սիրում եմ քեզ, Հացնրիխ Հացնե,
 Դու մոտիկ ես ինձ հափաղանց:
 Յերգերիդ միջից քո ձախը
 Հնչում ե ինձ հար հաբաղատ:

Դու մոտիկ ես ինձ, Հացնրիխ Հացնե,
 Թմբկահար, մարտիկ ու պոետ:
 Յերը բացվեց հոգուս վաղորդյանը —
 Սիրեցի նվագները քո չես:

Սիրեցի յերգերիդ քնքշութունը,
 Յերազներդ չքնաղ ու նրբին,
 Տխրադեմ, դու մտար իմ տունը՝
 Վոսկեկար քնարը ձեռքիդ:

Բայց հետո, յերը մի քիչ մեծացա չես —
 Սիրեցի թմբուկդ հնչեղ,
 Սիրեցի շեփորոդ քո ձախը,
 Վոր գիտե պաշքարի կոչել:

Իսկ ապա, յերը ճամբիս ծաղիկները
 Փոխվեցին փշերի ու խոցի —
 Սիրեցի յերկմիտ շշուկներդ
 Յիվ հեգնանքդ, վոր նման ե բոցի:

Ինչպես դու — չես ել աշխարհում այս
Ապրում եմ դարում հողմաշունչ,
Յեւ չերգերս խնդուն, չես խրում եմ
Հնի սիրտը, ինչպես մի դաշուհի:

Ինչպես դու — չես ել մտքերով իմ
Ապրում եմ գալիքում դեռ չեկած,
Յեւ դնում եմ առաջ չերգերով իմ՝
Դեռ գլուխս ներքե չթեքած:

Բայց ուղում իմ, վորով ընթանում եմ —
Յերջանիկ եմ ավելի, քան դու.
Ո, իմ դճրն ե տյսոր, վոր տանում ե
Ինձ դեպի խոյանք մի անդուլ:

Յեւ գալիքը այն, վոր, Հայնե,
Մի ցնորք եր հեռու քեզ համար, —
Շողշողում ե, ինչպես վաղորդյանը,
Յեւ թնդում ե շուրջս հիմա:

Բայց ելի ուղին իմ դժվար ե
Յեւ նման ե ուղուն քո վերին...
Ինձ հետ ե թեկուղ իմ դարը,
Բայց իմ դեմ ե մարդը դեռ հին: —

Նա դեռ կա: — Այսոր ել նա նստել ե
Ինքնագոհ, կառչած իր թուլին, —
Յեւ նա նստնն ե, նստն ֆիլիստերը՝
Չնայած դիմալի գուլնին:

Ո, պաշտում ե պսոթ նա գուշնը,
 Իսկ միջուկը — ատում ե հոգով:
 Նա ատում ե սերը, քնքշությունը,
 Իր հույզերը կապում ե թոկով:

Նա մոլի ձազկող ե, ուղղափառ ե,
 Խուզարկու չե հոգու ու սրտի,
 Նա սիրում ե միայն գաղափարը,
 Պայմանով վոր... չլինի խրթին:

Ամենից առաջ քննադատ ե
 Նա պսոթ, — չեա ծանոթ եմ նրան.
 Նա սիրում ե դնել իր թաթը
 Իմ դքերի վրա:

(Քո մասին ե միայն իմ խոսքը,
 Ո, կարմիր հապած ֆիլիստեր,
 Յեւ վոչ թե նրանց, վոր իրոք
 Մեզ ասում են լենինյան խոսքեր):

Նա լսել ե, վոր պսոթ պոետը
 Նախ մարտիկ ե, քաղաքացի, —
 Թե վարդի մասին խոսես հետը —
 Նա քեզ կտա քացի:

Բալց, չնայած սրտն,
 Նա ինքը կյանքում
 Սանտիմենտալ ե այնքան,
 Վոր սիրուց տնքում ե անքուն:

Նրա շուրջը չեռանդով անդուլ
 կառուցում են մարդիկ կոմունիզմ, —
 Գիշերները նա վերլինե և կարդում,
 Ցերեկները — հայհոյում և խնձ:

Դեռ նա կա աչսոր, դեռ նա կա,
 Յեվ հոգված կամ ռեցենզ գրելիս
 Նա սիրում և լսող «հակա»
 Զափի՜ց ավելի...

Իր վարքով — չափազանց նա անասնձ և,
 Կհաներ նա խնձ կախազան,
 Թե չզսպեր նրան — զեկավարի սանձը,
 Վոր միակ զսպիչն և նրա:

Այդ նա չե միայն, վոր նստել և
 Կոկորդին իմ ու թորում և թուջն, —
 Այդ կարմրազգեստ ֆիլիստերը,
 Իմ դահլիճը աչգ մշտարթուն:

Իհարկե, ունեմ մեղքեր չեա,
 Ուրանալն աչգ — անշուշտ անհեթեթ և, —
 Բալց գիտեմ, վոր թեթե են մեղքերս,
 Քանզի չեա — սլոնո եմ:

Յեվ ինչպես ուսուցիչը մեր մեծ
 Ներում եր քո լուր մեղքերը, —
 Գիտեմ, վոր խնձ ել կներե
 Դասակարգը — իմ փոքրիկ հանցանքները:

Նա հաղթող է աչտոր, հա մեծ է,
 Ովկիանն է նա մի ընդարձակ,—
 Նրանով է, վոր չեա մեացել եմ
 Դեռ դահճիս ձեռքով չհնձած:

Զլինիք թե նրա հաղթութունը —
 Իմ դահիճն ինձ վաղճեց եր կերել,
 Յեղ դարձել եր արդեն իմ անունը
 Վտանալովիս արված մի տերև:

Բայց կարո՞ղ է հա աչդ անել:
 Վճ՛չ: Նա չի աչտոր կլանքի հիմը:
 Բարձրանում է աշխարհ մի անեղը,
 Վոր քոնն է անշուշտ և լիմը:

Իսկ խիտունջը աչն, վոր նստել է
 Տղրուկի նման մեր քթին, —
 Նա կանցնի, ինչպեա սովերը,
 Յերը արևը հասնի զինիթին:

Այս արևը, վոր հար լարձրանում է,
 Կխանձե նրան իր հրով,—
 Բայց նրա ցողքերում մեր անունը
 Կհիշեն գգվանքով ու սիրով...

1933. V. 25.

ՀԱՅՆԵՅԻՆ

Ո, Հայնրիկ ձայնե,
 Ո, Հայնրիկ ձայնե, --
 Հնչում եր քո ձայնը,
 Կանչում եր քո ձայնը,
 Խնչպես վաղորդայնը...
 Ո, Հայնրիկ ձայնե,
 Ո, Հայնրիկ ձայնե...

Խիղախ թմբկահար դու,
 Մարտիկ ու պոետ,
 Աշխարհը ու մարդը
 Յերգում եր քո հետ.
 Գալիքն ու աշխարհը,
 Քո որն ու քո դարը —
 Յերկիրն քը ոտնոր եր
 Յերգին քո հավիտ...

Ո, Հայնրիկ ձայնե,
 Մարտիկ ու պոետ —

1933. V. 23.

FROH EMPFIND' ICH MICH NUN...

(Գ յ օ ր է յ ի ց)

Զգում եմ խնդուն՝ դասական հողով եմ կրկին
 ներշնչվել յես:
 Հին և նոր կյանքը ինձ հետ բարձր են խոսում
 ավելի:
 Ա՛ստ եմ լսում խորհուրդներ, թերթում եմ նոցա
 վաստակները
 վարժ ու հմուտ լմ ձեռքով, նոր հրճվանքով
 շարունակ:

1933. V. 17.

ANAKREONS GRAB

ԱՆԱԿՐԵՈՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ

(Գ յ ո յ և յ ի ց)

Աստ, ուր վարդն ե ծաղկում, ուր վորթն ե վար-
 վում դավնենհուն աչն,
 Ուր տատրակն ե ճախրում, ուր միշտ ծղրիտն ե
 չերդում,
 Ում դերեզմանն ե այստեղ, վոր փռել են վրան
 աստվածները
 Վողջ ճոխությունը կյանքի:— Սնակրեհնն ե հանգ-
 չում:
 Գարհն, և՛ ամառ, և՛ աշուն — վողջը կյանքում
 ճաշակեց նա,
 Բայց ձմռանից նրան ցուրտ թումբն այս ծածկեց
 վերջապես:

1933. V. 17.

WANDRERS NACHTLIED

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆԻ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՅԵՐԳԸ

(Դ յ ո ք Կ յ Ի ց)

ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՐԻԱՆՏ

Գաղաթները ննջում են

Անդորր:

Հռությունն է քո շուրջը

Խոր:

Թռչունները անտառում, հանդում

Քնել են՝ պարուրված մութով.

Սպասիր մի փոքր՝ շուտով

Կքնես և դու:

WANDRERS NACHTLIED

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆԻ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՅԵՐԳԸ

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՎԱՐԻԱՆՏ

Գաղաթներին լիջել և
Անդորր:
Կատարների միջև այն
Ձևս զգում դու
Անգամ թեթև մի շունչ:
Անտառում թռչունները լսել են.
Կանց միայն՝ դու և՛
Կքնես անշուշտ:

WANDRERS NACHTLIED

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆԻ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՅԵՐԳԸ

ՅԵՐՐՈՐԴ ՎԱՐԻԱՆՏ

Գալաթներին իջել է
Անդորր:
Կատարների միջև այն
Ձեռք դռամ դռ
Վոչ մի շարժում դեռևս:
Թռչունները քնել են մռթով.
Կայ միայն՝ շուտով
Կքնես դռ և՛ս:

1933. V. 17—20.

S C H E N K E

Մ ս ը ռ Վ ա Կ

(Դ յ ո ք Ե յ ի ք)

Անսխանում են պոետ մի մեծ
 Բոլորը քեզ շուկաներում:
 Յերգում ես դու — ուրախ եմ չես,
 Լուում ես — ջերմ ունի եմ դնում:

Բայց սիրելի չե ինձ անշուշտ
 Համբույրը քո անխոս, անբառ.
 Ձե՛ վոր բառերն անցնում են շուտ,
 Այնինչ համբույրն զգում ես հար:

Լավ ե չերգը, բայց հայեցումն
 Ավելի չե ոգտակար մեզ.
 Ուրիշներին չերգեր դու տուր,
 Մատըռվակին — լուռթլուն վես:

1933. V. 24.

LIED UND GEBILDE

Յ Ե Ր Գ Յ Ե Վ Ք Ա Ն Դ Ա Վ

(Ի յ ո թ ն յ ի ց)

Հուչնը մարմին կերտելիս
Տրորի թող կալը:
Ո, հրճվի թող մարդը միշտ,
Յերբ կերտում ե լալը:

Բայց մենք սիրում ենք խառնել
Յեփրատի հորդ հունը,
Յեւ ձեռքերով մեր բռնել
Հոսուն ընդթյունը:

Ձուրը կարծր կդառնա,
Կհնչեն լերդերը,
Յեթե մաքուր են միայն
Պոետի ձեռքերը:

1933. V. 21.

DERB UND TÜCHTIG

ՊԻՆԴ ՅԵՎ ԱՄՈՒՐ

(Գ Ի Ռ Ե Յ Ի Ս)

Աշխատանքը պոետի,
 Ո, խիզախ և հար:
 Եւ ի՞նչ եք ինձ հայհուում
 Անվերջ, անդադար:

Յեթե պահը տանջանքի
 Դառը թվար մեզ —
 Կլինեկինք կրկնակի
 Մենք համեստ ու հեղ:

Համեստությունը թողնենք
 Կուլսերին բողբոջ,
 Վոր քնքշությունն են սիրում,
 Կոպտությունը — վռչ:

Համեստությունը, — ո, նա
 Հարկավոր է, չերբ
 Իմաստությունն և խոսում
 Խորիմաստ, մեզ հետ:

Աշխատանքը պոետի
 Ո, խիզախ ե հար.
 Յերգիր, — քեզ հետ կլինեն
 Սրտերն հրավառ:

Ո, անշուրջառ տերտերներ,
 Հեղու չքերեք.
 Միկնոսներն եմ չես — թեկուզ
 Դուք ինձ մահ բերեք:

Ձեր խոսքերը անամեջ,
 Վոր ասում եք դեռ —
 Կոշիկների նման չես
 Մաշել եմ արդեն:

Թող ջրաղացը ցերգչի
 Իր աղուհն աղա. —
 Հասկացողը կների
 Մինչև վերջ նրան:

1933. V. 21.

Ա Ն Վ Ե Ր Ն Ա Գ Ի Ր

(Պ ու ռ է կ ի ն յ ց)

Վորթատունկի աստվածն ուրախ
 Թուլլ և տալիս չերեք բաժակ
 Ըմպել քեֆին չերեկոյան:
 Առաջինը՝ Շնորհների
 Կենացն անրիժ ու ամոթխած,
 Յերկրորդ բաժակը՝ կարմրադեմ
 Յեւ կարմրաշուրթ առողջության,
 Յերրորդն՝ աղնիւլ մտերմության:
 Իմաստունը չերրորդից վերջ
 Վայր և առնում դալինին գլխից
 Յեւ ուղերձ և արդեն հղում
 Հանգստավետ Մորվեոսին:

1933. V. 18.

Ա Ն Վ Ե Ր Ն Ա Գ Ի Ր

(Պ ու ո կ ի ն ի ց)

Ապրում եր մի աղքատ առաքեալ
 Յեւ լրակցաց, և լարի,
 Տեսքով՝ դունաառ ու խստադիմ,
 Վոգով՝ խիզախ ու արի:

Տեսել եր նա տեսիլ մի վառ,
 Մտքի համար անքննին,
 Յեւ տեսին այդ հավիտւան—հմր
 Դրոշմվել եր իր սրտին:

Այդ որվանից հոգով անխոնջ
 Նա կանանց չեր նայում եւ,
 Նա մինչև մահ վնչ մի կնոջ
 Զկամեցաւ խոսք տակը:

Պարանոցին, շալի տեղ, մի
 Զոր վարդարան նա կապեց,
 Յեւ պողպատի քողը դիմքի
 Վոչ-վոքի դիմ չբացեց:

Սիրտը լցրած սիրով անեղծ
 Յեւ ջնորքով այն անահ՝
 A. M. D. իր արնով դրեց
 Իր վահանի վրա նա:

Յեւ հեռավոր Պաղեստինում,
 Պալադիններն ուր ուրիշ
 Իրենց տիկնանց ելին դիմում
 Դեպի կռիւ թռչելիս —

Lumen coelum, Sancta Rosa,
 Բացականչում եր նա խենթ,
 Յեւ վորոտի նման կոչն աչս
 Սփռում եր մահ ու աղետ:

Դառնալով իր ամբոցն հեռու
 Փակ մենակցաց նա դառավ,
 Միշտ անբարբառ և միշտ տխուր,
 Իբրև մի խենթ, նա մեռավ:

1933. V. 18.

Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Ժ

(Գ ի ք լ օ կ ի ց ի ց)

Ժամն ըղձակահն արդ հասաւ՝ ավարտւած ե չեր-
կար աշխատանքը:
Իհնչ ե թախիծն ել անհայտ սիրտս կրծում ան-
դաւար:
Գոհե վաստակս ավարտած՝ չես կանգնել եմ,
ինչպես բռնակիրը՝
Վարձն իր արդեն ստացած, այլ վաստակի ան-
ընտել:
Կամ տքնությանս եմ ցաւում, գիշերվա լռակցաց
ուղեկցի՞ն իմ,
Վոր մտերիմն եր իմ տան, քուլը Այգի վոս-
կեղեն:

1933. V. 17.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Պ Ա Տ Մ ՈՒԹ Յ Ա Ն Ք ԱՌՈՒՂ Ն Ե Ր ՈՎ

	<i>Եջ</i>
<i>Սասունցի Դավիթը</i>	<i>9</i>
<i>Պատմութեան քառուղիներով</i>	<i>41</i>
<i>Դեպի լյառը Մասիս</i>	<i>54</i>
<i>Մահվան տեսիլ</i>	<i>64</i>
<i>Զրահապատ «Վարդան Զորավար»</i>	<i>121</i>
<i>Դալիքի վորմնադիրները.. . . .</i>	<i>128</i>
<i>Համայնական դաշտերի սերմնաքաններ</i>	<i>135</i>
<i>Դովք Նաղողի, Դինու և Դեղեցիկ Դարուկյան</i>	<i>147</i>
<i>Նորք</i>	<i>162</i>
<i>Լեզիլևա թե՛ Պյերո (Ինտերմեդիա)</i>	<i>173</i>

Տ Ա Ղ Ե Ր Ե ՆՎ ՆՈՐ Հ ՈՒՐ Դ Ն Ե Ր

<i>Տաղ սիրո ձոնված ապագայի պարմանիներին</i>	<i>233</i>
<i>Տաղ յեկվորներին վողջունելու համար</i>	<i>236</i>
<i>Յերկրորդ տաղ յեկվորներին համար</i>	<i>238</i>
<i>Տաղ՝ ձոնված խիղախ ճանապարհորդին</i>	<i>239</i>
<i>Տաղ հիվանդների համար</i>	<i>242</i>
<i>Տաղ՝ ձոնված զրքերին</i>	<i>245</i>
<i>Տաղ՝ ձոնված մանրանկարիչներին.. . . .</i>	<i>249</i>
<i>Տաղ՝ ձոնված բնուկյանը</i>	<i>252</i>
<i>Տաղ՝ ձոնված մեռյալներին.. . . .</i>	<i>257</i>
<i>Յոթը խորհուրդ քաղաք կառուցողներին.. . . .</i>	<i>260</i>
<i>Յոթը խորհուրդ դալիքի սերմնաքաններին</i>	<i>263</i>
<i>Գոթը խորհուրդ դալիքի յերգասաններին</i>	<i>265</i>

ՀԱՆԱԶԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՅԵՎ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

	Եջ
Պատգամ	269
Մեր լեզուն	271
Անվերնագիր	273
Անվերնազիր	274
Հ. Թ.	275
Հ. Թ.	276
Հ. Թ.	277
Նա յեկավ հյուսիսից	278
Ա. Մ.	279
Ա. Մ.	280
Մ. Մ.	281
Անվերնագիր	282
Խաչատուր Աբովյանի արձանին	283
Դյոթեյկոյ.	284
Պատասխան Դյոթեյկին	285
Ակրոստիքոս	286
Ակրոստիքոս	287
Ակրոստիքոս	288
Անվերնագիր	289
N. N.	290
Մակաղրություն մի գրքի վրա	291
N. N.	292
Heinrich Heine	293
Հայնեյին	298
Froh empfind' ich mich nun	299
Անակրոտի գեղեզմանը	300
Թափառականի գիշերային յերգը (ա. վարիանտ)	301
Թափառականի գիշերային յերգը (բ. վարիանտ)	302
Թափառականի գիշերային յերգը (գ. վարիանտ)	303

	Եջ
Վենետիկյան եպիսկոպոսներից	304
Մատրովակ	305
Յերգ և քանդակ	306
Պինդ և ամուր	307
Անվերնադիր	309
Անվերնադիր	310
Աշխատանք	312

տալված եւ ոչիտհրատի տպարանում յե-
րեանում զհազար իննը հարյուր յիսի-
սուն յերեք թվին զ յերեք հազար ուրի-
նակ վերժե թղթի վրա և յերկու հազար
որինակ հասարակ թղթի վրա զ սրբա-
գրությունը կատարել են սոս հակոբյանը
և վահրամ մանուկյանը զ Եջերը կապել ե
ալիսիս կողաբաշյանը զ գլավիլիտ № 8130
հրատարակ. № 2560 զ պատվեր № 1140

Կրակի տրված բնօրինակը վերապրեցնող այս
«Գիրք Բանապարհին» տպագրվում է հազար օրի-
նակով՝ մեծ բանաստեղծի ծննդյան հարյուր և
մահվան վաթսունամյակին ի հիշատակ:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
Երեւան
Հունիս 1997



ԵՂԻՇԵՆՆԱՐԵՆՈՅ



Գ

ԻՐԲ ԺԱՆՍՊԱՐԿԻ

Խնկո Սպորտ անվ. ազգ. մանկ. գրադ.



CL0218895



ԳՐԱԸ 15 ռ.

КНИГА О ПУТИ
ЕГИШЕЧАРЕНЦ

Г И З — С С Р А — Э Р И В А Н Ъ — М С М Х Х Х И И